

Miran Komac, Romana Bešter, Felicita Medved,
Mojca Medvešek, Janez Pirc, Petra Roter, Natalija Vrečer

SRBI ✓ BELI KRAJINI

Vrlinić, Radojčić i Kordić su bili prvi naseljenici 1593

Miran Komac, Romana Bešter, Felicita Medved,
Mojca Medvešek, Janez Pirc, Petra Roter, Natalija Vrečer

SRBI ✓ BELI KRAJINI

Vrlinič, Radojčić i Kordić su bili prvi naseljenici 1593

SRBI V BELI KRAJINI

*Vrlinić, Radojčić i Kordić
su bili prvi naseljenici 1593*

Miran Komac

Romana Bešter

Felicita Medved

Mojca Medvešek

Janez Pirc

Petra Roter

Natalija Vrečer

Inštitut za narodnostna vprašanja

Ljubljana, 2014

VSEBINA

1. UVOD
2. RAZUMEVANJE MANJŠIN V EVROPSKEM KONTEKSTU
3. VARSTVO NARODNIH MANJŠIN V REPUBLIKI SLOVENIJI
 - 3.1 Temeljne značilnosti varstva narodnih manjšin
 - 3.2 Opredeljevanje narodnih manjšin
4. KRITERIJI OPREDELJEVANJA MANJŠIN V OKVIRU MEDNARODNEGA REŽIMA O VARSTVU MANJŠIN
 - 4.1 Ohranjanje dolgotrajnih, trdnih in trajajočih vezi z državo
 - 4.2 Številčnost
 - 4.3 Nedominanten položaj
 - 4.4 Drugačnost oziroma posebna identiteta
 - 4.5 Lastna volja pripadnikov manjšin, da ohranjajo svojo drugačnost (manjšinskost)
 - 4.6 Državljanstvo
5. PREBIVALSTVO VASI BOJANCI, MARINDOL, MILIČI, PAUNOVIČI V ŠTEVILKAH
6. ZAKLJUČEK
7. LITERATURA IN VIRI
8. IMENSKO IN STVARNO KAZALO

1. UVOD

Opozorilo na potrebo po ohranjanju »avtohtonih« poselitvenih prostorov hrvaškega in srbskega življa je staro dobrih dvajset let. Ob pripravljanju nove slovenske ustave leta 1990 je Inštitut za narodnostna vprašanja izdelal obsežno razpravo o problematiki varstva narodnih manjšin v Sloveniji. V njej je bilo opozorjeno tudi na problematiko varovanja drugih narodnih skupnosti, poleg Italijanov in Madžarov. V publikaciji, ki je izšla na podlagi razprave, je zapisano, da bi bilo nujno razmisliti še o položaju nekaterih drugih etničnih skupnosti, ki poleg italijanske in madžarske ter Romov avtohtono živijo na ozemlju Slovenije: »Srbi (na obmejnem območju v Beli krajini), Hrvati (na nekaterih obmejnih območjih), sproža pa se tudi vprašanje obstoja nemške etnične skupnosti (za katero je dolgo veljalo prepričanje, da v Sloveniji ne obstaja več)« (INV 1990, 133).

Opozorila Sloveniji o nujnosti ovrednotenja vitalnosti srbskega (ter hrvaškega in bosanskega) jezika prihajajo tudi iz Sveta Evrope. V prvem poročilu Odbora strokovnjakov, ki je bil ustanovljen na podlagi 17. člena Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (Svet Evrope 1992) (poročilo je bilo objavljeno 9. junija 2004), je mogoče prebrati naslednje:

29. Navzočnost srbskega jezika na današnjem slovenskem ozemlju sega nazaj do XVI. stoletja, ko so se Srbi z bližnjega obmejnega pasu, znanega kot Vojna krajina (danes na Hrvaškem), ki jo je avstro-ogrška monarhija oblikovala kot obrambno črto proti Turkom, preselili v Belo krajino. Toda odbor strokovnjakov ni prejel nikakršnih informacij o poznejšem vplivu srbskega jezika v Beli krajini in njegovem sedanjem stanju.

30. Informacije, ki so jih odboru strokovnjakov priskrbeli predstavniki

srbskega jezika ob obisku na kraju samem, pa kažejo na drugi val srbsko govorečih ljudi s konca XIX. in začetka XX. stoletja, zlasti v večjih mestih. Skupni podatki, kolikor jih je mogoče ugotoviti za nazaj, prikazujejo, da je leta 1953 v Sloveniji živelo 11.000 etničnih Srbov, leta 1961 jih je bilo 13.000, leta 1981 že 42.000 in leta 1991 skupaj 47.000. Podatki o številu etnično opredeljenih Srbov iz popisa prebivalstva iz leta 2002 in o poselitvi srbsko govorečih na slovenskem ozemlju odboru strokovnjakov niso znani. Je pa 1,6 % prebivalstva Slovenije ob popisu prebivalstva leta 2002 izjavilo, da je srbščina njihov materni jezik (ECRML (2004) 3, 2004, 7).

V drugem poglavju omenjenega poročila (Ocena odbora v zvezi z II. in III. delom listine) so člani odbora zapisali:

39. Za srbski jezik je nakazana tradicionalna navzočnost v Sloveniji (glej. 29. in 30. odstavek tega poročila). Zato odbor strokovnjakov spodbuja vlado, naj razčisti te prvine v sodelovanju z govorci in naj pojasni izsledke tega postopka v naslednjem občasnem poročilu (ECRML (2004) 3 2004, 9).

Odbor ministrov Sveta Evrope je 9. junija 2004 sprejel priporočilo o uporabi Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, v katerem je med drugim predlagal, da organi slovenske oblasti upoštevajo vsa opažanja odbora strokovnjakov, predvsem pa da:

1. /.../ razčistijo vprašanje tradicionalne navzočnosti srbskega jezika in bosanskega jezika v Sloveniji v sodelovanju z govorci teh dveh jezikov (Priporočilo RecChl (2004) 3, 2004).

Ker Odbor strokovnjakov v drugem periodičnem poročilu Slovenije (MINLANG/PR (2005) 4 2005) (13. junij 2005) ni dobil zadovoljivih odgovorov na omenjeno pobudo, je v svojem drugem poročilu o uporabi Listine v Sloveniji (20. junij 2007) ponovno zapisal: »Odbor strokovnjakov poziva slovenske organe, naj v sodelovanju z govorniki razjasnijo vprašanje tradicionalne navzočnosti srbskega in bosanskega jezika v Sloveniji« (ECRML (2007) 4 2007, 7).

Podobno je bilo zapisano v Priporočilu odbora ministrov Sveta Evrope, ki je bilo sprejeto 20. junija 2007. Odbor ministrov priporoča, da slovenski organi upoštevajo vsa opažanja Odbora strokovnjakov, predvsem pa, da:

2. razjasnijo vprašanje tradicionalne navzočnosti bosanskega in srbskega jezika v Sloveniji v sodelovanju z govorniki teh jezikov (Priporočilo RecChl (2007) 5, 2007).

Ob pripravljanju tretjega poročila leta 2010 je Odbor strokovnjakov obiskal Belo krajino. V poročilu so člani odbora zapisali:

18. Med svojim obiskom na terenu je odbor strokovnjakov obiskal vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči v Beli krajini (občina Črnomelj, Dolenjska regija) in dobil dokaze, da je v teh krajih srbski jezik tradicionalno prisoten že od 16. stoletja dalje. Leta 1991 je ob popisu prebivalstva tem živelo okoli 300 srbskih govorcev. Predstavniki srbskih govorcev so povedali, da te štiri vasi ustrezajo območju, na katerem je srbski jezik v Sloveniji tradicionalno prisoten. Slovenski organi oblasti so to potrdili in te štiri kraje izrecno vključili v obseg zgoraj omenjene študije.¹

19. Na podlagi dostopnih podatkov odbor strokovnjakov ugotavlja, da srbski jezik ustreza opredelitvi »regionalnega ali manjšinskega jezika«, ki

jo vsebuje točka a 1. člena listine, vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči pa se ujemajo z »ozemljem, na katerem se v skladu s točko b 1. člena regionalni ali manjšinski jezik uporablja«. Iz navedenega izhaja, da se v skladu s prvim odstavkom 2. člena listine določbe II. dela nanašajo na srbski jezik v Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih (ECRML (2010) 5 2010, 6).

Odbor ministrov Sveta Evrope se je z zapisanim v poročilu Odbora strokovnjakov strinjal in priporočil slovenskim oblastem, da ugotovitve in priporočila upoštevajo ter da »v sodelovanju z govorniki določijo območja v Sloveniji, kjer se nemščina in hrvaščina govorita tradicionalno, za nemščino, hrvaščino in srbsščino pa uporabijo določbe II. dela « (Priporočilo RecChl (2010) 5 2010).

Opombe, pripombe, očitke Odbora strokovnjakov je mogoče zavrniti ali potrditi le s pomočjo proučevanja zgodovinskih virov, zlasti pa s pomočjo terenskega raziskovanja. Terensko delo v Beli krajini smo opravljali longitudinalno v obdobju osmih let. Posamezna naselja v Beli krajini smo obiskovali meseca julija 2004, med septembrom in decembrom 2005, aprila 2009 in marca 2011. V času terenskega dela smo izvedli 32 intervjujev s prebivalci štirih vasi, Bojanci, Miliči, Marindol in Paunoviči, kar predstavlja približno 13 odstotkov vseh prebivalcev.² Vzorec smo oblikovali s pomočjo metode »snežna kepa« s korekcijo. Z delom intervjuvancev smo se pogovarjali ob vsakem obisku naselij, z drugimi smo se srečali le enkrat. Etnično vitalnost »potomcev uskoških populacij« v Beli krajini smo ugotavljali s pomočjo polstrukturiranih intervjujev. Z intervjuvanci smo se pogovarjali o treh sklopih vprašanj:

1. Kako močno je med prebivalci teh vasi prisotno védenje/zavedanje o uskoškem izvoru?
2. Kakšne so etnične, kulturne in jezikovne posebnosti prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči, Paunoviči in na kakšne načine ohranjajo te svoje posebnosti?
3. Ali si prebivalci omenjenih vasi prizadevajo za priznanje manjšinskega statusa?

O prebivalcih obravnavanih vasi smo spraševali tudi prebivalce okoliških naselij. Zlasti nas je zanimalo, kakšen status imajo prebivalci vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči v percepcijah preostalega prebivalstva. Leta 2009 in 2011 smo intervjuvali še strokovnjake Javnega zavoda Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine, OE Novo mesto, Belokranjskega muzeja Metlika ter Krajinskega parka Kolpa. Vse omenjene institucije se ukvarjajo tudi z ohranjanjem kulturne dediščine v Beli krajini.

Rezultate terenskega raziskovanja smo povezali s problematiko opredeljevanja manjšin. Opredeljevanje manjšin v evropskem kontekstu je z nekaterimi specifičnimi elementi slovenskega modela varstva manjšin metodološki okvir, znotraj katerega iščemo odgovor na vprašanje o obstoju narodnih manjšin v Beli krajini in na potrebo po njihovem priznanju kot posebnih manjšinskih družbenih subjektov. Tem manjšinskim skupnostim naj bi, če izkazujejo elemente narodnih manjšin, skladno z načelom nediskriminacije pripadel prav takšen status, kot ga imata italijanska in madžarska narodna manjšina, ter identičen nabor »posebnih« pravic, kot ga imata obe klasični, t. i. teritorialni manjšini.

V pričujoči publikaciji želimo odgovoriti na vprašanje, ali je mogoče na podlagi analize obstoječih virov³ ter na podlagi rezultatov longitudinalne terenske raziskave, ki smo jo opravili v Beli krajini v preteklih letih, potrditi

ali ovreči trditev, da so tudi na območju Bele krajine populacije, ki jim je treba priznati status narodnih manjšin?

Vprašanja, na katera smo skušali poiskati odgovore, so bila:

1. Ali je populacije v belokranjskih vaseh Bojanci, Marindol, Paunoviči, Miliči mogoče obravnavati kot artikulirane narodnomanjšinske skupnosti?
2. Ali imajo te populacije ustrezen nabor objektivnih elementov, ki jih srečujemo v procesu priznavanja določenih populacij kot etničnih/narodnih manjšin, tako v mednarodni teoriji in praksi kot v slovenskem okolju?
3. Ali si status (avtohtone) narodne manjšine sploh želijo?
4. Ali imajo pripadniki potencialnih narodnomanjšinskih skupnosti ustrezno socialno vitalnost, ki bi omogočala uresničevanje sklopa t. i. kompenzacijskih pravic?

1 Gre za študijo z naslovom »Ugotavljanje narodne/etnične vitalnosti pripadnikov srbske, hrvaške in nemške narodne skupnosti na njihovem zgodovinskem poselitvenem ozemlju«. Študijo je izvedel Inštitut za narodnostna vprašanja.

2 Med intervjuvanci je bilo 16 moških in 16 žensk. Starostna struktura vzorca je bila naslednja: 18,7 odstotka intervjuvanih je bilo mlajših od 30 let, 50 odstotkov intervjuvanih je bilo starih med 31 in 55 let, 31,2 odstotka intervjuvanih pa je bilo starejših od 55 let.

3 O raziskovanju uskoških populacij glej: Mal (1911); Županić (1912); Skarić (1924); Filipović (1969); Valvazor (1984); Dražumerič & Terseglav (1987); Dražumerič (1990); Štrumbl (1991); Gruden (1992); Terseglav (1996); Knežević Hočevar (1999, 2000, 2004); Zajc (2003a, 2003b, 2003c, 2005); Petrović (2004, 2005); Tomažin (2005).

2. RAZUMEVANJE MANJŠIN V EVROPSKEM KONTEKSTU

V evropskem kontekstu so nosilci pravic manjšin oziroma objekti varstva manjšin narodne manjšine. Tako se tudi posamezni poskusi opredelitve termina manjšina nanašajo na iskanje kriterijev, ki opredeljujejo oziroma naj bi opredeljevali narodne manjšine – torej tiste skupnosti s posebno identiteto, ki se ohranjajo s pomočjo večnivojskega mednarodnega režima za varstvo narodnih manjšin, ki je nastal po koncu hladne vojne (Roter 2003a, 2008).

Pojmovanje manjšin, ki so bile na univerzalni ravni predmet določenega mednarodnopravnega varstva, je bilo ves čas predvsem pragmatično. Države so stremele k identifikaciji manjšin, ki naj bi imele določene pravice, zlasti na podlagi njihovih etničnih kazalnikov in dejstva, da gre za skupnosti v nedominantnem položaju, ki zaradi tega v državi, kjer je dominantna neka druga etnična oziroma narodna skupnost, nimajo enakih možnosti za ohranjanje svojih posebnosti, tj. svoje posebne identitete. Tako so države, običajno v okviru mednarodnih institucij, poimenovala te manjšine kot jezikovne, kulturne in verske, v nekaterih primerih v obdobju Društva narodov kot rasne, jezikovne ali verske (Roter 2008, 38) – skladno s prepričanjem, da se njihovi pripadniki razlikujejo od večine po etničnih kazalnikih, kot so jezik, kultura ali vera, pa tudi po običajih.

Čeprav so se države v okviru Društva narodov med obema svetovnima vojnama dogovorile za mednarodno varstvo narodnih manjšin (Jackson Preece 1998), pa sam termin ni neproblematičen. Prav nasprotno. Na globalni ravni, kjer so države praviloma govorile o pravicah pripadnikov

etničnih, jezikovnih ali verskih manjšin, se ni uporabljal pogosto. Izjema je bila Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju (UNESCO 1962), ki omenja narodne manjšine: države pogodbenice se strinjajo, da je »ključno, da se priznajo pravice pripadnikov narodnih manjšin, da izvajajo svoje izobraževalne dejavnosti« (člen 5/1(c)).

Termin narodna manjšina se je dokončno uveljavil tudi na globalni ravni po koncu hladne vojne, ko je Deklaracija Generalne skupščine Združenih narodov o pravicah manjšin⁴ že v naslovu omenila (tudi) narodne manjšine, kar pa je dvignilo precej prahu. Shaw (1992, 21–22) je na primer menil, da bi bilo bolje, če bi zaradi »problemov, ki jih termin narodna manjšina povzroča v odnosu do formulacije ‘etnične, verske in jezikovne manjšine’ iz člena 27«,⁵ izraz narodna manjšina popolnoma opustili, vsaj »zaradi kronične negotovosti glede tega, kaj natančno pomeni ‘narodni/-a’ [*national*]«.

Mednarodno varstvo manjšin v Evropi kljub obsežnemu naboru dokumentov in norm, tj. manjšinskih pravic oziroma pravic pripadnikov manjšin, ne temelji na natančno opredeljenem objektu tega varstva, ampak na pragmatičnem razumevanju pripadnikov manjšin kot nosilcev posebnih pravic, in sicer z namenom varovati njihovo manjšinsko, etnično, jezikovno in versko identiteto. Povedano drugače: posebnosti njihove identitete pragmatično opredeljujejo vsebino pridevnika naroden. To je razvidno že iz Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (Svet Evrope 1994), ki določa (člen 5/1), da bodo države pogodbenice ustvarjale pogoje, ki bodo posameznikom, pripadnikom narodnih manjšin, omogočili »ohranjanje in razvoj kulture in varovanje osnovnih elementov njihove identitete, tj. njihove vere, jezika, običajev in kulturne dediščine«.

Termin narodna manjšina je kontroverzen zaradi vsaj dveh različnih pojmovanj pridevnika ‘naroden’ (*national*), ki izhajata iz različnih

konceptualizacij termina 'narod' (*nation*): razumevanja naroda bodisi v etničnem bodisi v državljanskem smislu (torej kot narod ali kot nacija/država). Barrington (1999, 12) tako trdi, da »narodne manjšine sebe vidijo kot narod v okviru svoje države bivanja in da posledično želijo politični nadzor nad določenim delom te države« ali pa »se vidijo kot del večjega naroda«. Na splošno se termin narodna manjšina nanaša »tako na manjšinske skupine, katerih pripadniki so državljani določene države, kot na skupine, ki jih označuje stremenje po samoupravi, vključno z željo po neodvisnosti« (Pejić 1997, 673). Podobno trdi tudi Pentassuglia (2000, 37): niti državljanska vez niti vez z drugimi jezikovnimi in kulturnimi skupinami kot (večjimi) narodi »nista v neskladju s tradicionalno idejo manjšine na evropski ravni«.

Ko so v Evropi ob koncu hladne vojne začele države in mednarodne institucije zelo intenzivno razmišljati, da bodo lahko le z varstvom narodnih manjšin ohranjale stabilnost, se je znova pojavilo tudi vprašanje, kdo pravzaprav so narodne manjšine. Povedano natančneje: države so se soočale z vprašanjem, komu pripadajo pravice manjšin oziroma katere skupnosti naj bi posebej varovali.

Zgodnejši poskus formalizacije termina narodna manjšina v evropskem kontekstu je februarja 1991 pripravila t. i. Beneška komisija oziroma Komisija za demokracijo skozi pravo (Commission for Democracy through Law), čeprav je njen predlog terminološko še vedno sledil terminologiji Združenih narodov – manjšine so bile tako še vedno označene kot etnične, verske ali jezikovne. V členu 2/1 svojega Predloga evropske konvencije za varstvo manjšin (Beneška komisija 1991) iz leta 1991 je Beneška komisija termin manjšina (kot objekt določenega varstva) opredelila takole:⁶

termin »manjšina« naj označuje skupino, ki je po številu manjša	the term »minority« shall mean a group which is smaller in number
---	---

od preostalega prebivalstva v državi, katere pripadniki, ki so državljani te države, imajo etnične, verske ali jezikovne značilnosti drugačne od tistih, ki jih ima preostalo prebivalstvo, in ki jih vodi želja, da bi ohranili svojo kulturo, običaje, vero ali jezik.

than the rest of the population of a State, whose members, who are nationals of that State, have ethnical, religious or linguistic features different from those of the rest of the population, and are guided by the will to safeguard their culture, traditions, religion or language.

Drugi in doslej najodmevnejši poskus definicije narodnih manjšin v evropskem kontekstu pa je pripravila Parlamentarna skupščina Sveta Evrope. V svojem Priporočilu 1201 (1993) je pripravila predlog dodatnega protokola k Evropski konvenciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah o pravicah narodnih manjšin. Ta dodatni protokol, ki je bil namenjen kulturnim pravicam narodnih manjšin, v 1. členu opredeljuje narodno manjšino⁷ kot skupino posameznikov v državi, ki:⁸

a. prebivajo na ozemlju te države in so njeni državljani,
b. ohranjajo dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s to državo,
c. kažejo posebne etnične, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti,
d. so zadostno zastopani, čeprav po številu manjši od preostanka prebivalstva te države ali od regije v tej državi,

a. reside on the territory of that state and are citizens thereof,
b. maintain longstanding, firm and lasting ties with that state,
c. display distinctive ethnic, cultural, religious or linguistic characteristics,
d. are sufficiently representative, although smaller in number than the rest of the population of that state or of a region of that state,

e. jih motivira skrb za ohranjanje vsega, kar konstituira njihovo skupno identiteto, vključno z njihovo kulturo, njihovimi običaji, njihovo vero in njihovim jezikom.	e. are motivated by a concern to preserve together that which constitutes their common identity, including their culture, their traditions, their religion and their language.
---	--

Na prvem srečanju vrha Sveta Evrope leta 1993 na Dunaju so se države članice Sveta Evrope odločile, da ne bodo udeležile priporočila Parlamentarne skupščine glede sprejema dodatnega protokola o kulturnih pravicah pripadnikov manjšin k Evropski konvenciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah – torej Priporočila 1201 (1993). Parlamentarna skupščina se je nemudoma odzvala in obžalovala takšno odločitev,⁹ ki so ji botrovali ne le različna razumevanja pojmov narod in narodna manjšina, ampak tudi s tem povezani različni pogledi na sam obstoj manjšin. Pomen takšnega protokola se seveda nanaša ne samo na vsebino človekovih pravic, ki bi jih protokol vseboval, ampak zlasti na mehanizem implementacije človekovih pravic, kot so zapisane v Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, predvsem na možnost tožbe posameznikov na Evropskem sodišču za človekove pravice.

Kljub temu da ni bilo politične volje, da bi vsebino Priporočila 1201 (1993) sprejeli še v pravno zavezujočem dokumentu, se je predlog Parlamentarne skupščine oziroma njen poskus definicije termina narodna manjšina pokazal kot zelo pomemben in odmeven na več ravneh. Med drugim je postala vsebina tega priporočila pravno zavezujoča za nekatere države – zlasti tiste, ki so se vključevale v Svet Evrope po letu 1993 (torej po tem, ko je Parlamentarna skupščina sprejela Priporočilo 1201 (1993)).

Parlamentarna skupščina je eksplicitno omenila Priporočilo 1201 (1993) med tistimi dokumenti, ki jih morajo spoštovati nove države članice Sveta

Evrope – tako določilo je Parlamentarna skupščina sprejela med drugim glede Estonije,¹⁰ Češke Republike¹¹ in Slovaške.¹² Ta dokument Parlamentarne skupščine je še zlasti pomemben, ker je dobil pravno zavezujočo naravo kot sestavni del bilateralnih pogodb o dobrososedskih odnosih in varstvu manjšin, ki so jih sklenile nekatere srednje- in vzhodnoevropske države. Takšne dvostranske sporazume, v katerih sta se podpisnici zavezali, da bosta spoštovali tudi določila iz Priporočila 1201 (1993), sta sklenili Madžarska in Slovaška (leta 1995), leto pozneje pa je Madžarska podpisala takšen sporazum še z Romunijo (Gál 1999, 11).¹³

S sklenitvijo sporazumov, ki so preoblikovali določila v Priporočilu 1201 (1993) v pravno zavezujoč dokument, so države podpisnice teh sporazumov tudi implicitno priznale pojmovanje narodnih manjšin, kot ga je predlagala Parlamentarna skupščina Sveta Evrope v 1. členu predloga za dodatni protokol k Evropski konvenciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah.

Poleg takšnega eksplicitnega *de jure* sprejemanja definicije termina narodna manjšina tudi vrsta drugih držav *de facto* podpira omenjeno definicijo. Nanjo se sklicujejo države v zvezi z Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin (Svet Evrope 1994), ki sicer ne vsebuje definicije termina narodna manjšina. Prav zato je večina pogodbenic ob predložitvi svojih ratifikacijskih listin predložila tudi svoje razumevanje pojma narodna manjšina. Države razumejo narodne manjšine skladno z opredelitvijo pojma v Priporočilu 1201 (1993), nekatere pa to definicijo povzemajo (skoraj) dobesedno – na primer Estonija, Švica ali Latvija.

Iz vsega zgoraj povedanega sledi, da je prav definicija termina narodna manjšina, ki jo je v začetku 90. let pripravila Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, najbližje evropskemu pojmovanju narodnih manjšin. Pri tem je treba dodati, da takšna konceptualizacija pojma narodna manjšina sledi

Capotortijevi (1979) opredelitvi termina manjšina (ko je proučeval aplikacijo 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah) (OZN 1966) vsaj v tem, da je kombinacija objektivnih (npr. obstoj populacije, ki je različna od večine, njena številčnost in nedominanten položaj) in subjektivnih (želja ohraniti posebno manjšinsko identiteto) kriterijev za določevanje neke skupine ljudi kot pripadnikov narodne manjšine (Benoît-Rohmer 1996, 14). Prav na podlagi sklopa takih kriterijev je namreč mogoče sklepati, ali je neka določena skupnost narodna manjšina in ali bi bila zato lahko upravičena do določenega manjšinskega varstva oziroma pravic.

4 Deklaracija o pravicah oseb pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin (OZN 1992).

5 Gre za 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (OZN 1966).

6 Prevod Petra Roter. Več v Roter (2008, 48).

7 Parlamentarna skupščina je pozneje večkrat potrdila ta načela, tudi definicijo termina narodna manjšina iz Priporočila 1201 (1993).

8 Prevod Petra Roter. Več v Roter (2008, 48–49).

9 Glej 5. odstavek v Priporočilu 1231 (1994).

10 Glej 5. odstavek v Mnenju št. 170 (1993).

11 Glej 8. odstavek v Mnenju št. 174 (1993).

12 Glej 8. odstavek v Mnenju št. 175 (1993).

13 Oba sporazuma sta natisnjena v Bloed in van Dijk (1999, dodatek).

3. VARSTVO NARODNIH MANJŠIN V REPUBLIKI SLOVENIJI

3.1 Temeljne značilnosti varstva narodnih manjšin

Na prostoru, ki ga naseljujemo Slovenci, nismo nikoli živeli sami. Prostor smo delili z Nemci, Madžari, Romi, Italijani, Judi, s Furlani, Srbi, Hrvati, z Muslimani, Bošnjaki, Albanci, s Črnogorci itd. Njihovo število in njihova gospodarska, socialna in politična moč se je v 20. stoletju spreminjala. Vojne vihre, spreminjanje nosilcev suverenosti, migracije različnih vrst so zmanjševale število pripadnikov narodnih manjšin.

Branje različnih virov in množice gradiv s področja varstva narodnih manjšin v Sloveniji razkrije, da je mogoče narodne manjšine razvrstiti v štiri kategorije. Štirim različnim kategorijam manjšin ustrezajo različne oblike manjšinske zaščite:

- a) relativno celovita pravna zaščita zgodovinskih narodnih manjšin (Italijani, Madžari), ki poleg ustavnih določb¹⁴ obsega še okoli osemdeset določb v različnih zakonih in predpisih,
- b) selektiven obseg določb za varstvo romske narodne manjšine,¹⁵
- c) skromen nabor zaščitnih določb za varstvo oživljajoče nemške narodne skupnosti in
- č) rudimentalen model ohranjanja narodne identitete novih narodnih manjšin. Ustava ne vsebuje posebnih določb za varstvo teh manjšinskih skupnosti. Edino ustavno določbo, na katero se pripadniki teh skupnosti lahko oprejo v procesu ohranjanja narodnih posebnosti, je mogoče najti v

61. členu (izražanje narodne pripadnosti)¹⁶ in 62. členu (pravica do uporabe svojega jezika in pisave)¹⁷ slovenske ustave. Posamezne določbe, ki prispevajo k ohranjanju določenih elementov kulturne identitete novih manjšin, pa so tudi v nekaterih področnih zakonih.¹⁸

Slovenijo zavezujejo k varstvu manjšin tako bilateralni kot multilateralni dokumenti. Bilateralne sporazume ima Slovenija sklenjene z Italijo in Madžarsko. K varstvu italijanske manjšine jo zavezuje Osimska pogodba v členu (8. člen), ki govori o tem, da

takrat, ko neha veljati Posebni statut, priložen k londonskemu Memorandumu o soglasju z dne 5. oktobra 1954, izjavi vsaka stran, da bo ohranila v veljavi notranje ukrepe, ki jih je že sprejela pri izvajanju omenjenega statuta, in da bo v okviru svojega notranjega prava zagotovila pripadnikom zadevnih manjšin enako raven varstva, kot jo je določal posebni statut, ki neha veljati.

Italija je ob razpadu Jugoslavije priznala Slovenijo kot eno izmed držav naslednic, Osimski sporazum pa je na listi sporazumov, ki jih je Slovenija nasledila po razpadli jugoslovanski državi.¹⁹

Določila o varstvu italijanske manjšine v Sloveniji v kulturi so bila zapisana tudi v Kulturnem sporazumu med Vlado Federativne Ljudske Republike Jugoslavije in Vlado italijanske republike (leta 1960), ki je veljal do leta 2002, ko je bil ratificiran nov Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med vlado Republike Slovenije in Vlado italijanske republike (Uradni list RS-MP, št. 14/02).

Varstvo madžarske narodne skupnosti v Sloveniji (in slovenske narodne manjšine na Madžarskem) poleg Pogodbe o prijateljstvu in sodelovanju

med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko opredeljuje še posebna bilateralna pogodba med obema državama iz leta 1992.²⁰

Omeniti je treba še Sporazum med Vlado Republike Avstrije in Republiko Slovenijo o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, ki je bil v Ljubljani podpisan 30. aprila 2001. Določilo v 15. členu sporazuma, ki govori o tem, da bodo ministrstva v obeh državah v delovne programe vključevala »tudi projekte v korist kulturnih kakor tudi izobraževalno in znanstveno pomembnih želja in potreb pripadnikov nemško govoreče etnične skupine v Sloveniji (kot na primer projekte na področju učenja jezika in spomeniškega varstva, štipendij in podobno)«, je izjemno pomembno, morda celo vitalnega pomena za razvoj nemško govoreče skupnosti. Z uradnim priznanjem obstoja te skupnosti v mednarodnopravnem dokumentu²¹ je bil ustvarjen dodaten pravni okvir za zaščito in razvoj njenih etničnih posebnosti.

Uveljavljanje hotenj nemško govoreče skupnosti po »oživljanju« njihove identitete je bilo v prvem desetletju po osamosvojitvi Slovenije pogosto obravnavano skozi optiko akumuliranega vedenja o slovensko-nemških narodnostnih bojih v preteklosti. Hotenja po varovanju nemško govoreče skupnosti so bila mnogokrat obravnavana kot prvi korak na poti oživljanja nemških (avstrijskih) ekspanzionističnih interesov na slovenskem državnem ozemlju.

Da bi odpravili dileme v kulturnem sporazumu, ki da uvaja nemško manjšino skozi stranska vrata, je državni zbor sprejel še 3. člen Zakona o ratifikaciji. Ta pravi naslednje: »V 15. členu sporazuma, skladno z interpretativno izjavo,²² omenjeni 'pripadniki nemško govoreče etnične skupine' uživajo pravice po 61. členu Ustave Republike Slovenije.« V nemškem besedilu 15. člena sporazuma je besedna zveza »pripadniki

nemško govoreče etnične skupine« zapisana kot »*Angehörigen der deutschsprachigen Volksgruppe*«.

Romska skupnost je v slovenski pravni red vstopila z Ustavo Republike Slovenije leta 1991. Člen 65 pravi, da »položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon«. Po petnajstletnem razpravljanju, kaj ta dikcija pravzaprav pomeni, je prevladalo prepričanje, da je treba pravice romske skupnosti urediti v enem zakonu. Tega je romska skupnost dočkala leta 2007.

Zajetna skupina prebivalcev Republike Slovenije, ki se po narodni pripadnosti opredeljuje drugače kot pripadniki večinskega naroda, je ostala zunaj ustavnih zaščitnih okvirov. Gre za pripadnike narodov nekdanje skupne jugoslovanske države, ki so se priseljevali v Slovenijo v celotnem obdobju bivanja v skupni državi, ter njihove potomce. Zanje veljajo le določbe 61. člena Ustave Republike Slovenije. Treba je dodati, da je Državni zbor Republike Slovenije 1. februarja 2011 sprejel Deklaracijo Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje Socialistične Federativne Republike Jugoslavije v Republiki Sloveniji.

Umeščanje vprašanja novih narodnih manjšin v sfero kulture se odraža tudi v mednarodni dejavnosti Republike Slovenije. Vprašanje ohranjanja narodne identitete omenjenih narodnih manjšin s pomočjo sklepanja posebnih bilateralnih sporazumov, kot je na primer sporazum z Madžarsko, ni bilo nikoli na dnevnem redu slovenske (zunanje) politike. Narodnomanjšinsko vprašanje je zamejeno z navedbo v bilateralnih sporazumih z državami naslednicami nekdanje Socialistične Federativne Republike Jugoslavije, ki obravnavajo sodelovanje na področju kulture.

V Sporazumu o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Bosno in Hercegovino je v 7. členu

zapisano: »Pogodbenici bosta organizacijsko in finančno podpirali dopolnilni pouk maternega jezika in kulture za otroke in mladino slovenske narodnosti v Bosni in Hercegovini ter za otroke in mladino iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji.«

V Sporazumu med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Kosovo o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, podpisanem 15. oktobra 2010 v Ljubljani, so določbe o varstvu Kosovarjev v Sloveniji le hipotetične. Člen 6 govori zgolj o spodbujanju učenja jezika: »Vsaka pogodbenica spodbuja poučevanje in učenje jezika in književnosti druge pogodbenice.«

Podobno blaga je tudi določba o varstvu Makedoncev v Sloveniji v Sporazumu o sodelovanju v izobraževanju, kulturi in znanosti med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Makedonije, podpisanem 8. julija 1993. V 3. členu je zgolj določba o ohranjanju jezika: »Podpisnici bosta v težnji omogočiti poučevanje in učenje jezika in književnosti druge strani izmenjavali lektorje slovenskega oziroma makedonskega jezika ter strokovna gradiva, potrebna za študij. Podpirali bosta udeležbo profesorjev in študentov na poletnih jezikovnih tečajih.«

Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške je glede varovanja narodnih posebnosti še najbolj določen. Manjšinski tematiki sta v sporazumu posvečena dva člena: 9 in 10. V 9. členu je zapisano: »Pogodbenici bosta sodelovali v skupnih prizadevanjih za vsestranski kulturni in prosvetni razvoj narodnih skupnosti, ki živita v obeh državah.« 10. člen pa pravi:

Pogodbenici bosta organizirali pouk slovenskega jezika kot materinščine za otroke slovenskega porekla in otroke državljanov Republike Slovenije v

Republiki Hrvaški oziroma pouka hrvaškega jezika kot materinščine za otroke hrvaškega porekla in otroke državljanov Republike Hrvaške v Republiki Sloveniji.

Pogodbenici se bosta dogovorili o pogojih organiziranja tega pouka in, če bo to potrebno, sklenili poseben sporazum.

V Protokolu med Ministrstvom za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Republike Slovenije, Ministrstvom za šolstvo in šport Republike Slovenije in Ministrstvom za šolstvo in znanost Črne gore o sodelovanju na področju izobraževanja, podpisanem v Ljubljani 4. junija 2010, je določba o ohranjanju jezika zapisana v 7. členu:

Podpisnika bosta medsebojno spodbujala ter omogočala študij in poučevanje slovenskega in črnogorskega jezika in književnosti v obeh državah in si bosta prizadevali za ustanovitev lektoratov.

Podpisnika bosta podpirala razvoj in napredek učenja maternega jezika in kulture za otroke in mladino, pripadnike slovenske skupnosti v Črni gori in črnogorske skupnosti v Republiki Sloveniji.

Z Republiko Srbijo je nekaj več težav pri določanju pravnih virov. Nedvomno veljajo določbe Programa sodelovanja med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Zvezne Republike Jugoslavije v kulturi in izobraževanju za obdobje 2002–2005. Člen 30 tega programa določa:

Pogodbenici bosta v skladu z mednarodno dogovorjenimi standardi omogočali dopolnilni pouk maternega jezika in kulture za otroke slovenske narodnosti v ZR Jugoslaviji in za otroke narodnosti ZR Jugoslavije v

Sloveniji. O načinu in pogojih za izvajanje tega pouka v Sloveniji in v ZR Jugoslaviji se bosta pristojni ministrstvi dogovarjali neposredno.

Slovenija je ratificirala oba temeljna dokumenta Sveta Evrope, ki govorita o varstvu narodnih manjšin: Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin in Evropsko listino za regionalne ali manjšinske jezike. Slovenija je Okvirno konvencijo podpisala 1. februarja 1995, ratificirala 23. marca 1998, v Sloveniji je v veljavi od 1. julija 1998. Ob deponiranju ratifikacijskih listin (28. marca 1998) je v posebni deklaraciji zapisala:

Glede na to, da Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin ne vsebuje definicije pojma narodne manjšine in je zato vsaki članici podpisnici prepuščeno, da določi skupine, ki jih bo obravnavala kot narodne manjšine, vlada Republike Slovenije v skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo izjavlja, da sta to avtohtona italijanska in madžarske narodna manjšina. V skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo Republike Slovenije se bodo določila Okvirne konvencije nanašala tudi na pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Republiki Sloveniji.²³

Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih je Slovenija podpisala 3. julija 1997, ratificirala 19. julija 2000, v Uradnem listu Republike Slovenije je bila objavljena 4. avgusta 2000. V 4. členu Zakona o ratifikaciji Evropske listine je določeno, da

Republika Slovenija ob deponiranju listine o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih generalnemu sekretarju Sveta Evrope sporoči, da sta na ozemlju Republike Slovenije regionalna ali manjšinska jezika v smislu te listine italijanski in madžarski jezik /.../.²⁴

V istem členu je tudi določeno, da bo Republika Slovenija »določbe od prvega do četrtega odstavka 7. člena smiselno uporabljala tudi za romski jezik«.

Ob deponiranju ratifikacijskih instrumentov, 4. oktobra 2000, je Slovenija izjavila, da bodo sprejeta določila v veljavi od 1. januarja 2001. Določilo o romskem jeziku ni ostalo prav dolgo v naboru jezikov, ki jih Slovenija ščiti skladno z določbami Listine. Državni zbor je leta 2007 sprejel Zakon o spremembi Zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, s katero je odpravil določbo o smiselni rabi romskega jezika.

Omenili smo, da je temeljna značilnost modela varstva narodnih manjšin v Republiki Sloveniji pestrost oblik manjšinskega varstva. Nekatere manjšine (Italijani in Madžari) so dobro pravno zaščitene, druge (Romi) šele polagoma gradijo pravni okvir. Pripadniki nemške manjšine imajo nekaj zaščitne opore v določbah Kulturnega sporazuma med Slovenijo in Avstrijo. Zunaj posebnih zaščitnih ukrepov pa ostajajo obsežne populacije imigrantskega izvora. Postavljata se dve zanimivi vprašanji:

- je na slovenskem državnem ozemlju še kakšna skupnost, ki ima podobne značilnosti, kot jih imajo Italijani, Madžari in Romi, a je bila (in še vedno je) spregledana ob oblikovanju sedanje narodnomanjšinske ureditve?
- je razlikovanje med različnimi narodnimi manjšinami upravičeno, ali gre za diskriminacijo na etnični podlagi?

Razprava o upravičenem/neupravičenem razlikovanju ali diskriminaciji med različnimi narodnimi manjšinami v Sloveniji bi bila plodna tedaj, če bi odkrili še kakšno skupino oseb s podobnimi značilnostmi, kot jih imajo Italijani, Madžari, Romi, in jim ne bi priznali upravičenosti do nabora

posebnih manjšinskih pravic. Ob nastajanju slovenske ustave leta 1990 smo na Inštitutu za narodnostna vprašanja pripravili predloge o tem, kako urediti manjšinske tematike.

Razvoj dogodkov v naslednjih letih je žal zaobšel naše predloge. Iskanju odgovora na vprašanje, zakaj se tem skupnostim status avtohtonih narodnih skupnosti neprestano izmika, bomo posvetili raziskovalno pozornost v nadaljevanju. Pred tem pa se moramo vrniti k zgoraj zastavljenemu vprašanju: je razlikovanje med različnimi narodnimi manjšinami upravičeno ali gre za diskriminacijo na etnični podlagi?

Za odgovor na to vprašanje potrebujemo opredelitev rasne/etnične diskriminacije. Sposodili si bomo dve opredelitvi rasne/etnične diskriminacije, ki sta nastali v mednarodnih organizacijah. V OZN je bila že leta 1969 sprejeta Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. V tej konvenciji je rasna diskriminacija opredeljena kot

kakršnokoli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, porekla, narodnega ali etničnega izvora, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočati komurkoli ali ga prikrajšati za enakopravno priznanje, uživanje ali uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in vsakem drugem področju javnega življenja (1. točka 1. člena).

Boj proti diskriminaciji je med ključnimi segmenti delovanja Evropske unije. Zato si je treba pogledati še opredelitve pojma etnične diskriminacije v Evropski uniji. Močno orožje v boju proti diskriminaciji je Direktiva Sveta 2000/43/ES o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost.²⁵ Boj proti diskriminaciji na podlagi te direktive se

dogaja v luči uveljavljanja načela enakega obravnavanja. V tej direktivi je diskriminacija razdeljena na neposredno in posredno diskriminacijo.

Za neposredno diskriminacijo se skladno s to direktivo šteje, »če se ena oseba obravnava manj ugodno, kakor se obravnava, se je obravnavala ali pa bi se obravnavala druga oseba v primerljivem položaju na podlagi rase ali narodnosti« (2.(a) točka 2. člena Direktive Sveta 2000/43/ES). Za posredno diskriminacijo pa se šteje, »če bi na videz nevtralna določba, merilo ali praksa postavila osebe neke rase ali narodnosti v posebno neugoden položaj v primerjavi z drugimi osebami, razen če to določbo, merilo ali prakso objektivno upravičuje zakonit cilj in če so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in potrebna« (2.(b) točka 2. člena Direktive Sveta 2000/43/ES).

Če želimo odgovoriti na vprašanje, ali Republika Slovenija izvaja načrtno diskriminacijo med različnimi narodnomanjšinskimi skupinami, moramo primerjati značilnosti narodnih skupin, ki imajo poseben ustavni in družbeni status (Italijani, Madžari, Romi), ter značilnosti narodnih skupin, ki tega statusa nimajo.

Italijanska in madžarska narodna manjšina sta rezultat spreminjanja državnih meja v Evropi v 20. stoletju. Njihov poselitveni prostor je bil priključen k državnemu ozemlju Slovenije v spletu množice zgodovinskih dogodkov; volja, mnenja, interesi in želje pripadnikov teh manjšin so bili pri tem početju marginalnega pomena. Nabor posebnih manjšinskih pravic se v tej luči kaže kot kompenzacija za neuresničeno pravico do samoodločbe. Pripadniki narodnomanjšinskih skupnosti, ki so predmet naše obravnave, so rezultat procesov sodobne imigracije iz prostorov nekdanje skupne jugoslovanske države.

Občasno se sliši, da je treba varstvo novih narodnih skupnosti postaviti na skupni imenovalec z italijansko in madžarsko narodno skupnostjo. Kako implementirati obstoječi model varstva klasičnih narodnih manjšin na nove

narodne skupnosti? Razprava je povsem hipotetična. Najprej bi bilo treba poiskati avtohtoni poselitveni prostor vsake posamezne etnične populacije. Torej prostor, ki ga pripadniki različnih etničnih skupnosti naseljujejo stalno in je vitalen v narodnem smislu. Njihovo število je nepomembno. Na tem prostoru bi se uresničeval nabor posebnih manjšinskih pravic, od rabe jezika v javni sferi do politične participacije.

Dokler teh vitalnih narodno-poselitvenih prostorov ne odkrijemo, ni mogoče trditi, da so pripadniki Albancev, Bošnjakov, Srbov, Hrvatov, Makedoncev, Muslimanov, Črnogorcev diskriminirani v primerjavi s pripadniki italijanske in/ali madžarske narodne manjšine, kljub temu da so nekatere od omenjenih skupnosti številčno precej večje od Madžarov in Italijanov. Bi pa Slovenija izvajala diskriminacijo na etnični podlagi tedaj, če bi populacije, ki bi živele na takšnih vitalnih narodno-poselitvenih prostorih, izkazovale pripadnost hrvaškemu, srbskemu ali kateremu drugemu narodu in bi se prostovoljno opredeljevale kot pripadniki teh narodov ter terjale poseben manjšinski status, pa bi jim ga slovenska država oporekala.

Kaj bi se spremenilo za Hrvate in Srbe, ki živijo širom po Sloveniji, če bi bili ti dve skupnosti povzdignjeni na raven ustavno priznanih narodnih manjšin? Za Hrvate in Srbe, ki bi živeli zunaj narodno mešanega ozemlja, se pravzaprav nič ne bi spremenilo. V obstoječem modelu varstva manjšin so vse manjšinske pravice vezane na narodno mešano ozemlje.

Pojem, ki je v rabi tako pri obravnavi narodnih manjšin v Sloveniji kot slovenskih manjšin v sosednjih državah, je pojem avtohtonosti. Raziskovalci slovenskih manjšin v sosednjih državah smo ga pogosto uporabljali po inerciji. Ker so ga uporabljale staroste slovenske humanistične znanosti, smo jim slepo sledili tudi mlajši rodovi. Zdi se, da je bila raba pojma avtohtonost v povezavi s Slovenci v sosednjih državah

namenjena oporekanju večkrat izražene nacionalistične teorije o alohtonosti slovenskih manjšin in s tem pojmom povezanih politik o nepriznavanju nabora posebnih manjšinskih pravic. Raba pojma avtohtonost pri slovenskih raziskovalcih je bila namenjena dokazovanju, komur koli že, dolgotrajne prisotnosti Slovencev na ozemljih, ki so danes pod suvereno oblastjo sosednjih držav. V tem primeru je imela raba pojma avtohtonost inkluziven namen. Poudarjala je dolgotrajno, permanentno prisotnost pripadnikov slovenskega naroda na teh ozemljih. Želelo se je poudariti, da so pripadniki slovenskih manjšin soustvarjalci kulture prostora, na katerem živijo, in zato solastniki kulturne dediščine.

Podobne ugotovitve veljajo tudi za italijansko in madžarsko narodno manjšino v Sloveniji. Slovenski politiki so pojem avtohtonosti leta 1988 vpeljali kot varovalko, ki preprečuje, da bi se še kakšna narodnamanjšinska populacija lahko opredelila kot avtohtona narodna manjšina. Ob nastajanju neodvisne države Slovenije konec 80. let prejšnjega stoletja so to bile populacije priseljenih iz republik Socialistične Federativne Republike Jugoslavije. Raba pojma avtohtonost ima v primeru narodnih manjšin v Sloveniji selektiven in izključevalen namen.

Slovenski model varstva klasičnih (zgodovinskih) narodnih manjšin ima, poleg že omenjenih značilnosti, še nekaj rešitev (značilnosti), ki jih je treba opisati. Predstavili jih bomo kot temeljne značilnosti modela varstva klasičnih narodnih manjšin:

1. Slovenija nima uradne definicije narodnih manjšin. Narodne manjšine, ki so deležne posebne zaščite, so, kot je že bilo navedeno, posebej navedene v Ustavi Republike Slovenije. Za italijansko in madžarsko narodno manjšino je v rabi pojem avtohtone narodne skupnosti, Romom je dodeljeno poimenovanje romska skupnost. Razprave o smiselnosti rabe pojma avtohtonost so pogoste in žal tudi

povsem brezplodne. S črtanjem pridevnika avtohton, kar je glavni namen razpravljanja, se ne bi v ničemer spremenil status preostalih narodnih manjšin. Ni velike verjetnosti, da bi se ustavno besedilo oplemenitilo s poimensko navedbo množice narodnih manjšin, posebej ne tistih, ki so plod sodobnih imigracijskih tokov.

2. Varstvo avtohtonih narodnih skupnosti je teritorialno zamejeno. Vežano je na območja, kjer italijanska in madžarska narodna skupnost živita. Ta območja sestavljajo območja naselij v tistih občinah, v katerih pripadniki italijanske in/ali madžarske narodnosti živijo že stoletja. Niso jih uspele odgnati ne vojne vihre ne etnično čiščenje ne epidemije. Območja so določena v statutih občin.
3. Ustava govori o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunih pripadnikih, zato je upravičeno vprašanje, ki se glasi: kdo je subjekt manjšinskih pravic? Posameznik ali skupnost? V slovenskem strokovnem okolju prevladuje prepričanje, da je

vsaka manjšina skupnost z določenimi posebnimi značilnostmi, bodisi narodnostnimi, etničnimi, jezikovnimi, z lastno kulturo ipd.; zato je očitno, da ni moč sprejeti stališča, naj bi se varstvo manjšin uresničevalo le s pravicami posameznikov. Potrebno je – in to je temeljnega pomena – zavarovati enakopravnost manjšinske skupnosti, njen obstoj in možnost za enakopraven razvoj. Brez zagotovljene možnosti, da manjšinska skupnost kot skupnost ohranja svoje posebnosti, da nemoteno obstaja in se razvija, tudi ni moč zagotoviti dejansko enakopravnega položaja njenih posameznih pripadnikov, kot ni moč zagotoviti nemotene obstoja in razvoja manjšinske skupnosti, če niso zagotovljene

tiste manjšinske pravice, ki so namenjene posameznikom, pripadnikom manjšine. Manjšinska skupnost ohranja svojo samobitnost prav skozi pravice, ki jih na raznih področjih družbenega življenja uresničujejo posamezniki; posameznik pa more svoj enakopravni položaj uresničiti le v skupnosti, ki ji je zagotovljena možnost obstoja in da ohranja svoje samobitnosti, svoje posebnosti (Petrič 1977, 99).

4. Ureditev ne pozna številčne klavzule. Pravice se »podeljujejo« ne glede na število/odstotek pripadnikov narodnih manjšin na določenem ozemlju. Odsotnost številčne klavzule pomeni, da država priznava narodnim skupnostim ustrezen pomen v zgodovinskem razvoju ozemlja, ki je domovinsko ozemlje mnogih narodnih skupnosti. Koncept območja, kjer italijanska in madžarska narodna skupnost živita, bi lahko vodil k razmisleku o »rezervatnem« tipu manjšinske zaščite. In imeli bi prav. Poleg tega je takšen rezervatni tip zaščite nekompatibilen s sodobnimi razvojnimi procesi, v katerih je potreba po mobilnosti pomembna razvojna komponenta. Da bi povsem odpravili kritike na račun rezervatnega modela zaščite, bi bilo treba celotno državo spremeniti v večjezično skupnost, v kateri bi manjšinski jeziki zavzemali izjemno pomembno mesto. Na žalost je uresničitev te ideje danes utopična želja. Kar je mogoče storiti na sedanji stopnji razvoja narodnomanjšinskega varstva, je le dograjevanje »rezervatnega« modela manjšinskega varstva. Vsaj dve vodili narodnomanjšinske politike moramo uresničevati, če želimo razvijati opisani model: najprej promoviranje spoznanja, da je kulturna in duhovna dediščina narodno mešanega ozemlja skupna lastnina vseh njegovih prebivalcev, ne glede na njihovo narodno

- pripadnost in/ali socialni status, ki so ga imeli v različnih zgodovinskih obdobjih; in drugič, določitev tistih pravic, ki jih pripadniki narodnostnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj narodno mešanih območij. Med te pravice je slovenska država uvrstila pravico pripadnikov narodnih skupnosti do vpisa v posebni volilni imenik narodnosti za izvolitev poslanca narodnosti v državni zbor tudi v primeru, ko ne živijo na narodno mešanem ozemlju, in pravico do učenja jezika narodnih manjšin tudi zunaj narodno mešanega ozemlja.
5. V slovenskem modelu varstva narodnih skupnosti je treba omeniti še eno pomembno posebnost: varstvo narodnih manjšin je neposredno povezano tudi s pripadniki narodne večine. Na primer: tudi pripadniki večinskega naroda morajo imeti dvojezične dokumente, se v javnih šolah učiti jezik in kulturo manjšin, tolerirati dvojezično toponomastiko itd.

Katere posebne pravice (za t. i. posebne pravice narodnih manjšin je v rabi tudi pojem kompenzacijske pravice), določene v slovenskem modelu varstva narodnih manjšin, bi morali posebej poudariti?

1. Najprej neomejeno pravico pripadnikov manjšin do svobodne rabe svojega jezika v zasebnem in javnem življenju. Uresničevanje te pravice se kaže v rabi manjšinskih jezikov v toponomastiki ter v rabi manjšinskih jezikov v komuniciranju z administrativnimi organi, s sodnimi oblastmi ter z drugimi institucijami javnega značaja. Morda bi bilo treba dodati še rabo jezika narodnih manjšin za osebne dokumente.
2. Posebna pozornost je namenjena pravici do izobraževanja pripadnikov narodnih manjšin. Vloga šolskega sistema v jeziku narodnih manjšin je vsaj trojna: pripadnikom narodnih manjšin mora

nuditi dovolj splošnega in specialističnega znanja za njihovo uspešno sodelovanje v vsakdanjem življenju in delu; drugič, ponuditi jim mora možnost za interiorizacijo jezikovnih in kulturnih vrednot narodne manjšine; in končno, šolski sistem mora promovirati vrednote strpnosti, toleranco ter sprejemanje drugačnosti. Ta zaveza seveda ne more biti zgolj dolžnost manjšinskih šolskih ustanov.

3. Razpravljati o pravici do informiranja pripadnikov narodnih manjšin pomeni razpravljati o vsaj treh problemskih sklopih: najprej o možnostih narodnih manjšin, da oblikujejo in diseminirajo informacije o njih samih ter o okolju, v katerem živijo, v svojem lastnem jeziku; nadalje o prisotnosti narodnomanjšinske problematike v medijih, ki izhajajo v jeziku večinskega naroda; in ne nazadnje, treba je govoriti o možnostih za svobodno sprejemanje informacij iz države, ki jo v slovenski ureditvi manjšinskega varstva ponesrečeno imenujemo matična domovina ali matična država.
4. Kulturna dediščina in kulturni razvoj sta poleg rabe jezika pokazatelj narodne vitalnosti narodnih manjšin. Pripadniki narodnih manjšin so soustvarjalci in zato solastniki kulturne dediščine prostora, na katerem prebivajo. Dolžnost države je, da kulturno ustvarjalnost manjšin podpira in jo varuje na podoben način, kot varuje kulturno ustvarjalnost večinskega naroda.
5. Pravica do svobodnih stikov pomeni, da imajo pripadniki narodnih manjšin pravico do vzpostavljanja in vzdrževanja stikov med pripadniki lastne skupnosti na celotnem ozemlju države, v kateri živijo. Prav tako se ta pravica nanaša na vzdrževanje čezmejnih stikov z državljani tistih držav, s katerimi jih družijo skupne narodne značilnosti oziroma skupna kulturna dediščina.

6. Rabo narodnih simbolov (zastav, himne) narodnih manjšin v javnosti lahko razumemo kot priznanje, da so narodne manjšine konstitutivni deli države.
7. Pravico do ekonomskega razvoja je treba razumeti tako v smislu nediskriminatornega odnosa države do pripadnikov narodnih manjšin kot tudi v smislu preferencialnega obravnavanja podjetniških pobud, ki jih pripravljajo pripadniki narodnih manjšin.
8. In na koncu je treba omeniti še pravico do politične participacije pripadnikov narodnih skupnosti. Ko govorimo o soodločanju pripadnikov narodnih skupnosti, imamo v mislih tisti del njihove politične dejavnosti, ki je povezana z uresničevanjem sklopa posebnih narodnomanjšinskih pravic. Politično delovanje, ki temelji na ideološki ali svetovnonazorski opredelitvi pripadnikov narodnih manjšin, sodi v sklop občih človekovih pravic, ki pripadajo vsem državljanom brez razlikovanja.

3.2 Opredeljevanje narodnih manjšin

Dejali smo, da Republika Slovenija nima uradne definicije narodnih manjšin. Manjšine, ki so predmet posebnega manjšinskega varstva, so v ustavi preprosto naštet. Pa vendar imajo populacije, ki so predmet posebnega varstva, posebne značilnosti, na podlagi katerih jih ločimo od večinskega prebivalstva. Katere so te posebne značilnosti italijanske, madžarske in romske narodne manjšine?

Pripadniki omenjenih skupnosti bivajo na sedanjem poselitvenem prostoru dolgo obdobje. Njihova prisotnost je permanentna in konstantna. Skupnosti so se uspele ohraniti kljub vojnim vihram in poskusom njihovega

iztrebljanja. To pomeni, da so pripadniki manjšin soustvarjalci identitete prostora in zato solastniki kulturne dediščine teh ozemelj. Skupnosti niso bile preseljene, niso bile priseljene, čeprav drži, da se je določeno število pripadnikov teh skupnosti tudi priselilo. Te skupnosti so številčno manjše od dominantnega prebivalstva Republike Slovenije. Imajo drugačno identiteto »v smislu določenih označevalcev identitete, kot so jezik, kultura, vera itd.« (Roter 2007, 20). Pripadniki teh skupnosti so državljani Republike Slovenije. Nekateri pripadniki italijanske in madžarske manjšine imajo tudi državljanstvo druge države, najpogosteje madžarsko ali italijansko.

V zgornjih vrsticah smo predstavili nabor t. i. objektivnih kriterijev, ki jih mora skupnost izpolnjevati, da bi jo lahko opredelili kot (narodno) manjšino, vendar pa zgolj izpolnjevanje objektivnih kriterijev ni dovolj za priznanje statusa narodne manjšine. Skupnosti morajo izpolnjevati tudi t. i. subjektivne kriterije. Pripadniki manjšinskih skupnosti si morajo status narodne manjšine želeli, za pridobitev statusa manjšinskosti si morajo tudi prizadevati. Nihče ne more v njihovem imenu zahtevati priznanja statusa narodne manjšine, nihče ne more posameznikov prisiliti, da se opredelijo za članstvo v narodni manjšini. Odločitev posameznikov mora biti prostovoljna.

14 Ustava Republike Slovenije, prvi odstavek člena 5: »Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. /.../;«

člen 11: »Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina;« člen 64: (posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji) »Avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole in da za ohranjanje svoje narodne identitete ustanovljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva. V skladu z zakonom imata ti narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno. Narodnima skupnostma in njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da gojijo odnose s svojima matičnima narodoma in njunima državama. Država gmotno in moralno podpira uveljavljanje teh pravic. – Na območjih, kjer ti skupnosti živita, ustanovijo njuni pripadniki za uresničevanje svojih pravic svoje samoupravne skupnosti. Na njihov predlog lahko država pooblasti samoupravne narodne skupnosti za opravljanje določenih nalog iz državne pristojnosti ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje. – Narodni skupnosti sta neposredno zastopani v predstavniških organih lokalne samouprave in v državnem zboru. – Zakon ureja položaj in način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer živita, obveznosti samoupravnih lokalnih skupnosti za uresničevanje teh pravic, ter tiste pravice, ki jih pripadniki teh narodnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj teh območij. Pravice obeh narodnih skupnosti ter njunih pripadnikov so zagotovljene ne glede na število pripadnikov teh skupnosti. – Zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja zgolj narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti;« člen 80. (sestava in volitve): »Državni zbor sestavljajo poslanci državljanov Slovenije in šteje 90 poslancev. Poslanci se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem. V državni zbor se vedno izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti. Volilni sistem ureja zakon, ki ga sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev.«

15 Za varstvo romske skupnosti je pomemben 65. člen ustave (položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji), v katerem je zapisano, da »/p/oložaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon«. Poleg tega je pomemben tudi Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/2007), posamezne določbe, ki urejajo položaj Romov v Sloveniji, pa najdemo še v 18 drugih področnih zakonih.

16 Ustava Republike Slovenije, 61. člen (izražanje narodnostne pripadnosti): »Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo

in uporablja svoj jezik in pisavo.«

17 Ustava Republike Slovenije, 62. člen (pravica do uporabe svojega jezika in pisave): »Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.«

18 Npr. Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 12/1996, /.../ 40/2012-ZUJF), Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (Uradni list RS, št. 96/2002, /.../ Odl. US: U-I-210/10-10).

19 Akt o notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo, med katerimi je tudi Osimska pogodba, je objavljen v Uradnem listu RS, št. 40, z dne 14. avgusta 1992, str. 127–128.

20 Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (glej Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji /BHUNS/ (Uradni list RS-MP, št. 6/1993)).

21 Ne bi bilo točno, če bi dejali, da je bila nemško govoreča skupnost uradno priznana šele s podpisom kulturnega sporazuma. Če sledimo interpretaciji Capotortija, posebnega poročevalca podkomisije za zaščito manjšin, je določeno manjšino mogoče priznati na različne načine: s priznanjem statusa pravne osebe, sprejetjem posebnih ukrepov za zaščito njene identitete ali pa s parcialnim zagotavljanjem nekaterih pravic. Glede na to, da država finančno podpira kulturne dejavnosti nemških kulturnih društev (res da v skromnem obsegu), je formalnopravno zadoščeno vsaj enemu kriteriju za priznanje nemško govoreče skupnosti (o študiji Capotortija glej na primer Türk 1979).

22 Slednja pravi: »... pripadniki nemško govoreče skupine v Sloveniji, ne glede na različno poimenovanje v slovenskem in nemškem jeziku, uživajo pravice po 61. členu slovenske ustave, ki jim zagotavlja individualno zaščito, ne pa kolektivne zaščite, kakršno uživajo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.« Sprejeto na seji Odbora za zunanjo politiko DZ 20. 12. 2001.

23 Interpretativna deklaracija Slovenije k Okvirni konvenciji o varstvu narodnih manjšin (1998).

24 Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (Uradni list RS, št. 69/2000).

25 Direktiva je bila vključena v slovenski pravni red z Zakonom o uresničevanju načela enakega obravnavanja (Uradni list RS, št. 93/2007 – uradno prečiščeno besedilo).

4. KRITERIJI OPREDELJEVANJA MANJŠIN V OKVIRU MEDNARODNEGA REŽIMA O VARSTVU MANJŠIN

4.1 Ohranjanje dolgotrajnih, trdnih in trajajočih vezi z državo

Eden izmed ključnih evropskih kriterijev pojmovanja narodnih manjšin, ki ga je v svojem Priporočilu 1201 (1993) zapisala Parlamentarna skupščina Sveta Evrope in ki je posebej pomemben tudi v slovenskem modelu varstva narodnih skupnosti, je ohranjanje dolgotrajnih, trajajočih in trdnih vezi. Takšne vezi morajo obstajati med pripadniki manjšin in med državo, v kateri živijo (in katere državljani so). Na ta način so države iz nabora različnih etničnih skupnosti izločile tradicionalne skupnosti, za katere se je uveljavilo prepričanje, da so postale narodne manjšine brez svoje volje. Te skupnosti so se praviloma znašle v položaju manjšine zaradi premikanja državnih meja oziroma oblikovanja nacionalnih držav. Po drugi strani naj bi priseljske skupnosti nastale po lastni volji, ker so se njihovi pripadniki kot posamezniki odločili, da se preselijo. Ta kvalitativna razlika med »neprostovoljnimi« in t. i. »prostovoljnimi« manjšinami je ena od podlag za razlikovanje dolžnosti držav do upravljanja etnične heterogenosti v primerih različnih vrst manjšin.

Države pa svojo dolžnost glede varstva narodnih manjšin poleg (ne)prostovoljnosti nastanka manjšin utemeljujejo tudi na podlagi skupne zgodovine oziroma posedovanja nekega ozemlja. Ohranjanje dolgotrajnih,

trdnih in trajajočih vezi z državo tako pomeni tudi skupno zgodovinsko dediščino nekega ozemlja, ki si jo »od nekdanj« delita manjšinska in večinska narodna skupnost.

Kot ugotavlja Hofmann (2005, 16–17), večina držav pogodbenic Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (Svet Evrope 1994) varuje t. i. stare oziroma tradicionalne manjšine, nekatere države pa tudi nove etnične skupnosti. Jasno je, dodaja Hofmann (2005, 17), da se 6. člen Okvirne konvencije nanaša na »vse prebivalce določenega ozemlja«, za pripadnike novih etničnih skupnosti pa bi bilo mogoče uporabiti vsaj še določila iz 3., 5., 7. in 8. člena Okvirne konvencije, »vsaj v določenih okoliščinah«.

Toda kriterij ohranjanja dolgotrajnih, trdnih in trajajočih vezi z državo, kot ga je zapisala Parlamentarna skupščina in ki se je uveljavil v evropski praksi identifikacije narodnih manjšin tudi pri uresničevanju Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin, je problematičen, ker je nenatančen in kot tak podvržen zelo različnim interpretacijam. Nikjer ni namreč jasno določeno ali zapisano, kdaj so vezi med državo in pripadniki neke narodne skupnosti dovolj trdne ali dovolj dolgotrajne, da bi bil ta kriterij izpolnjen; da bi bili ti posamezniki torej prepoznani kot pripadniki narodne manjšine in tako tudi upravičenci do posebnega varstva (posebnih pravic). Posamezne države so sicer določile neko obdobje,²⁶ vendar v Evropi ni enotnega stališča ali merila o tem, kdaj so vezi med manjšino in državo dejansko »dolgotrajne«.

Če ni jasno, kdaj so vezi med določenimi posamezniki in državo dovolj dolge, trdne in trajne, da bi lahko govorili o obstoju narodne manjšine v tej državi, pa je v evropski praksi in v normah o upravljanju etnične raznolikosti jasno razvidno, da priseljske skupnosti niso narodne manjšine in torej praviloma niso upravičene do posebnega varstva.

Povedano drugače: s kriterijem dolgotrajnih vezi so se države izognile aplikaciji varstva narodnih manjšin na priseljske skupnosti, pri čemer ni jasno, kdaj – če sploh – neka priseljska skupnost postane (dolgo) trajno naseljena v neki državi in tako bliže statusu narodne manjšine, če bi tak status in z njim povezano manjšinsko varstvo želela pridobiti.

Razlikovanje med narodnimi manjšinami in drugimi etničnimi skupnostmi posebej poudarjajo tudi predstavniki tradicionalnih narodnih manjšin (tudi v Sloveniji) – najbrž v strahu pred možnostjo, da bi se znašli v situaciji, ko bi več nedominantnih etničnih skupnosti tekmovalo za omejene finančne vire, ki jih države namenjajo oziroma so jih pripravljene namenjati ohranjanju manjšinskih posebnosti.

Tako nenatančno opredeljeni kriterij dolgotrajnih, trdnih in trajajočih vezi pa v sebi – poleg možnosti razlikovanja med t. i. starimi in novimi manjšinami – skriva še eno past. Omogoča namreč tudi vsaj določeno stopnjo arbitrarnosti pri opredeljevanju narodnih manjšin kot objektov varstva manjšin. Povedano drugače: ker je kriterij opredeljen dovolj široko in splošno, se lahko države izogibajo dolžnosti varstva narodnih manjšin tudi za tiste skupnosti, ki sicer na nekem ozemlju bivajo vrsto let in ki na prvi pogled sodijo v kategorijo t. i. starih oziroma klasičnih manjšin. Seveda argumentacija držav v takih primerih običajno ne temelji na vezeh med državo in pripadniki skupnosti, ampak vključuje vrsto drugih kriterijev, toda pripadniki take prezrte manjšine bodo za dokazovanje svoje navzočnosti težko uporabili kriterij dolgotrajnih vezi, če je ta opredeljen tako nenatančno in nedoločno.

Prav zaradi takih izkušenj se je z vprašanjem t. i. personalnega obsega aplikacije Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (torej na koga se določila konvencije nanašajo) zelo veliko ukvarjal Svetovalni odbor že v prvem krogu poročanja, ko je obravnaval prva poročila držav pogodbenic.

Pri tem je moral seveda ugotoviti, da Okvirna konvencija ne definira termina narodna manjšina in da lahko zato vsaka pogodbenica sama določi okvir oziroma narodne manjšine, ki jih bo varovala skladno z določili Okvirne konvencije in o varstvu katerih bo poročala (in odgovarjala) tudi Svetovalnemu odboru. Toda pri tem je bistveno, kot poudarja Hofmann (2005, 17), tudi sicer dolgoletni član in predsednik Svetovalnega odbora, da je Svetovalni odbor že v prvem krogu zelo jasno določil, da je določitev personalnega obsega aplikacije Okvirne konvencije v rokah držav pogodbenic, da pa implementacija Okvirne konvencije »ne more biti vir arbitrarnih ali neutemeljenih/nepravičnih razlikovanj«.

To torej pomeni troje: prvič, kriterij je nenatančen, namenjen poudarku, da je varstvo narodnih manjšin prvenstveno namenjeno t. i. starim narodnim skupnostim; drugič, države imajo pristojnost določiti, za katere skupnosti oziroma njihove pripadnike bodo uresničevale določila Okvirne konvencije; tretjič, razlikovanje med »podobnimi« skupnostmi – da bi bile ene upravičene do posebnega varstva, druge, podobne, pa ne – je neupravičeno in neskladno z mednarodnim pravom in določili Okvirne konvencije. Prav takšna neupravičena arbitrarnost je posebej aktualna za Slovenijo, tudi v primeru prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči v Beli krajini.

Kriterij dolgotrajnih vezi ima, kot že omenjeno, osrednjo vlogo v slovenskem modelu varstva manjšin. Slovenija namreč narodne manjšine pojmuje s pomočjo koncepta avtohtonosti (najdemo ga tako v slovenski ustavi kot v drugih zakonskih aktih, Slovenija pa ga uporablja tudi kot kriterij aplikacije mednarodnopravnih norm s področja varstva manjšin).²⁷ Ni pa določeno, kdaj neka skupnost postane avtohtona; kdaj torej lahko postane upravičena do posebnih ukrepov, s katerimi bi si zagotovila nemoten obstoj in razvoj. Na ta problem pojmovanja avtohtonosti samo v

povezavi z madžarsko in italijansko skupnostjo (in deloma z romsko skupnostjo), ob pomanjkanju kakršne koli definicije glede dolžine bivanja pripadnikov neke skupnosti na ozemlju današnje Republike Slovenije, ki bi bilo dovolj dolgo, da bi te pripadnike lahko opredelili kot avtohtone prebivalce Slovenije,²⁸ so Slovenijo že opozarjale mednarodne institucije. Takšno razumevanje avtohtonosti namreč ne omogoča nediskriminacijskega pristopa k pojmovanju in varstvu manjšin.

4.1.1 O dolgotrajnih, trdnih in trajajočih vezeh prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči s Slovenijo

Predniki pretežnega dela prebivalcev v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči na skrajnem jugovzhodu Bele krajine naj bi se na ozemlja ob Kolpi naselili v 16. stoletju. Josip Gruden je zapisal, da »so se imenovali ti ljudje Vlahi²⁹ ali Morlaki, pa tudi Uskoki ali Pribegi, ker so uskočili Turkom in pribežali k Hrvatom in Slovencem« (Gruden 1992, 586). Slovenci naj bi jih poimenovali tudi Viskoki (Badovinac 1896, 6).

Po narodnosti so bili to večinoma Srbi iz Bosne ali nekdanje kraljevine srbske in pravoslavne vere, deloma pa tudi katoliški Hrvati iz Dalmacije, Hercegovine in Slavonije. Ti so se navadno imenovali Predavci ali Pridavci (*adiuncti*). Tu in tam pa najdemo med Vlahi celo Rumune onega plemena, ki je še dandanes naseljeno v večjih ali manjših skupinah po Macedoniji in Albaniji in ki jih imenujejo Kucovlahe ali Zinzare (Gruden 1992, 586).

Terseglav (1996, 7) ugotavlja, da so se begunci – uskoki v Sloveniji naselili v Prekmurju, na Štajerskem in Primorskem, vendar so se večinoma

asimilirali in na njihov prihod kažejo samo še posamezni relikti. »Drugače je bilo v Beli krajini, kjer uskoške jezikovne, pesemske in sploh kulturne prvine živijo še danes in ta uskoška ljudska kultura deloma ohranja še svojo kontinuiteto, ob vsakokratnih sprotnih vplivih in prepletanjih etnij na tem obmejnem področju« (Terseglav 1996, 7). Zlasti prebivalci vasi občine Črnomelj – Bojanci, Marindol, Miliči, Paunoviči – so ohranili kulturne, etnične in jezikovne značilnosti uskoških prednikov.³⁰ Po veroizpovedi so pravoslavci, saj unija ni segla v Belo krajino oziroma v »Bojance in Marindol, ki sta zaradi svojega statusa in odmaknjenosti ostala ‘pozabljena’ tudi v verskem pogledu, zato se je pravoslavje tam ohranilo. Bojanci in Marindol sta sprejemala tudi tiste Žumberčane, ki niso hoteli sprejeti unije in so se zatekli v te vasi« (Terseglav 1996, 19).

Janez Vajkard Valvazor je v delu *Slava Vojvodine Kranjske* o Uskokih v Beli krajini zapisal:

Da, skoraj vsi so dobri vojaki. Ni jim treba plačevati davkov in kontribucij, morajo pa zato služiti vojake in, kadarkoli je potreba in jim glavar ukaže, morajo v boj zoper dednega sovražnika ali stražiti dan in noč na lastne stroške. Od tega dvojega najrajši prvo storé, namreč da se odpravijo zoper dednega sovražnika, ker jim upanje na dober plen izmika nevarnost izpred oči.

Sicer se hranijo povečini z živinorejo, z govedom, s kozami in kozli, zlasti pa imajo veliko koristi in hrano od ovac, ki jih ima marsikdo po dve sto, torej celo čredo. Mnogi tudi trgujejo na žegnjanjih s konji, volmi in drugo živino, ki jo ali zamenjavajo ali prodajajo; tudi sicer na ta ali oni način kupčujejo in skušajo kaj pridobiti. Zlasti so izvrstni mojstri v umetnosti, nekaj najti, preden človek izgubi, in voljno vzeti, preden človek dá. Vendar

se to ne more vsem pripisati, kajti tudi med njimi so pošteni in vrli ljudje, ki si ne pomagajo samo s krajo, temveč s pošteno obrtjo in delom.

Prav nekaj navadnega pa je, da vtikajo nos prav globoko v vrčke in kozarce in da radi spreminjajo želodec v vinsko klet in jedilno shrambo. Navadno pojedó in popijejo jeseni vse, kar so pridelali vina in žita. Vse je treba takoj pognati! Hodijo od hiše do hiše, goltajo, požirajo in žro, dokler je še kaj. Od tega imajo vsaj to korist, da jim nič ne splesni, ne strohni ali Turkom v roke pade. Ko so vse pojedli in ima golt delopust, gredó na plen. Če ga ne dobé pri dednem sovražniku, iščejo križem po deželi, kje bi ga našli. (Ne trdim pa tega o vseh.) Zato nastanejo zaradi njih v deželi često velike nevšečnosti. Držé skupaj kakor veriga in se za kak naklep tako zvežejo, da nihče drugega ne zapusti. Povrh so dobri tekači in mnogi tako dirkajo, ga jih noben nemški konj ne dohiti; zato jih često zaman zasledujejo. Če koga zasačijo, ga vržejo v ječo, naj si bo posvetni ali duhovni, pop ali kaludjer (Valvazor 1984, 123).

Kot zanimivost in protiutež Valvazorjevemu pogledu na Uskoke predstavljamo še uskoško percepcijo Kranjcev, kot jo je zapisal Ivan Tavčar (v Hladnik 1996) v noveli *Janez Solnce* (1885/86):

/.../ uskoški poveljnik /.../ žali Kranjce kot slabe pivce: »Leži jih nekaj Kranjcev v Karlovcu, a povem vam, da so to puste stvarce, in če ti tako revče izpije vina za orehovo lupino, telebne pod mizo, kot bi se bilo najhujšega strupa nasrkalo. Sramota za deželo, da ima take sinove!«

Najstarejši pisni vir o prisotnosti Uskokov v Beli krajini datira v leto 1530. Na podlagi tega dokumenta je bilo priseljevanje Uskokov v Bojance in Marindol tesno povezano z njihovim naseljevanjem v Žumberku.

Žumberak in Bela krajina sta bila v tistem času enotno območje, ki je bilo izhodišče za boj proti Turkom in obrambo pred njimi. Podrejeno je bilo avstrijski vojni upravi (Filipović 1969, 156). Belokranjsko območje naj bi bilo zaradi pogostih upadov Turkov dokaj izpraznjeno (Badovinac 1896, 9). Habsburžani so Uskokom, ki so se v 20. in 30. letih 16. stoletja začeli naseljevati na to območje, ponudili enake ugodnosti, kot so jih imeli prej pod Turki. »Prišlo je do organiziranega prihoda večjih skupin Uskokov, ki jim je Ferdinand I. leta 1535 podelil svobodo in zemljo v zameno za opravljanje vojaške službe« (Štih in Simoniti 1996, 181). V svojem zgodovinskem delu *Poviest Kranjske od najstarije dobe pa do godine 1813* je August Dimitz napisal, da se je do leta 1541 na območje Gorjancev, v okolico Metlike in Kostela, naselilo okoli 3.000 Uskokov iz Srbije in Bosne (povzeto po Badovinac 1896, 13–14). Uskoki so se naseljevali na izpraznjene kmetije in v kraje, iz katerih se je večina prebivalcev izselila. Največ popolnoma izpraznjenih kmetij je bilo v 15. in v začetku 16. stoletja v Marindolu in Pobrežju, zato je hrvaški general Ivan Lenković, ki je leta 1546 prevzel poveljstvo nad uskoškimi četami, ti območji podelil Uskokom, ki so pribežali iz Bosne in leta tavalili po Žumberku in Beli krajini (Terseglav 1996, 22, 131; Kos 1991, 114). Z Lenkovićevo utrditvijo gradu Pobrežje med letoma 1549 in 1555 (Kos 1991, 74) in zaokrožitvijo ozemlja okrog njega je prišlo v Beli krajini do dokončne naselitve večjih uskoških skupin, ki so bile vključene v obrambni pas pred Turki in zato deležne različnih privilegijev (Terseglav 1996, 22). Hribovito območje Žumberka, ki so ga poselili Uskoki, so poimenovali tudi Uskoška gora (Badovinac 1896, 10).

Območje Žumberka in Bele krajine je postalo del Vojne krajine leta 1553. Pozneje je bil večji del Bele krajine, vključno z Bojanci, iz Vojne krajine izvzet in priključen Kranjski, Marindol, Miliči in Paunoviči pa so

ostali njen sestavni del vse do njene ukinitve leta 1871 (Filipović 1969, 156–157; Petrović 2006, 29). Do druge svetovne vojne so bile vasi Marindol, Miliči in Paunoviči pod Hrvaško, medtem ko so bili Bojanci pod okriljem Slovenije (Ivanović-Barišić 2010, 101).

Natančnih podatkov o nastanku današnjih pravoslavni vasi v Beli krajini nimamo. Kot piše Terseglav (1996, 21), je z dokumenti podprto le naseljevanje Marindola, glede naseljevanja drugih treh naselij – Bojancev, Miličev in Paunovičev – pa se zgodovinopisje opira le na predvidevanja.

O naseljenosti Marindola³¹ pričajo že urbarji s konca 15. stoletja. V listinah je imenovan Marintall (1477) in Marental (1490). Iz dokumentov je razvidno, da so bili takratni prebivalci in lastniki kmetij Slovenci. Na začetku 15. stoletja pa je bila večina kmetij izpraznjenih, kot piše Terseglav (1996, 131), »bodisi, da so prebivalci zbežali v druge kraje ali pomrli zaradi epidemij«. Ko je leta 1561 general Lenković Marindol priključil k Pobrežju, je na ta posestva naselil pravoslavne Vlahe. Posamezne uskoške družine pa so v Marindol prišle tudi že pred tem, leta 1548, in sicer iz Prilesja (Terseglav 1996, 131).

Kot piše Terseglav (1996, 131), razen Marindola v 16. stoletju v Beli krajini še ni bilo drugih stalnih uskoških oziroma vlaških naselij. Ta so se razvila šele v začetku 17. stoletja iz begunskih naselbin, ki so bile raztresene po gozdovih (Šabotovo selo, Bojanci). Ime Woianze se v dokumentih prvič pojavi leta 1674 v urbarju viniškega gospostva (Terseglav 1996, 23). Prebivalci Bojancev so nam povedali, da so po njihovem védenju vas že leta 1593 naselile tri družine – Vrlinići, Radojčići in Kordići. Ta podatek so vaščani v 70. letih 20. stoletja dali zapisati tudi na kamnito ploščo na pročelju cerkve v Bojancih (Ognjanović 1997, 105–106). Omenjene tri priimke najdemo v Bojancih še danes, prebivalci pa omenjajo še en rod, Mirosaljac, ki pa naj bi že zdavnaj izumrl. Nanj v vasi spominja

le še toponim Mirosaljka (Filipović 1969, 165). Terseglav (1996, 23) omenja, da ustno izročilo Bojančanov poleg zgoraj omenjenih treh družin, ki naj bi prve naselile Bojance, omenja še družino Vukčević. Dodaja tudi, da ni podatkov o tem, da bi omenjene družine res bile prve naseljenke v Bojancih. Najstarejši podatki o imenih družin v Bojancih segajo v leto 1674, ko naj bi v vasi na treh kmetijah živele tri družine – zadruga s plemenskimi imeni Kordić, Radović in Radovitković (Terseglav 1996, 23).

Spominska plošča na cerkvi v Bojancih. Na njej je napis: »Vrlinić, Radojčić i Kordić su bili prvi naseljenici 1593.« Foto: Janez Pirc, 2009

Vasi Miliči in Paunoviči urbarji do 18. stoletja ne omenjajo, upoštevajo le del doline ob Kolpi s skupnim imenom Marindol. Uskoški prebivalci Marindola so na celotnem območju ustanavljali svoje zadruga, ki so jih

poimenovali po najstarejšem članu skupnosti. Ko je prebivalstvo v zadrugah začelo naraščati, so se te spremenile v zaselke z več hišami. Ti zaselki so predvsem konec 18. stoletja in v začetku 19. stoletja dobili samostojna krajevna imena, ki so se razvila iz združnih oziroma osebnih imen (Terseglav 1996, 24). Med njimi so bili tudi Miliči in Paunoviči. Območje vasi Marindol, Miliči in Paunoviči je bilo v tem obdobju sestavni del Vojne krajine, po njeni ukinitvi leta 1871 pa je pripadlo Hrvaški. Po zgodovinskem pravu bi sicer morale pripasti Kranjski, h kateri je sodilo tudi pred priključitvijo Vojni krajini. Ker pa prebivalci teh vasi niso bili Slovenci, ga Hrvati niso želeli prepustiti Kranjski. V nasprotju s tem so bili Bojanci v vsem tem obdobju pod jurisdikcijo Kranjske (Županić 1912, 7–8).

V obdobju med obema svetovnim vojnama so vasi Marindol, Miliči in Paunoviči ostale pod Hrvaško, medtem ko so Bojanci pripadali Sloveniji oziroma Ljubljanski oblasti in pozneje Dravski banovini (Tomažin 2005, 223). Zaradi slabe povezanosti Marindola z drugim bregom Kolpe je bila med drugo svetovno vojno meja postavljena na reko Kolpo, pri čemer so južni breg nadzorovali ustaši, severnega pa Italijani. Prav mogoče je, da je takšna upravna razmejitev rešila srbski živelj pred ustaškim pogromom. Po koncu vojne so Marindol, Miliči in Paunoviči najprej pripadli Sloveniji, leta 1946 pa je Marindol spet prešel pod Hrvaško. Tako je bilo do leta 1952, ko so na pobudo vaščanov v vaseh Marindol, Miliči in Paunoviči izvedli referendum, na katerem so se prebivalci omenjenih vasi skoraj soglasno odločili, da se to ozemlje priključi takratni Ljudski Republiki Sloveniji (Tomažin 2005, 224).

Pokopališče v Marindolu.

Foto: Janez Pirc, 2009

Na podlagi zapisanega lahko sklenemo, da je območje, na katerem »živi srbska narodna skupnost«, ki ohranja dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s Slovenijo, sestavljeno iz območij naselij Miliči, Paunoviči, Marindol in Bojanci, v občini Črnomelj. Znotraj skupine teh vasi pa se še danes občasno izkazuje razlikovanje glede identitete in nekaterih drugih družbenih spremenljivk, kjer se na eni strani kažejo Bojanci, na drugi pa preostala tri naselja z Marindolom na čelu. O tem pišeta mdr. tudi Tanja Petrović (2006, 32–36) in Omerzel (1995, 8), temu pritrjujejo tudi izjave nekaterih intervjuvancev. Vse skupaj pa je najbrž posledica nekoliko večje upravnozgodovinske in s tem tudi družbenoekonomske integriranosti Bojancev v slovenski oziroma belokranjski prostor, kot pa drugih treh vasi,

ki so bile do prvih let po drugi svetovni vojni tesno povezane s prostorom južno od Kolpe.

Pokopališče v Bojancih. Foto: Miran Komac, 2009

Dokaze o dolgotrajni prisotnosti je mogoče iskati na različnih področjih in na različne načine. Pokopališča nam razkrivajo imena in priimke naših prednikov.

Pokopališče v Bojancih je staro preko 500 let. Leži na robu vasi ob cerkvi sv. Jovana Krstitelja.³² Na pokopališče pokopavajo vaščane iz Bojancev. Med 61 nagrobniki so na 11 napisih v cirilici. Med priimki prevladujejo Vrlinić, Radojčić in Kordić³³ (Matkovič 2000, 41, 43). Kot smo že omenili, naj bi bili po pripovedovanju vaščanov prav priseljenci s temi priimki prvi naseljenci oziroma ustanovitelji vasi. Ob pokopališču je bila pred nekaj leti postavljena mrliška vežica.

Pokopališče v Miličih. Foto: Miran Komac, 2005

Pokopališče v Miličih. Foto: Miran Komac, 2005

Pokopališče v Marindolu, na katerem je 47 grobov, leži »na samem na polju nad vasjo. Staro naj bi bilo okoli 300 let. Na pokopališču naj bi stala lesena cerkev sv. Štefana, ki je pogorela leta 1890« (Matkovič 2000, 104). Na pokopališču prevladujejo naslednji priimki: Stipanović, Bunjevac, Katić in Vukčević.

Pokopališče v vasi Miliči s 36 grobovi stoji na samem, v gozdu nad vasjo. Na pokopališču prevladujejo naslednji priimki: Milič(-ć), Jakovac in Vukčević (Matkovič 2000, 110–111). Leta 2010 je bila ob cerkvi postavljena mrliška vežica. Na pokopališču v Miličih so pokopani tudi umrli iz Žuničev (Matkovič 2000, 110).

V Paunovičih sta dve pokopališči, opuščeno in novo.

Novo pokopališče v Paunovičih. Foto: Miran Komac, 2012

Opuščeno pokopališče stoji v gozdu nad vasjo, dostopno le peš. Ohranjeni so le še štirje kamniti nagrobniki, od tega en v cirilici. Še v začetku stoletja naj bi na pokopališču stala cerkvica sv. Petra, ki je propadla. Vzpetini, kjer

je stala, domačini še danes rečejo sv. Peter. Tudi nevihte, ki pridejo nad vas, pridejo izza svetog Petra (Matkovič 2000, 137).

Nagrobnik na starem pokopališču v Paunovičih. Foto: Petra dichlberger, 2008

Zaradi težke dostopnosti so prebivalci pokopališče ob koncu 60. let prejšnjega stoletja opustili. Novo pokopališče so uredili na polju ob glavni cesti proti Vinici. Na nagrobnikih prevladujeta priimka Vidnjevič in Selakovič (Matkovič 2000, 131–133).

Obnovljena Šokčeva domačija (Šokčev dvor) v Žuničih. Foto: Miran Komac, 2005

Pri potrjevanju dolgotrajne prisotnosti bi bil zanimiv tudi prikaz stavbne dediščine; žal je te zelo malo. V Žuničih je obnovljena Šokčeva domačija (Šokčev dvor), s katero upravlja Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, v njej je zametek informacijskega centra Krajinskega parka Kolpa. V digitalni Enciklopediji naravne in kulturne dediščine na Slovenskem je v opisu Šokčevega dvora zapisano:

Značilno obliko belokranjskih domačij so izoblikovali Uskoki, ubežniki pred Otomani iz srbskega in hrvaškega ozemlja, ki so se na območju (tedanjem delu Vojne krajine) naselili v drugi polovici 15. in v prvi polovici 16. stoletja. Ti so svoje domačije gradili po vzorih iz osrednjega Balkana. Danes je domačija ena redkih ohranjenih v Beli krajini in pomeni izreden primer raznolikosti ljudskega stavbarstva slovenskega prostora (Lukić 2012).

Zgoščen prikaz različnih virov in gradiv kaže, da imajo prebivalci obravnavanih vasi dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s Slovenijo. Na podlagi predstavljenih podatkov je mogoče reči, da je izpolnjen eden izmed temeljnih pogojev, ki jih srečujemo v procesu priznavanja tradicionalnih narodnih manjšin. Pravo vrednost in pomen pa dobi element dolgotrajne, trdne in trajajoče prisotnosti na določenem ozemlju tedaj, ko ga povežemo z drugimi elementi etnične vitalnosti. Pomemben element etnične vitalnosti je številčnost populacije.

4.2 Številčnost

Kriterij številčnosti se je pojavil v tako rekoč vseh poskusih definiranja manjšin, vključno s tistimi, ki so jih predstavile (narodne) manjšine same (glej Chaszar 1999, 186–198). Vsi ti poskusi so tako temeljili na predpostavki, da je število pripadnikov narodne manjšine manjše od števila preostale populacije v politični entiteti (najpogosteje državi, tudi v regiji), v kateri ta manjšina živi. Prvi Visoki komisar za narodne manjšine Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, Max van der Stoel, je tako pojasnil, da je vedno »spremljal položaj določenih skupin – ponavadi tistih, ki so v številčno podrejenem položaju; z drugimi besedami, manjšin« (van der Stoel 2001, 1).

S teoretičnega vidika velikost sama – razen doseganja minimalnega števila vsaj dveh ljudi – nima pomena opredeljujočega dejavnika neke skupnosti kot manjšine (Packer 1993, 48). Podobnega mnenja kot Packer je tudi Ramaga (1993, 577), ki je zapisal, da je minimalna velikost manjšin nepomembna, toda ob pogoju, da je »članstvo skupine zadostno za ohranjanje njenih posebnih značilnosti«. Toda v praksi lahko postane

velikost skupine zelo sporna, če ne kontroverzna zadeva (Brunner 1996, 21). Problemi se pojavljajo predvsem v tistih primerih, ko gre za narodne manjšine kot skupnosti, katerih posamezniki bi bili upravičeni do določenih posebnih pravic. Prav v takšnih situacijah države pogosto rade postavijo številčne pogoje, ko naj bi bilo za uresničevanje varstva manjšin potrebno neko minimalno število pripadnikov teh manjšinskih skupnosti. Manjšina naj bi tako dosegala določen številčni prag, če naj bi bila opredeljena kot (narodna) manjšina in tako upravičena do določenih posebnih pravic (Ramaga 1993, 577; Packer 1993, 49). Minimalno število pripadnikov manjšine je za države, kot opozarja Benoît-Rohmer (1996, 14), pomembno zato, »ker lahko pomeni priznanje premalo številčne manjšine nesorazmerne potrebe po državnih virih«.34

Glede številčnosti kot kriterija opredeljevanja manjšin je posebej zanimivo tudi priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1201 (1993) oziroma predlog definicije termina narodna manjšina, ki ga to priporočilo vsebuje. Ta definicija določa, da mora imeti manjšina le »zadostno predstavništvo« (ki pa je številčno manjše od preostanka prebivalstva), hkrati pa dodatno opredeljuje številčni kriterij v geografskem smislu – in sicer tako, da so državam dodane še regije. Tako je manjšina »manjša od preostanka prebivalstva te države ali od regije v tej državi« (člen 1/d Predloga o dodatnem protokolu v Evropski konvenciji o človekovih pravicah, Priporočilo 1201 (1993)).

Številčnost narodnih manjšin je tako določena v okviru politično-administrativnih entitet. To je skladno tudi s siceršnjim konceptom narodnih manjšin kot teritorialnih skupnosti, tj. skupnosti, vezanih na določeno ozemlje (poselitveni prostor). Večina posebnih manjšinskih pravic se prav tako veže na določeno ozemlje – ne zgolj zaradi politične odločitve, ampak tudi zaradi objektivnih okoliščin. Na primer: dvojezično šolstvo je mogoče

uresničevati tam, kjer je zadostno število šoloobveznih otrok, to pa je tam, kjer je manjšina gosto naseljena.

Tako opredeljeni kriterij številčnosti oziroma številčne inferiornosti (v primerjavi s preostalim prebivalstvom neke politično-administrativne enote) je utemeljen na predpostavki, kot pojasnjuje Brunner (1996, 29), »da je skupine ljudi mogoče številčno registrirati in medsebojno razlikovati glede na določene relevantne objektivne in subjektivne kriterije«. To pa ni neproblematično. Težave se lahko pojavljajo glede točnosti statističnih podatkov in državnih popisov kot tudi glede nevarnosti manipulacije s tako pridobljenimi podatki. Seveda pa je k temu treba dodati še kritiko iz strokovnih in akademskih vrst o samem konceptu opredeljevanja manjšin v smislu njihove številčnosti oziroma njihovega geografskega položaja, kar naj bi bilo nepotrebno, saj je poglobitni cilj varstva manjšin zagotovitev ohranjanja njihove identitete (Brunner 1996, 21–22), ne pa vnaprejšnje izogibanje priznanju obstoja manjšine, med drugim na podlagi premajhne številčnosti.

4.2.1 Narodnostna opredelitev prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči

Opredeljevanje po narodni pripadnosti se je med prebivalci omenjenih vasi v preteklih desetletjih spreminjalo. V obdobju med popisoma 1981 in 1991 se je delež prebivalcev, ki so se v Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih opredelili za Srbe, zmanjšal s 76 na dobrih 41 odstotkov. Tega zmanjšanja pa ne gre (vsaj ne primarno) pripisati asimilaciji oziroma prevzemanju slovenske narodne identitete, pač pa prej številčnejšemu opredeljevanju oseb uskoškega izvora za jugoslovansko narodnost. Delež

oseb, ki so se v obravnavanih vaseh leta 1991 opredelile za Jugoslovane, se je namreč v primerjavi s popisom 1981 povečal za dobrih 20 odstotkov, medtem ko je delež Slovencev narasel le za štiri odstotke. Povečanje deleža oseb, ki so se opredelile za jugoslovansko narodno pripadnost, pa tudi deleža narodno neopredeljenih in tistih, ki niso želeli razkriti podatka o svoji narodni pripadnosti, je bilo ob popisu leta 1991 verjetno posledica takratne politične situacije in protisrbskega razpoloženja v Sloveniji. Popis se je namreč izvajal še v tedanji Socialistični Federativni Republiki Jugoslaviji le nekaj mesecev pred osamosvojitvijo Slovenije. Vzroke za zmanjševanje absolutnega števila in tudi relativnega deleža srbskega prebivalstva v teh krajih pa lahko iščemo tudi v starostni strukturi (velik delež starega prebivalstva) in v naraščanju števila mešanih zakonov (zlasti med Srbi in Slovenci, delno tudi med Srbi in Hrvati), o čemer pričajo tudi podatki naše terenske raziskave.

Tabela 1: Narodna opredelitev prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči – primerjava popisa 1981 in popisa 1991

Kraj	Število prebivalcev		Narodno opredeljeni								Narodno neopredeljeni + neznano	
			Srbi		Slovenci		Hrvati		Jugoslovani		1981	1991
	1981	1991	1981	1991	1981	1991	1981	1991	1981	1991		
Bojanci	96	102	74	47	21	18	-	1	1	14	1	19
Marindol	121	107	97	41	13	23	2	1	-	39	9	3
Miliči	45	32	32	21	5	6	4	1	4	4	4	-
Paunoviči	42	44	28	9	7	8	6	7	-	5	1	13
SKUPAJ	304	285	231	118	46	55	12	10	5	62	15	35

Vir: Statistični urad Republike Slovenije 2005b

Podatka o narodni pripadnosti prebivalcev po naseljih za popis 2002 zaradi varstva osebnih podatkov ni mogoče pridobiti. Odločitev

Statističnega urada Republike Slovenije, da teh podatkov ne objavi, je skregana z zdravo pametjo, predvsem pa je vir vseh mogočih špekulacij, natolcevanj itd. Ta odločitev je še toliko bolj neobičajna zato, ker je celoten model varstva manjšin v Sloveniji vezan na ozemlja krajev. Brez poznavanja narodne podobe krajev, ki so vključeni v narodno mešano ozemlje, je vsakršno postavljanje področnih zaščitnih politik zidanje gradu v oblakih.

Na podlagi opravljenega terenskega raziskovanja lahko zapišemo, da se danes za pripadnost srbskemu narodu opredeljuje kakšnih 10 odstotkov prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči. Večina se jih opredeljuje za Slovence, pri približno četrtini pa je odgovor o njihovi narodni pripadnosti ostal neznan. Osip izrekanja za pripadnost srbskemu narodu je v zadnjih 20 letih precejšen – število tistih, ki so se opredeljevali kot Srbi, se je vsakih deset let zmanjšalo za 30 odstotkov. Med vzroke za takšen osip smemo verjetno šteti vse pojave in procese, v različni stopnji in obsegu, ki smo jih že navedli v pričujočem besedilu.

4.3 Nedominanten položaj

Naslednji splošni kriterij opredeljevanja skupnosti kot manjšin je njihov nedominanten položaj. Izvor tega kriterija je povezan, kot pojasnjuje Shaw (1992, 25–26), s preprosto željo, da »bi se izognili situaciji, podobni tisti v Južnoafriški republiki«, kjer je bila večina podrejena dominantni manjšini. Seveda se je med tem z odpravo apartheida položaj v Južni Afriki spremenil, toda kriterij nedominantnosti je ostal sestavni pogoj sodobnega razumevanja manjšin kot objektov manjšinskega varstva.

Pri tem je treba dodati, da se – tako kot v zvezi z drugimi kriteriji opredeljevanja manjšin – tudi v zvezi z nedominantnim položajem pojavljajo kritike. Packer (1996, 168), na primer, je prepričan, da je ta kriterij »odveč, ker preprosto ponavlja bistvo pojmovanja manjšine: nezmožnost skupine, da bi svojo voljo spremenila v pravo«. Povedano drugače: »moč izhaja iz aplikacije večinskosti, iz katere izhaja tudi sama opredelitev manjšine« (Packer 1993, 48). Takšna mnenja se v literaturi pojavljajo izjemoma, nedominantnost manjšine je namreč praviloma razumljena v kombinaciji še z drugimi (predvsem objektivnimi) kriteriji, kot je obstoj posebne etnične identitete.

Glede same vsebine tega kriterija velja, da je razprava o tem relativno enostavna v primerih, ko imamo opraviti s strogo delitvijo družbe po etničnih kriterijih in zaukazano neprehodnostjo med posameznimi etničnimi skupinami. Težav je več tedaj, ko ni zaukazanih odnosov etnične dominantnosti in etnične nedominantnosti. Sodobni procesi mobilnosti so omogočili, da se pripadniki narodnih manjšin pojavljajo v vseh družbenih slojih. To pomeni, da lahko vsaj nekateri pripadniki manjšine sodelujejo pri sprejemanju odločitev v družbi. Ker se take odločitve praviloma ne izvajajo v imenu skupnosti, to še ne pomeni, da neka manjšina ni več v nedominantnem položaju, je pa smiselno sodobno razpravo o nedominantnosti dopolniti tako, da v nedominantnost uvrstimo družbeno marginalizacijo, diskriminacijo.

Antropologa Wagley in Harris (v Yinger 1994, 21) sta tako nedominantnost manjšin opredelila med drugim na podlagi petih značilnosti manjšin: gre za podrejene dele v kompleksnih državnih družbah; njihovi pripadniki imajo posebne značilnosti, ki jih dominantna večina ne ceni pretirano; gre za samozavedajoče se skupnosti, in sicer na podlagi posebnih vezi med pripadniki manjšin, ki so lahko tudi podlaga za slabše možnosti;

pripadnost manjšini je prirojena; pripadniki manjšine se praviloma poročajo med seboj, bodisi na osnovi nuje ali želje.

4.3.1 Percepcije o nedominantnem položaju prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči, Paunoviči

Pred osamosvojitvijo Slovenije so želeli zlasti Srbi iz drugih jugoslovanskih republik prikazati uskoško prebivalstvo v Beli krajini »kot trpine, ki dan na dan na svoji koži občutijo pritiske prisilne asimilacije, nacionalizma, celo genocida večinskega naroda nad manjšinskim« (Bezek-Jakše 1990a, 2). V nekaterih srbskih časopisih so se pojavili članki, ki so Bojance opisovali kot zaostalo vas, prebivalce Bojancev pa kot zatirane od večinskega slovenskega naroda (Bezek-Jakše 1990b, 12). Po pisanju Mirjam Bezek-Jakše (1990c, 1) naj bi konec 80. let prejšnjega stoletja nekdo v imenu belokranjskih Srbov celo poslal pismo »na republiko« in jih hotel prikazati kot ogrožene od večinskega naroda. Prebivalci uskoških vasi v Beli krajini so takšne obtožbe na račun Slovencev zanikali.

/.../ ko se človek sprehodi po prijazni vasici na veliki jasi sredi belokranjskih steljnikov (*op. a. mišljena je vas Bojanci*) in želi odgovore na Dedijerjeve obtožbe,³⁵ se mu prav vsi prebivalci – kakor da bi se dogovorili – najprej zasmehujejo v brk. Človek se naenkrat počuti tako majhnega, skoraj nesramnega, ko sprašuje po tem, ali se počutijo ogrožene, podrejene. Če ne bi gledal v iskrene oči teh mož in žena, bi pomislil, da si morda ne upajo povedati prave resnice. Toda, kot sami pravijo, nimajo kaj skrivati (Bezek-Jakše 1989, 2).

Morda bi bilo ugibanj o zapostavljenosti in zaradi tega »upornosti« prebivalcev vasi Bojanci manj, če bi bilo javnosti znano, da je imel časniki *Delo* v vaškem domu v Bojancih v 80. letih skrivno tiskarno. O tiskarni so nam sogovorniki iz Bojancev pripovedovali ob naših raziskovalnih obiskih. Pri nastajanju tiskarne so aktivno sodelovali tudi nekateri domačini. Da bi tiskarna ostala skrita vaščanom, ni prav velika verjetnost. Tiskarna je nastala skladno s tedanjo doktrino pripravljenosti na različne izredne razmere, vključno z vojno.

Skrivna tiskarna časnika »delo« v Bojancih. Foto: Miran Komac, 2012

Ko je prišel ukaz »od zgoraj«, so začeli iskati lokacijo in pred kratkim preminuli nekdanji direktor ČGP *Delo* Niko Belopavlovič, ki je domačo Belo krajino dobro poznal, je predlagal Bojance in izvedel vse formalnosti. V Bojancih so takrat tudi načrtovali dvorano, ki bi jo uredili na mestu

nekdanje podružnične šole. In tako so oboji pridobili, je razlagal Boris Burdych, ki je bil pristojen za tehnično izvedbo. Bil je januar 1986, ko so natisnili vzorčno številko *Dela* za izredne razmere – in v takih je baje tudi nastala, kajti tisto noč je močno snežilo (Bandur 2012, 19).

Poleg vzorčne številke *Dela* so v letih 1988 in 1989 v tiskarni natisnili še dve številki občinskega glasila Občine Črnomelj. Kaj storiti s prostorom in tiskarsko opremo, ki je še vedno v Bojancih? Udeleženci dogajanja si želijo, da bi prostor spremenili v muzej, morda dislocirani oddelek tehničnega muzeja Bistra (Bandur 2012, 19).

O dogajanju leta 1990 je 60-letna Mileva Radojčič, ki že od rojstva živi v Bojancih, za *Dolenjski list* povedala:

Ne vem, kaj bi radi od nas. Pustijo naj nas pri miru, da bomo živeli v sožitju s Slovenci kot doslej. /.../ V Kraljevini Jugoslaviji je bil na vladi Srb, pa se Srbi niso spomnili na nas. Tudi po vojni se Srbi niso zmenili za nas, sedaj pa bi radi vnašali nemir. Naj me nihče ne razume narobe: nič nimam proti Srbom, le nas naj končno pustijo pri miru. Enako cenim vse ljudi, pri nas je vsak dobrodošel in vsakemu so na stežaj odprta vrata, le vsiljevanja v obliki strank in mitingov ne potrebujemo. Nismo zapostavljeni, le kdo se je to spomnil? Če bi bilo to res, ne bi bili naši vaščani na pomembnih in odgovornih službenih mestih. /.../ (Bezek-Jakše 1990b, 12).

Bojančani so na predsedstvo črnomaljske občinske skupščine in Republike Slovenije naslovili pismo, v katerem so se javno ogradili od poskusov prikazovanja njihovih skupnosti kot zapostavljenih in ogroženih.

/.../ v pismu, ki so ga podpisali vsi volilni upravičenci iz Bojancev, navajajo, da že stoletja živijo na delu skope belokranjske zemlje na način, ki so si ga sami izbrali, brez pomoči kogar koli, ohranjujoč svoj jezik, običaje, veroizpoved ... Vendar se niso nikoli čutili ogrožene od večinskega naroda. Nasprotno, skupaj z njimi so živeli, delali, ustvarjali in usklajevali skupen razvoj, strpno in pošteno v okviru možnosti, ki jim jih daje gospodarski razvoj občine, rezultati pa so vidni. Vendar Bojančani želijo, da bi bil njihov vsakdanjik takšen kot doslej, zato jih motijo poskusi nekaterih posameznikov ali skupin izven občine, največkrat pa tudi izven Republike Slovenije, ki jim hočejo na vsak način dopovedati, da so v Beli krajini ogroženi (Bezek-Jakše 1990a, 2).

Glavni povod za omenjeno pismo je bil sklep ustanovne skupščine Srbske demokratske stranke v Novem mestu (20. maja 1990), da bodo v Bojancih organizirali proslavo v počastitev 600-letnice kosovske bitke. Bojančani so temu ostro nasprotovali in so od predsedstva črnomaljske občinske skupščine in Republike Slovenije zahtevali, naj storijo vse, da do uresničitve tega in podobnih sklepov ne bo prišlo (Bezek-Jakše 1990a, 2). Mladen Radojčić, takratni sekretar občinskega sekretariata za notranje zadeve občine Črnomelj, je za *Delo* povedal:

Stališče ljudi, ki so ogorčeni in ostro nasprotujejo takšni proslavi, poznam, saj sem domačin iz Bojancev in je to tudi moje stališče. Tudi kot predstojnik organa, ki ga vodim, sem dolžan spoštovati voljo ljudi, zato ne bo dovoljenja za proslavo, ki ji domačini nasprotujejo. Tudi sam sem že sit tega, da nas stalno nekdo posiljuje z domnevno ogroženostjo. Pri meni so bili tudi že pred časom nekateri novinarji, ki so me skušali prepričati, da so Bojanci zapostavljeni, pa se jim je hudo podaljšal nos. Takrat sem bil

predsednik skupščine, sem pa iz Bojancev, pa tudi drugi moji sovaščani so opravljali niz odgovornih funkcij, zato ne vem, od kod nekomu zamisel o zapostavljenosti. Nekdo hoče na naš račun spletkariti, pa ne bo. Smo del Bele krajine in mislimo enako kot vsi Belokranjci, svojo folkloro in značilnosti pa znamo ohranjati sami, kot smo to znali doslej. Drugo vprašanje pa je razvoj, saj smo vsi v Beli krajini precej na slabšem kot drugje. Doslej pa smo napredovali skupaj, složno in ni bilo pomembno, kdo je kakšne narodnosti. /.../ (Dimitrić 1990a, 2).

Po plebiscitu 23. decembra 1990, na katerem so se Bojančani z 90,78 odstotka glasov izrekli za samostojno in neodvisno Slovenijo, je predstavnik Bojancev Niko Vrlinič med drugim povedal:

/.../ Tudi v času vojne vihre, ko ni bilo v določenih trenutkih zdravo biti Srb, tu v Beli krajini ni bilo nikakršnih težav. Vsi smo si bili enaki in smo si medsebojno pomagali, pa ni nihče spraševal, kdo je kdo po nacionalnosti. Bojim se le tega, da bi bilo v prihodnosti drugače. Če bo ostalo kot je, bo vse v redu, saj mi Bojančani v Sloveniji nismo bili nikoli zapostavljeni zaradi nacionalnosti ali jezika /.../ (Dimitrić 1990b, 3)

Na vprašanje o diskriminacijskem odnosu Slovencev in slovenske države do prebivalcev obravnavanih vasi smo tudi v naši raziskavi dobili odgovore, ki pritrjujejo zgoraj zapisanemu:

Nikoli nismo bili v nobenem pogledu diskriminirani. Tisti, ki pravi tako, je z njim kaj drugega narobe in se zgovarja ...³⁶

*Vsi nas upoštevajo kot prave Slovence. Nobenih problemov nimamo. Vse so nam naredili, cesto, vodovod ... Posebne zaščite ne rabimo. Srbija ni naša matica.*³⁷

*Srbija ni matična država. Mi smo že 500 let tukaj. Ne čutimo nestrpnosti. /.../*³⁸

*Ob osamosvojitvi Slovenije je bilo čutiti nestrpnost, to se je potem pomirilo. Država ni spremenila odnos, občina ravna z vsemi vasmi enako.*³⁹

Od prebivalca Črnomlja, pripadnika večinskega naroda, smo slišali naslednje mnenje:

*Napetosti ni nobenih. Razlike obstajajo od vedno in jih vsi sprejemajo kot samoumevne.*⁴⁰

Smo pa na vprašanje, ali lahko Miliče poimenujemo srbska vas, dobili odgovor, iz katerega je mogoče razbrati, da se nekateri zaradi svojega etničnega porekla vendarle počutijo »drugače obravnavane«:

*Na žalost. Sem že mislil, da se bo srbstvo, pravoslavstvo pozabilo, da moji otroci s tem ne bodo več obremenjeni. S strani drugih vasi se čuti nek odpor. To niso srbske vasi. Nikoli nismo bili v Srbiji. Niti (večinoma tam) nimajo sorodnikov.*⁴¹

Tudi dejstvo, da prebivalci omenjenih vasi niso bili vpoklicani v teritorialno obrambo oziroma da so jih vpoklicali s časovnim zamikom, intervjuvanci povezujejo z etničnim oziroma verskim opredeljevanjem

prebivalcev vasi. Prebivalci vasi so to občutili kot izkazovanje dvoma v njihovo lojalnost do države in ne nazadnje tudi kot diskriminacijo. O tem so spregovorili: dva intervjuvanca v Marindolu, en intervjuvanec v Bojancih in en intervjuvanec v Miličih.

*Sosedje nas niso nikoli diskriminirali. Samo med vojno nas niso klicali v teritorialno obrambo.*⁴²

*/.../ tudi naši fantje so bili vpoklicani v teritorialno obrambo, vendar dan ali dva pozneje, tako da zdaj nimajo statusa ...*⁴³

*/.../ Najbolj me boli to, da nas na začetku niso poklicali v teritorialno obrambo. /.../*⁴⁴

Ne glede na to, da so bili izraženi tudi negativni občutki (občutki diskriminacije) glede odnosa slovenske države in drugih prebivalcev Slovenije ob posameznih dogodkih v preteklosti, pa so prebivalci vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči v veliki večini zagotavljali, da se zaradi drugačne etnične, verske oziroma kulturne pripadnosti ne čutijo diskriminirane.

4.4 Drugačnost oziroma posebna identiteta

Naslednji kriterij, na katerem temeljijo vsi poskusi opredelitve termina narodna manjšina, je drugačnost oziroma posebne etnične, jezikovne, kulturne, verske in druge značilnosti (npr. običaji, navade, tradicija) pripadnikov manjšin. Narodne manjšine so tako skupnosti posameznikov,

katerih etnične, jezikovne, kulturne ali verske značilnosti so drugačne od tistih, ki jih imajo pripadniki večinske populacije. S tem kriterijem – tj. kriterijem posebne manjšinske identitete v smislu določenih označevalcev identitete, kot so jezik, kultura, vera itd. – seveda soglašajo tudi predstavniki narodnih manjšin.

Ko govorimo o posebni identiteti narodnih manjšin, ki se razlikuje od identitete (v etničnem, verskem, jezikovnem in/ali kulturnem smislu) večinskega prebivalstva neke države ali regije v tej državi, je treba dodati, da pojmovanja oziroma poskusi definiranja manjšin ob tem predvidevajo, da si predstavniki manjšin želijo te svoje posebnosti tudi ohranjati. Ta dodatek se v strokovni literaturi omenja kot t. i. subjektivni kriterij opredeljevanja posameznih skupnosti kot (narodnih) manjšin.

V konkretnih primerih manjšinskih skupnosti pa se zastavlja vprašanje, točno kateri kazalniki etnične identitete so tisti, ki posameznike opredeljujejo kot pripadnike skupnosti in jih hkrati ločujejo od večinskega prebivalstva.

4.4.1 Zgodovinski spomin

Pisni viri o naseljevanju Srbov v Bojancih in Marindolu so zelo redki in zelo malo povedo o njihovem pravem izvoru. Kot piše Filipović (1969, 158), podatki o tem, od kod so prihajale posamezne skupine, dejansko povedo zgolj to, iz katerih mest so Srbi (Uskoki) prehajali na avstrijsko stran, ne govorijo pa o tem, da bi Srbi dlje časa bivali v teh krajih. Bojansko-marindolski Srbi so po poreklu iz različnih srbskih krajev, v toku svojih selitev pa so kar nekaj časa preživeli na območju zahodne Bosne in severne Dalmacije. V pisnih virih se nikjer ne omenja, da bi bili nekateri iz

Črne gore, čeprav med Bojančani obstaja ustno izročilo, da naj bi njihovi predniki prišli iz Črne gore, z območja ob reki Bojani (Filipović 1969, 159). Po reki Bojani naj bi vas tudi dobila ime. Filipović (1969, 159) razlaga, da je omenjeno ustno izročilo nastalo šele v novejšem času, ko so Bojančani izvedeli nekaj več o reki Bojani. To se je lahko zgodilo šele okoli leta 1878, v času berlinskega kongresa, ko je Črna gora kot država svoje meje pomaknila do Bojane. Pred tem Bojana sploh ni bila v Črni gori. Po drugi strani pa je v *Krajevnem leksikonu Dravske banovine* (1937, 120) zapisano, da je vas dobila takšno ime zato, »ker so se naselili na sedanjem mestu od vasi Bojne«. Najverjetneje gre v tem primeru za vas Bojna na Hrvaškem, ki leži na meji z Bosno in Hercegovino in je bila tradicionalno poseljena s Srbi.

O Srbih v Marindolu obstaja razširjeno izročilo, da so se tja priselili iz Žumberka, da bi ubežali uniatstvu in ohranili pravoslavno vero. Vezi med Marindolci in Žumberkom so bile res močne, toda takšne vezi so obstajale tudi med Bojančani in Žumberkom, o čemer obstaja tudi več pisnih virov. Te vezi so bile značilne za 16. stoletje, do posameznih priseljevanj iz Žumberka pa je verjetno prihajalo tudi pozneje, tako kot iz Korduna in Gorskega Kotarja (Filipović 1969, 160).

Kakšno je vedenje današnjih prebivalcev uskoških vasi v Beli krajini o izvoru njihovih prednikov? O zgodovini teh krajev berejo predvsem starejši, mlajši so o uskoškem izvoru prebivalcev vasi določene informacije dobili v šoli pri pouku zgodovine oziroma geografije. Pri večini vprašanih oseb obstaja neko védenje – zgodovinski spomin – o uskoškem izvoru prebivalcev vasi Miliči, Marindol, Bojanci in Paunoviči. Večinoma so poudarjali, da obstaja več različnih teorij o njihovem izvoru. Tako naj bi, kot že prej omenjeno, njihovi predniki prišli iz Črne gore, z območja ob reki Bojani, med drugim naj bi se po tej reka imenovala tudi vas Bojanci. Po

drugi teoriji naj bi prišli iz »sela Rogulja v Bosanski krajini«.45 Nekateri so povedali, da naj bi njihovi predniki prišli s Turki, oziroma da naj bi pribežali pred Turki ali pa naj bi celo prišli kot kaznjenci, begunci.46

4.4.2 Jezik

V štirih srbskih pravoslavniških vaseh v Beli krajini se je skoraj pet stoletij ohranil jezik, ki po svojih značilnostih sodi v vzhodnohercegovo narečje (Petrović 2006, 23; Filipović 1969, 170) in ga zaznamuje raba štokavščine. V osnovi gre za ijekavski in jekavski govor z elementi ikavskega in ekavskega (Filipović 1969, 179; Dražumerič in Terseglav 1987, 211). K mešanju ijekavskega in jekavskega govora z ekavščino so pripomogli srbska šola v predvojnem času, vpliv slovenščine, delno pa tudi današnji ljudski jezik v pravoslavniških cerkvah, ker so molitveniki prevedeni v sodobni srbski knjižni jezik z ekavskim izgovorom (Dražumerič, Terseglav 1987, 211).

Intervjuvanci so o svojem jeziku povedali naslednje:

*Belokranjščina ima veliko hrvaških besed. Vedno prilagodimo jezik glede na to, s kom se pogovarjamo. Govorimo bojanski jezik – srbski jezik, ki pa verjetno ni prava srbščina.*47

*Jezik je mešanica, obkolpski jezik, to ni srbski jezik. Včasih so se otroci učili v petem razredu osnovne šole srbski jezik. Zdaj pa ni potrebe, da bi se otroci iz teh vasi učili srbsko.*48

*Naš jezik je čuden jezik. Govorimo po domače. To ni srbski jezik. Je mešanica slovenskega, hrvaškega, srbskega, črnogorskega.*⁴⁹

*Jezik v teh vaseh je belokranjski jezik s hrvaškim vplivom in določenimi srbskimi besedami. Starejši se pogovarjajo v tem jeziku, mladi se pogovarjajo bolj slovensko. Prisotna je asimilacija, predvsem tistih, ki so v službah.*⁵⁰

Poimenovanje jezika med vaščani ni poenoteno. Opredelili so ga kot: srbski, hrvaški, srbohrvaški, mešani, domači, bojanski, obkolpski, materni jezik, ki je »čuden« itd. Njihov jezik se od slovenskega jezika razlikuje, ni pa, po njihovem mnenju, čisto srbski. Poleg tega poudarjajo, da ima tudi belokranjski govor precej hrvaških besed.

Prebivalci omenjenih vasi se pri uporabi jezika prilagajajo vsakokratni komunikacijski situaciji. Kot so nam povedali vaščani in kot smo lahko tudi sami opazili, doma med seboj nekateri še govorijo »srbsko« (predvsem to velja za starejšo generacijo), z drugimi Belokranjci govorijo v belokranjskem narečju, z drugimi Slovenci slovensko, s Hrvati pa hrvaško. Otroci večinoma govorijo slovensko, »domačega« jezika se naučijo, kolikor ga pač »poberejo« v komuniciranju s starejšimi. Raba jezika pri odraslih pa je odvisna od njihove starosti, izobrazbe in mobilnosti.

*Govorimo srbski jezik. Eni mladi ga govorijo, drugi ne.*⁵¹

*Mladi, visoko izobraženi, se večinoma ne vrnejo domov, doma ni služb. Govorijo slovensko. Doma z očetom in mamo govorim belokranjsko z mnogo hrvaškimi besedami, z babico pa srbsko. Mladi, ki se niso izobrazili in so ostali doma, pa tudi še govorijo srbsko.*⁵²

*Jezik je mešan, bojanski – srbski, hrvaški, slovenski. S sinom govorim po domače. Sin je že hodil v Vinico v slovensko šolo. Tudi moja učiteljica je bila Slovenka. Na začetku smo se še učili srbsko. ... V šoli ni treba, da se učijo srbskega jezika. Doma jih naučimo.*⁵³

*Z očetom sem govorila slovensko in hrvaško, z mamo samo slovensko. Prave srbščine v Marindolu ne govorijo, temveč hrvaško srbščino. Ali precej belokranjsko, ker mešajo tudi slovenske besede. V Marindolu ni nobenega, ki bi govoril belokranjsko.*⁵⁴

Kot ugotavlja tudi Tanja Petrović (2006, 24), danes le še najstarejša generacija Srbov v Beli krajini popolnoma obvlada srbski jezik. Srednja generacija uporablja srbščino v komunikaciji z najstarejšo generacijo, najmlajša generacija pa srbsko razume, vendar tega jezika večinoma ne govori. Proces zamenjave jezika, ki se trenutno odvija v srbskih pravoslavniških vaseh v Beli krajini, so po skoraj petih stoletjih zelo visoke vitalnosti lokalnega idioma spodbudile pomembne socialne spremembe po drugi svetovni vojni (Petrović 2006, 24). Prebivalci, ki so se pred tem ukvarjali pretežno z živinorejo, so se začeli zaposlovati v večjih okoliških mestih (Metlika, Črnomelj, Vinica), kjer so za sporazumevanje uporabljali izključno slovenski jezik. Kot posledica večje mobilnosti prebivalstva so se pojavili mešani zakoni, ki so pripomogli k naraščanju dvojezičnosti. Na objektivni status srbskega jezika v Beli krajini in na način, kako ta status doživljajo sami govorci, pa je pomembno vplivalo tudi dejstvo, da je z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991 srbski jezik kot eden od standardnih jezikov v prejšnji državi postal idiom, ki se ne uporablja v javni komunikaciji (Petrović 2006, 24–25).

V preteklih stoletjih sta bila najpomembnejša medija ohranjanja jezika družina, morda še vaško okolje. Na šolo in morda še na cerkveno okolje ni bilo mogoče prav močno računati. Poglejmo, zakaj je to bilo tako. Po nekaterih virih naj bi začetki šolanja v Marindolu segali že v leto 1829 (Tomažin 2005, 224), redno šolo pa so odprli 1. marca 1878 v stavbi, ki so jo leta 1852 zgradili za graničarske častnike, ki so imeli nadzorstvo nad prvimi učitelji, dosluženi podčastniki. Od ustanovitve redne šole do leta 1918 so v njej poučevali upravitelji parohije, potem pa usposobljeni učitelji (Štrumbl 1991, 49). Pouk v marindolski šoli je do leta 1958 potekal v srbohrvaškem jeziku,⁵⁵ pozneje pa zaradi slabih življenjskih in delovnih razmer⁵⁶ v Marindolu niso več uspeli privabiti učiteljev, ki bi poučevali v tem jeziku.⁵⁸ Do šolskega leta 1962/63, ko je bila šola ukinjena, je poučevanje v Marindolu prevzela Marija Krstorič, ki je poučevala v slovenskem jeziku (Tomažin 2005, 225).

Osnovna šola v Marindolu; 28. 7. 1957.

Foto: Jože Dular, Belokranjski Muzej Metlika, št. fotografije

Z 44₅₇

Dom Zveze tabornikov občine Kranj v Marindolu. Foto: Miran Komac, 2012

Marindolci se s poučevanjem v slovenskem jeziku niso strinjali. Svoj protest so nameravali izkazati tudi z referendumom, na katerem naj bi odločali o učnem jeziku v marindolški šoli. Vendar so bila mnenja deljena. Nekateri so vztrajali pri pouku v srbohrvaščini, drugi so menili, da je bolje poslati otroke v šolo s slovenskim učnim jezikom, kot da sploh ne obiskujejo pouka. Nazadnje so brez izvedbe referenduma pristali na poučevanje v slovenskem jeziku – tudi zato, ker so otroci nadaljevali šolanje v slovenskih šolah v Črnomlju in ne v bolj oddaljenem hrvaškem Karlovcu (Tomažin 2005, 225). Število šoloobveznih otrok v Marindolu

zaradi staranja prebivalstva v zadnjih desetletjih naglo upada. Pred drugo svetovno vojno je bilo v šoli še okoli 50 otrok iz Marindola, Miličev⁵⁹ in Paunovičev (*Državna ljudska šola v Marindolu* 1947). Ti so bili po ukinitvi šole preusmerjeni na nižjestopenjsko šolo v Adlešiče, naprej pa v Črnomelj. V šolskem letu 2008/09 je bila v Adlešičih ena sama učenka iz Marindola, še sedem otrok pa naj bi nadaljevalo šolanje v Črnomlju; medtem pa v Miličih in Paunovičih ni nobenega šoloobveznega otroka.⁶⁰

V Bojancih so osnovno šolo dobili že leta 1866. Prvi učitelj je bil Slovenec, pozneje – predvsem med obema vojnama – pa so v njej učili kateheti cirilico (Štrumbl 1991, 48).⁶¹ Med drugo svetovno vojno, ko je bilo na šoli 27 ali 28 otrok, se je v Bojancih pouk nadaljeval v srbščini, kljub temu pa pouka dobri dve leti, med letoma 1942 in 1944, v vasi zaradi vojnih razmer ni bilo (*Bojanci*; Vončina 1978, 183). Po vojni je bil učni jezik do leta 1954 srbohrvaški, od takrat pa v slovenščini (Petrović 2006, 53). V šolskem letu 1963/64 so štirirazredno podružnično osnovno šolo v Bojancih ukinili zaradi premajhnega števila otrok (Štrumbl 1991, 48). Danes otroci iz Bojancev obiskujejo osnovno šolo v Vinici. V šolskem letu 2005/06 so se iz vasi v Vinico vozili štirje otroci.⁶²

*V Bojancih je bila prva učiteljica (op. a. po drugi svetovni vojni) Danica Porenta, Slovenka. Potem pa so bili nekateri učitelji Slovenci, drugi Srbi, Slobodan Živojinović, Danica Vranešević, Mihajlo Špirić. V Bojancih je bila šola do srede šestdesetih let.*⁶³

Večina prebivalcev vasi si v prihodnosti ne želi šole v srbskem jeziku, morda nekateri podpirajo učenje srbskega jezika kot izbirnega predmeta, vendar še ti poudarjajo praktične prednosti znanja jezika in ne potrebe po znanju jezika kot elementa etničnosti.

V šoli naj se učijo slovenski jezik, to rabijo ... razen morda slovnice, to bi se lahko naučili v šoli.⁶⁴

Marindolska lipa⁶⁵ pred Domom tabornikov občine Kranj v Marindolu.

Foto: Miran Komac, 2012

Nismo zainteresirani za učenje unega domačega jezika v šoli. S tem jezikom ni prihodnosti. Otrokom škodi. Če bi sedaj imela vnuke, bi z njimi govorila slovensko. Sama sem prve štiri razrede osnovne šole hodila na Hrvaško. Iz

*čisto praktičnih razlogov. Bližje je bilo. Od 5. do 8. razreda pa sem hodila v Sloveniji.*⁶⁶

Srbski jezik se v določeni meri pojavlja in ohranja tudi v cerkvi:

*... Jezik v cerkvi je bil sprva staroslovanščina, ki pa je ljudje niso kaj dosti razumeli, potem pa je duhovnik začel govoriti v srbskem jeziku.*⁶⁷

*Včasih so bile maše v starocerkvenem jeziku, zdaj so v srbskem jeziku.*⁶⁸

Na tem mestu bi bilo treba zapisati še rezultate popisa prebivalstva po maternem jeziku. V Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih so se za materni jezik opredeljevali leta 1991 nekoliko drugače kot za narodno pripadnost. Po narodni pripadnosti se je za Srbe opredelilo 41 odstotkov prebivalcev omenjenih vasi, srbski jezik pa je kot materni jezik navedlo 49,5 odstotka prebivalcev. Osem odstotkov je kot materni jezik navedlo srbsko-hrvaški jezik in 6,6 odstotka hrvaški jezik. Približno dve tretjini prebivalstva obravnavanih vasi je torej leta 1991 za svoj materni jezik opredelilo enega od manjšinskih jezikov (srbski, srbsko-hrvaški, hrvaški). Nekaj manj kot tretjina (29,5 odstotka) prebivalstva obravnavanih vasi pa je za svoj materni jezik opredelila slovenščino, čeprav se jih je po narodni pripadnosti za Slovence izreklo približno 10 odstotkov manj. Če primerjamo podatke po posameznih vaseh, lahko opazimo, da je srbski jezik prevladoval v Marindolu (67,3 odstotka) in v Miličih (78,1 odstotka). V Paunovičih je bil delež srbsko govorečega prebivalstva približno za polovico manjši (36,4 odstotka), je bil pa v tej vasi bistveno večji delež hrvaško govorečih (27,3 odstotka) kot v drugih treh vaseh (kjer znaša med 0 in 4,7 odstotka). V Bojancih je bil delež srbsko govorečega prebivalstva

najmanjši (27,5 odstotka), zato pa je v nasprotju s preostalimi vasmi močno izstopal delež tistih, ki so za svoj materni jezik navedli srbsko-hrvaški jezik (17,6 odstotka). V Bojancih je opazno večji delež prebivalcev kot v drugih vaseh za svoj materni jezik navedlo slovenščino (37 odstotkov). V Paunovičih se je za slovenski materni jezik opredelilo 29,5 odstotka oseb, v Marindolu 25,5 odstotka in v Miličih 18,75 odstotka. Prav tako je bil v Bojancih velik delež oseb, ki se v zvezi z maternim jezikom sploh niso opredelile oziroma je ta podatek pri njih neznan (15,7 odstotka). V drugih treh vaseh so se praktično vsi prebivalci opredelili po maternem jeziku.

Tabela 2: Opredelitev prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči po maternem jeziku, 1991

Kraj	Število prebivalcev	Materni jezik				Drugi jeziki	Neznano
		Srbski	Slovenski	Hrvaški	Srbsko-hrvaški		
Bojanci	102	28	38	2	18	-	16
Marindol	107	72	27	5	2	-	1
Miliči	32	25	6	-	1	-	-
Paunoviči	44	16	13	12	2	1	-
SKUPAJ	285	141	84	19	23	1	17

Vir: Statistični urad Republike Slovenije 2005a

Za popis prebivalstva leta 2002 podatkov o maternem jeziku po naseljih ni mogoče pridobiti zaradi varovanja osebnih podatkov. Lahko pa na podlagi izsledkov terenskega dela upravičeno predvidevamo, da je ob tem popisu precej manjši delež prebivalcev za svoj materni jezik izbral srbsko-hrvaški jezik.

4.4.3 Veroizpoved

V verskem smislu so bile vse štiri srbske pravoslavne vasi v Beli krajini še v letih po drugi svetovni vojni skoraj homogene (Tomažin 2005, 230). K ohranjanju pravoslavne vere je v veliki meri pripomoglo dejstvo, da so duhovniki še pred drugo svetovno vojno uspešno preprečevali mešane zakone (Bezek-Jakše 1989, 2), se pravi, da niso dovoljevali porok med pravoslavnim srbskim prebivalstvom in katoliki iz sosednjih vasi. Prebivalci Bojancev, Marindola, Miličev in Paunovičev so se tako poročali s pravoslavnim srbskim prebivalstvom iz sosednjih vasi ali pa »iz pravoslavnih vasi v Liki in Kordunu na sosednjem Hrvaškem« (Petrović 2006, 24). Po drugi svetovni vojni so se stroga pravila glede endogamnih zakonskih zvez počasi sprostila in danes je v proučevanih štirih vaseh veliko mešanih zakonov.⁶⁹ To so potrdili intervjuvanci v vseh štirih vaseh. O svoji izkušnji nam je intervjuvanka iz Bojancev povedala:

Po drugi svetovni vojni vera ni bila več tako pomembna. Bila sem prva v tej vasi, ki se je priženila v mešan zakon. Sprva so malo branili. Vendar so me imeli radi⁷⁰

Veliko je tudi mešanih zakonov (pravoslavno-katoliških), pač praznujemo dvojne praznike.⁷¹

Intervjuvanka, ki se je pred 25 leti iz Adlešičev prisožila v Bojance, je povedala:

Nisva se cerkveno poročila. Nismo toliko hodili v cerkev /.../. Že od leta 1975 ni bilo v naši cerkvi nobenega krsta, ne poroke. Čistih zakonov

*praktično ni.*⁷²

Ob popisu prebivalstva leta 1991 se je v Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih 135 oseb (47,4 odstotka) izreklo za pravoslavno vero, 40 (29,6 odstotka) pa za rimskokatoliško. Če te podatke primerjamo z opredelitvijo po narodni pripadnosti, opazimo, da se je za pravoslavno vero opredelilo več oseb kot za srbsko narodnost (118 oseb).

Tabela 3: Opredelitev prebivalcev vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči po veroizpovedi, 1991

Kraj	Število prebivalcev	Veroizpoved			Ni vernik	Ni želel odgovoriti	Neznano
		Pravoslavna	Katoliška	Drugo			
Bojanci	102	51	9	-	19	-	23
Marindol	107	44	19	1	-	37	6
Miliči	32	25	2	-	-	-	5
Paunoviči	44	15	10	-	-	14	5
SKUPAJ	285	135	40	1	19	51	39

Vir: Statistični urad Republike Slovenije 2005c

Podatka o veroizpovedi in naseljih po popisu 2002 ni mogoče pridobiti zaradi varovanja osebnih podatkov. Na podlagi rezultatov terenskega raziskovanja sklepamo, da se za pripadnost pravoslavni veroizpovedi izreka približno tretjina prebivalcev omenjenih vasi.

V Miličih stoji cerkev sv. Petra in Pavla.⁷³

Foto: Miran Komac, 2009

Kaj so nam o pomenu veroizpovedi in vlogi duhovnikov povedali intervjuvanci?

V cerkev je prej hodil duhovnik iz Ljubljane, potem smo imeli domačina iz Miličev, zdaj imamo duhovnika iz Novega mesta. Pred zidano je tu stala lesena cerkev. Obnova cerkve, ki je trajala dve leti, je stala približno 17 milijonov. Vaščani smo dali pobudo, da gre cerkev pod okrilje kulturne dediščine. Ureditev statusa je trajala več let. Pravoslavna cerkev ni nič

*prispevala k obnovi cerkve. Največ smo zbrali vaščani, nekaj je dala občina, nekaj pa sklad za ohranjanje kulturne dediščine.*⁷⁴

*Nikoli nismo imeli stalnega duhovnika. Ti so hodili iz Zagreba, Srpskih Moravic, Gomirja ... zdaj že eno leto hodi v Bojance duhovnik iz Novega mesta. Zato ker tu ni bilo stalnega duhovnika, pravoslavna cerkev ni zaprosila za denacionalizacijo in cerkev je ostala v občinski lasti. Cerkev so obnovili. Zdaj delajo še mrliško vežico. ... V cerkev hodijo tudi Srbi iz drugih krajev Slovenije.*⁷⁵

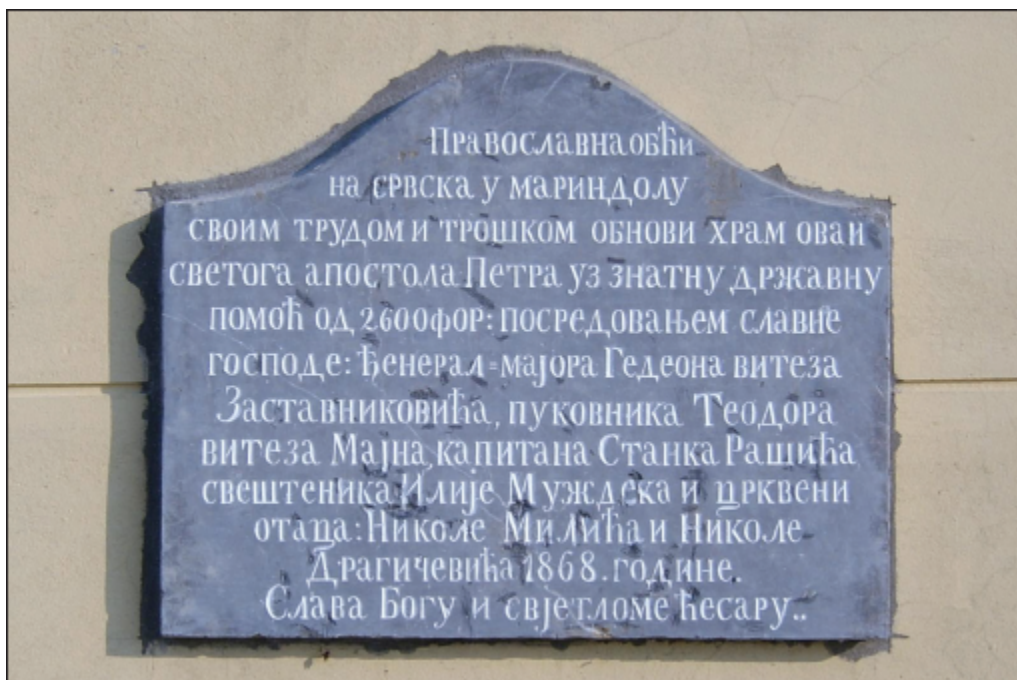
*V Bojance prihaja duhovnik iz Novega mesta. V Miliče prihaja duhovnik iz Srpskih Moravic. Vsako prvo nedeljo v mesecu. Maše so bolj malo obiskane. Več ljudi pride za velike praznike. Prihajajo tudi priseljenci iz Novega mesta.*⁷⁶

*V Miliče hodijo tudi katoliki. Cerkev vzdržuje občina, spomeniško varstvo ... če bi bili diskriminirani, tega ne bi počeli ...*⁷⁷

Notranjost cerkve sv. Petra in Pavla v Miličih. Foto: Miran Komac, 2009

Kljub temu da te vasi niso imele stalnega duhovnika in da so v preteklosti posamezna dejanja duhovnikov povzročala prej razkol med vaščani kot pa složnost, je veroizpoved pomemben element etnične in kulturne identitete prebivalstva.

Napis na Cerkvi sv. Petra in Pavla v Miličih. Foto: Miran Komac, 2005

Prebivalci obravnavanih vasi zaznavajo zanimiv pojav, da se cerkvenih obredov v Miličih udeležuje tudi večje število vernikov pravoslavne veroizpovedi iz sosednjih mestnih središč, predvsem iz Črnomlja in Metlike. Sicer pa v Miličih mašuje vsako prvo nedeljo v mesecu duhovnik iz Moravic⁷⁸ na Hrvaškem.

Z določeno nejevoljo se odzivajo na obnašanje popa (duhovnika) iz Novega mesta, ki mašuje v Bojancih enkrat mesečno. Leta 2004 je želel v Bojancih organizirati vseslovensko srečanje cerkvenih odborov, vendar se prebivalci s tem predlogom niso strinjali.

Med lokalnim prebivalstvom se je ob tej nameri razširil glas, da se pripravlja združitev Bojanske in Novomeške parohije (župnije).

*Govori (pop iz Novega mesta, op. a.) o novomeško-bojanski parohiji, vendar ni jasno ali sta formalno združeni.*⁷⁹

S takšno združitvijo se Bojančani ne strinjajo, saj bi bila s tem odpravljena večstoletna tradicija samostojne cerkvene občine v Bojancih. Celotno dogajanje je ostalo zgolj na ravni govoric. Parohiji (župniji) Bojanci in Novo mesto sta še vedno samostojni, res pa je, da je paroh (duhovnik) v obeh župnijah ista oseba.

Naj k zapisanemu dodamo, da naselja, ki so predmet našega zanimanja, po cerkvenem upravnem redu sodijo v dve eparhiji (škofiji). Parohija (župnija) Bojanci sodi v Mitropolijo zagrebačko-ljubljansko, medtem ko sodi parohija (župnija) Marindol (obsega vasi Marindol, Miliči in Paunoviči) v Gornjokarlovačko eparhijo (škofijo). V 17. in 18. stoletju naj bi pravoslavna cerkev sv. Nedelje obstajala tudi v Preloki, vasi jugozahodno od Paunovičev. Danes je na njenem mestu katoliška cerkev sv. Trojice (Misja Zgaga 2008, 37).

Še zanimiva prigoda s potepanj po Marindolu. Ko smo se v času kosila ustavili pri starejši gospe, je pogovor nanesel tudi na duhovnika, ki prihaja v Miliče iz samostana Gomirje.

»Sada vam sveštenik dolazi iz Gomirja, to je sigurno dobro?« jo sprašujemo.

»Ma nije, kad ti kažem,« odgovarja gospa.

»Šta ne valja?« sprašujemo dalje.

»Ma slušaj, ne može meni služiti misu neko ko mi je pre toga služio kafu u motelu.«

Res je, kar pravi. Domačin iz Miličev, mlad fant, po poklicu natakár, se je potem, ko je nekaj let delal kot natakár, odločil, da bo življenjsko pot nadaljeval kot duhovnik v samostanu v Gomirju.

V Bojancih od leta 2004 deluje duhovnik Goran Šljivić, ki v Bojance prihaja iz Novega mesta. V intervjuju Sanje Prelević (2008) z naslovom Uskoci iskočili iz istorije, objavljenim v *Večernjim novostima*, je oče Goran povedal, »da sta bila zadnja cerkvena poroka in krst v Bojancih daljnega leta 1975. Tukaj, pa tudi v drugih vaseh, do sredine prejšnjega stoletja ni bilo mešanih zakonov.« Oče Goran prihaja v te vasi največkrat samo takrat, ko kdo umre. »Službe božje, ki jo v Bojancih opravljamo enkrat mesečno, se udeleži le redko kdo. V vaseh živijo predvsem starejše osebe, ki kolikor toliko še ohranjajo tradicijo. Odnos mladih do cerkve je zgolj odnos do kulturne vrednote« (Prelević 2008).

Na spletni strani Srbske pravoslavne cerkve (Mitropolija zagrebačko-ljubljanska) je o cerkvi v Bojancih naslednji zapis:

Hram je posvečen obglavljenju Svetega Janeza Krstnika. Sezidan je bil na začetku 18. stoletja, obnovljen leta 1926. Zadnja obnova je iz leta 2006. Obnovo je financiral Zavod za zaščito kulturnih spomenikov iz Črnomlja, Bela krajina, v Republiki Sloveniji. Treba bi bilo obnoviti tudi notranjost hrama. Državne oblasti so samovoljno vpisale cerkev kot društveno lastnino, mestna skupnost pa je samovoljno zgradila asfaltno pot do pokopališča po našem zemljišču in pri tem so zrušili gospodarsko poslopje na tej parceli.⁸⁰

Cerkev v Bojancih, posvečena »usekovanju glave Svetog Jovana Krstitelja«, pred obnovo leta 2006. Foto: Miran Komac, 2003

Zapis potrebuje pojasnilo, za katero smo zaprosili Marinko Dražumerič z Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto.⁸¹ Pojasnila nam je, da sta v Sklepu o razglasitvi objekta Bojanci – Cerkev Usekovanje glave svetog Jovana Krstitelja za kulturni spomenik lokalnega pomena (Uradni list RS 81/2003), ki ga je sprejel Občinski svet občine Črnomelj, vpisani dve parcelni številki – 139/2 in stp. 1, k. o. Bojanci. V zemljiški knjigi je za obe parceli navedeno, da sta bili 31. julija 1883 (to je tudi prvi vpis v knjigi) v lasti »Gemeinde Bojanci«, kar pomeni, da sta bili v lasti Občine Bojanci. Nato je bilo dne 24. 10. 1949 navedeno, da se za obe parceli »/n/a podlagi čl. 5 Uredbe (Ur. FLRJ 58/47) vknjiži lastninska pravica na ime: Splošno ljudsko premoženje«. ⁸² Za obe parceli sta ta edina vpisa pravoslavne cerkve netočna in zavajajoča.

Cerkev v Bojancih, posvečena »usekovanju glave Svetog Jovana Krstitelja«, po obnovi leta 2006. Foto: Miran Komac, 2008

Naj na rob razprave o obnovi cerkve v Bojancih zapišemo še naslednjo zanimivost. Med obema vojnama so prebivalci Bojancev ob cerkvi posadili lipo v čast kralja Aleksandra Karađorđevića. Drevo so domačini poznali kot Aleksandrovo lipo. Ob lipi so postavili še manjše spominsko obeležje, s katerega so ob prihodu italijanskih vojakov leta 1941 odstranili napis. Ob obnovi cerkve leta 2006 so ostanke spominskega obeležja, ki je bilo v slabem stanju, odstranili, posekali pa so tudi Aleksandrovo lipo. Razlog naj bi bil v tem, da so korenine segle že pod cerkvene temelje in grozile, da bodo resno poškodovale cerkev. Zaradi tega dejanja je bilo v vasi veliko hude krvi in zamer.

4.4.4 Običaji, navade in tradicije

Živahni migracijski tokovi v preteklosti in obmejni položaj Bele krajine vplivajo na pestrost kulturnega izročila prebivalstva v obravnavanih vaseh. Glede na to, da okoliško prebivalstvo vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči obravnava kot prebivalce »srbskih vasi«, je morda nenavadna novica v rubriki To in ono v časopisu *Dom in svet* iz leta 1909, v kateri je zapisano, da je »Srpski kraljevski akademiji« o »Srbih na Kranjskem« poročal dr. Niko Županič. Njegova naloga je bila obravnava Žumberčanov ter prebivalcev Marindola in Bojancev. Županič, ki ga je poslal Narodni Muzej iz Beograda, da prepotuje te kraje in najde kakšne »srbske« posebnosti v antropološkem ali arheološkem pogledu, kakor priča njegovo poročilo, ni našel ničesar (Anonimno 1909).

Ne glede na te ugotovitve sodobno etnološko proučevanje kaže, da so uskoški prebivalci pustili svoj pečat v kulturni identiteti prebivalcev Bele krajine. Pesemsko izročilo uskoškega prebivalstva je proučeval že Terseglav (1996). Poleg v pesmih so uskoške prvine še v številnih belokranjskih ljudskih plesih, ki so danes prisotni v Beli krajini, posebna pa je bila tudi njihova noša (Dražumerič & Terseglav 1987; Matkovič 2012, 7).

Iz pogovorov s prebivalci vseh štirih vasi je bilo mogoče razbrati, da če jih kaj razlikuje od preostalih Belokranjcev, sta to pravoslavje in delno jezik. Družine ohranjajo praznovanje krščanskih praznikov po pravoslavnem koledarju, družinskih slav itd.

*Imamo svoje praznike: Petrovo, 12. julij, ki je družinski praznik, takrat se družina zbere na kosilu ... praznujemo tudi druge pravoslavne praznike.*⁸³

*Praznujemo pravoslavni božič, vuzem oz. veliko noč.*⁸⁴

*Praznujemo vse svete, 8. november, sv. Nikola, 19. december ...*⁸⁵

Praznujemo v glavnem pravoslavne praznike: božič, novo leto, velika noč, sv. Sava (27. januar), Petrovo (12. julij). V cerkvah je takrat maša.⁸⁶

Običaji se ohranjajo, ljudje se počutijo pravoslavce zlasti zaradi običajev. Večje pravoslavne praznike še praznujejo doma. Krstna slava.⁸⁷

Zaradi velikega števila mešanih zakonov pa praznujejo tudi katoliške praznike.

Praznujemo pravoslavne praznike in slovenske. Nekateri zaprosijo za praznike za dopust.⁸⁸

Prebivalce vasi smo spraševali, ali imajo kulturno društvo, v katerem ohranjajo svojo kulturo, tradicijo. Povedali so, da je do 90. let prejšnjega stoletja v Bojancih delovala folklorna skupina. Mnenja o tem, ali bi bilo treba delovanje folklorne skupine oživeti, so bila deljena, eni so menili, da bi med prebivalci bil interes, samo: »Nekdo od mladih bi se mogel angažirati ...«⁸⁹ Drugi pa so menili, da za kaj takšnega ni interesa.⁹⁰

V Miličih smo slišali mnenje, da

/v/erjetno kulturna dediščina te vasi izumira. Malo je mladih v vasi, veliko jih odide. Ohranjajo se še praznovanja – prazniki. Tisti mladi, ki bodo ostali, bodo to še ohranili ... še posebej v Marindolu.⁹¹

Po besedah intervjuvanca iz Paunovičev je tudi v Marindolu po vojni (1945) delovala folklorna skupina, ki jo je vodil nekdo iz Paunovičev. Skupina naj bi leta 1955 prenehala delovati.

*Imeli so tudi tamburaško skupino. Potem pa se je to vse preselilo v Adlešiče.*⁹²

Mlajša prebivalka Paunovičev je menila, da so pozabili na svojo kulturno dediščino. Ni ljudskega izročila. Pobuda bi morala priti z njihove strani.⁹³

4.4.4 Poimenovanje in narodno opredeljevanje

Kot pojasnjuje Južnič (1993, 182), je ime »bistvena obeležba identitete.« Z imenom identiteto »potrdimo, jo učvrstimo in v tem smislu tudi ustalimo« (Južnič 1993, 182). Hkrati ima ime tudi »izjemno sporočilno vrednost. S tem, da je poimenovan in imenovan, se človek drugim ljudem najavlja in oznanja svoj obstoj (Južnič 1993, 182).

Posameznik skuša s poimenovanjem sebe in tega, kar ga obkroža, pa tudi tega, kar si zamisli in izmisli, iztrgati iz anonimnosti.

Tako je nadevanje imen sebi pogosto ločeno od nadevanja imen drugim. Pa tudi imenovanje samega sebe ni vselej oziroma je le izjemoma posameznikova avtonomna odločitev. Poimenovanje je potemtakem lahko v koliziji. Izrazita je lahko kolizija, ki izraža navzkrižje identitete, pa tudi nesovpadnosti vrednostnih, moralnih in še kakih drugačnih sodb in stališč (Južnič 1993, 183).

Poimenovanje lahko »bistveno prispeva k družbeni integraciji: ime priskrbi vezi vzajemnosti; hkrati na določenih ravneh individualizacije s

poimenovanjem nastanejo ali pa so poudarjene ločenosti« (Južnič 1993, 183).

Prebivalce proučevanih vasi smo spraševali, kakšno naj bi bilo poimenovanje njihove skupnosti oziroma vasi?

*Tukaj živijo Slovenci pravoslavne vere.*⁹⁴

*To so Slovenci z drugačnim poreklom, so pravoslavci ... njihova lojalnost je dokazana.*⁹⁵

*Uskoško prebivalstvo.*⁹⁶

*To so pravoslavne vasi.*⁹⁷

*Srbi pravoslavci.*⁹⁸

*Mi smo vsi Srbi s slovenskim državljanstvom ... sem za ime Srbi v Beli krajini.*⁹⁹

*Belokranjci pravoslavci.*¹⁰⁰

*Pravoslavci v Beli krajini, Srbi so v Srbiji, še nikoli nisem bila v Srbiji.*¹⁰¹

*Potomci Uskokov pravoslavne vere.*¹⁰²

*Meni je to vas ko vas. Ne srbska vas. Pravoslavne vasi ali slovenske vasi. Besede Uskok ne uporabljajo danes več.*¹⁰³

Poimenovanje je pestro. Iz odgovorov je razvidno, da želijo z imenom, s poimenovanjem nasloviti nekatere svoje etnične oziroma kulturne posebnosti, hkrati pa čutijo, da lahko ime omeji njihove multiplicirane identitete. Kljub temu nihče ne nasprotuje, da so to srbske vasi, dodajajo pa tudi, da so pravoslavne, nekateri pa pravijo, da bi bilo najboljšo poimenovanje zgolj po imenu vasi.

*Vasi naj se poimenujejo z njihovimi imeni Bojanci, Miliči, Marindol, Paunoviči ...*¹⁰⁴

Eden od naših sogovorcev je menil, da

*... kar se tiče poimenovanja smo lahko poimenovani kakorkoli, če se to le ne povezuje s kakšno politiko.*¹⁰⁵

Spraševali smo jih tudi, kaj menijo o poimenovanju »potomci Uskokov« oziroma »Vlahi«?

*Potomci Uskokov? Da, to pa ni problematično. Vlahi – to je pa bolj zmerljivka.*¹⁰⁶

*Vlahi je zmerljivka za Uskoke, tako kot če bi Romu rekel cigan ...!*¹⁰⁷

*Nimamo se za Uskoke ... mi smo Srbi. Ponosni, častni prebivalci.*¹⁰⁸

Zanimivi sta izpovedi pripadnikov večinskega naroda:

*Za njih nimamo posebnega imena, za nas so sosedje. Sploh nisem poznala besede Uskok, poniževalno bi bilo, če bi jim rekla Srbi, ker hočejo biti Slovenci, vsaj mlajše populacije.*¹⁰⁹

*Prebivalci teh vasi so se imenovali Uskoki. Mi smo jim rekli Srbjanci ali po domače Vlahi. Na termin Vlahi so bili bolj občutljivi. So pravoslavne vere. Tistim okoli Metlike smo rekli Žumberčani. Ti so bili grkokatoliki. Ponosni so bili na to, da so Žumberčani. Njim nismo nikoli rekli Vlahi.*¹¹⁰

Narodnostna pripadnost se v Marindolu in Bojancih pogosto povezuje oziroma zamenjuje z versko pripadnostjo. Kot piše Marinka Dražumerič (1990, 77), je prvi odgovor prebivalcev omenjenih vasi na vprašanje o narodni pripadnosti pogosto: »Mi smo pravoslavci.« Zamenjavo narodnosti z vero utemeljujejo s tem, da naj bi se njihovi predniki iz Črne gore in Hercegovine veliko selili, nekateri so prevzeli katoliško vero, nekateri so grkokatoliki. Ker se po jeziku med seboj skorajda ne ločijo, naj bi bila prav verska pripadnost tista, ki belokranjske Srbe loči od žumberških uniatov ali katoliških Hrvatov (Dražumerič 1990, 77):

Srbi v Beli krajini dobro poznajo pravoslavje in njegovo ujemanje z narodnostjo v Srbiji in Črni Gori, zato se predstavljajo kot pravoslavci. Nekateri sicer pravijo, da so Srbi, a jih pri tem nekoliko motijo razlike v običajih in nekaterih kulturnih elementih, ki jih ohranjajo Srbi in Črnogorci, zato so nekoliko negotovi pri opredelitvi svoje narodnostne identitete. Velika večina današnjih Marindolcev iz srednje in nekoliko starejše generacije je hodila v srbsko šolo in se brez pomislekov ima za Srbe. Med njimi je precej borcev NOB, ateistov in veliko takih, ki so z vero in cerkvijo povezani le še toliko, kolikor praznujejo nekatere tradicionalne praznike

(božič, veliko noč, slava), in zato pravoslavje razumejo kot versko pripadnost, ki jih narodnostno določa.

Kako so se na vprašanje o narodni pripadnosti odzivali naši intervjuvanci? V Marindolu, kjer živijo »bolj tradicionalne družine ... kjer so včasih otroci iz Marindola izstopali s svojo srbsko kulturo in jezikom ...,¹¹¹ so glede narodnega opredeljevanja povedali:

*Vsi prebivalci Marindola so srcem in dušo Srbi.*¹¹²

*Sem Slovenka, pravoslavka, ne pa Srbkinja.*¹¹³

*To so pravoslavne vasi.*¹¹⁴

Eden od prebivalcev Miličev je menil:

*V Marindolu se jih kar nekaj opredeljuje za Srbe. Ne vem, zakaj. Nimajo stika s Srbijo. Velika večina tam nima nobenih sorodnikov. Nekateri v zadnjem času bolj poudarjajo srbstvo. Ampak teh je bolj malo. Prebivalci teh vasi večinoma rečejo, da so Slovenci pravoslavne vere. Jaz sem Slovenka. Moji otroci bodo govorili slovensko.*¹¹⁵

Intervjuvanci v Paunovičih so povedali:

*Jaz bi rekla uskoško prebivalstvo. ... Stari ljudje bi mogoče rekli srbsko prebivalstvo. Tu Marindol malo izstopa. V dveh ali treh hišah imajo sorodstvo v Srbiji.*¹¹⁶

Jaz sebe ne poimenujem tako, za ostale prebivalce teh vasi pa bi rekla, da se imajo za potomce Uskokov. Mladi se ne smatrajo za Srbe. Med mladimi se ta tema (op. a. etnična pripadnost) nikoli ne problematizira. Družimo se predvsem mladi iz Miličev, Paunovičev in Bojancev.¹¹⁷

Rekel bi slovenski Srbi, srbske pravoslavne vasi.¹¹⁸

Podobno različna mnenja smo zbrali tudi v Bojancih:

Da, to je srbska vas. Stari se imajo za Srbe – pravoslavce. Zdaj je v vasi veliko mešanih zakonov.¹¹⁹

Bojanci srbska vas, čeprav danes zelo mešana.¹²⁰

Intervjuvanka, ki se je v vas Bojance primožila pred petindvajsetimi leti, zase pravi, da je Belokranjka, da pa se nikoli ne pogovarjajo o tem in se ne obremenjuje s tem, kdo je kaj:

Jaz sem Belokranjka. Teško ena beseda za vse ljudi. Kot vsak hoče ... kot otroci smo se skupaj družili, hodili smo skupaj, hodili smo tudi skupaj v cerkev ... iz drugih, bolj oddaljenih vasi so jim rekli Vlahi (žaljivka). Oni so pa drugim rekli Kranjci.

Drugi vaščani Bojancev pa imajo o poimenovanju vasi naslednja mnenja:

To so srbsko pravoslavne vasi.¹²¹

To so srbske vasi. Pa prav je tako. Zdaj so to mešane vasi. Ne zdi se mi prav, da se z nami predstavljajo (s tem so bili mišljeni ostali Srbi, priseljeni s področja nekdanje Jugoslavije, ki živijo drugod po Sloveniji, op. a.). Od Srbije nismo dobili nič. Nočemo razdora.¹²²

Pravoslavne, srbske vasi, vasi naj se kličejo po imenih ... ni ugotovljeno točno, od kod so prišli. Nekateri pravijo, da iz Črne Gore, reke Bojane ... Mogoče bi bilo še najboljše poimenovanje pravoslavci v Beli krajini.¹²³

Uskoki pravoslavci.¹²⁴

4.5 Lastna volja pripadnikov manjšin, da ohranjajo svojo drugačnost (manjšinskost)

Poleg zgoraj omenjenih objektivnih kriterijev, ki jih mora skupnost izpolnjevati, da bi jo lahko opredelili kot (narodno) manjšino, ki ji pripadajo tudi določene posebne pravice, večina poskusov opredeljevanja termina (narodna) manjšina sloni tudi na t. i. subjektivnem kriteriju. Povedano preprosto: posamezniki, pripadniki manjšine, si morajo želeli oziroma prizadevati, da bi ohranili svoje posebnosti – torej svojo manjšinskost.

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope je ta subjektivni kriterij pri opredeljevanju manjšin zapisala v svojem Priporočilu 1201 (1993) v obliki pogoja, da posameznike te posebne oziroma drugačne skupnosti »motivira skrb za ohranjanje vsega, kar konstituira njihovo skupno identiteto, vključno z njihovo kulturo, njihovimi običaji, njihovo vero in njihovim jezikom« (člen 1/e).

Omenjeni subjektivni kriterij pri opredeljevanju manjšin ni novost, ki bi bila značilna samo za mednarodni režim varovanja narodnih manjšin v Evropi, ki je nastal po koncu hladne vojne. Prav nasprotno – že v obdobju Društva narodov so narodne manjšine razumeli kot skupnosti, ki niso samo objektivno drugačne, ampak katerih predstavniki si hkrati želijo ohranjati te svoje posebnosti (Roter 2008, 38–39). Prav tako je Kongres narodnosti že v 20. letih prejšnjega stoletja eksplicitno določil, da morajo narodnosti (vključno z narodnimi manjšinami), ki se želijo priključiti Kongresu narodnosti, izkazovati željo po svoji neodvisni kulturni identiteti (Steensen 1991, 138).

Kljub temu da večina poskusov definicije (narodne) manjšine na mednarodni ravni vsebuje subjektivni kriterij, je tovrstno razumevanje termina (narodna) manjšina doživelo tudi nekaj kritičnih pripomb. Tako je bil ta kriterij manjšinskosti označen za kontroverznega, ker je »skupinska identiteta nepojmljiva brez zavedanja o identiteti« (Brunner 1996, 21). Kot je opomnil že Capotorti (1979, 567. odst.): potreba po formalnem določevanju obstoja želje oziroma pripravljenosti neke skupnosti, da ohranja svoje posebnosti, kot pogoja za zagotavljanje določenih manjšinskih pravic te skupnosti vsebuje grožnjo, »da bo lahko katera koli država, ki se bo želela izogniti pravilu, to svojo željo upravičevala s trditvijo, da skupnosti same niso nameravale ohranjati svoje individualnosti.«

Capotorti (prav tam) je tako menil, da je subjektivni element oziroma kriterij opredeljevanja manjšin impliciten že v samem dejstvu obstoja teh skupnosti – da torej »omenjena volja na splošno izhaja iz dejstva, da je določena skupnost ohranila svoje posebne značilnosti v določenem obdobju«. Tudi Shaw (1992, 27) je zapisal nekaj podobnega: želja manjšin, da bodo tudi v prihodnje obstajale kot posebne skupnosti in da »se ne bodo

asimilirale v populacijo, ki jih obkroža, je samoumevna«, problem pa (lahko) nastopi v zvezi »z obsegom izražanja te želje s strani pripadnikov skupnosti«.

Takšni pomisleki tako navajajo na dejstvo, ki ni značilno le za področje varstva manjšin, ampak tudi (vsaj) za širše zagotavljanje varstva človekovih pravic na mednarodni ravni. Gre za skrito željo oziroma zavarovanje interesov držav glede zagotavljanja določenih pravic manjšinskim skupnostim oziroma njihovim posameznikom. Ne smemo namreč pozabiti, da vprašanje definiranja termina (narodna) manjšina ni le teoretično vprašanje, ampak so se posamezni poskusi določitve tega pojma v mednarodni skupnosti pojavljali s točno določenim namenom: določiti upravičence posebnih pravic, ki seveda pomenijo tudi določene obveznosti (vključno s finančnimi obveznostmi) države, v katerih takšne skupnosti živijo.

Prav zato se države v razpravah o definiciji termina (narodna) manjšina poskušajo čim boljše »zavarovati«. Povedano drugače: tako dejstvo, da se države sploh nikoli niso mogle sporazumeti o definiciji manjšin kot skupnosti, ki so upravičene do določenega varstva, kot tudi same razprave o posameznih predlogih definicije termina (narodna) manjšina jasno pokažejo, da so si države prizadevale, da bi bile manjšine – če sploh – definirane na način, ki bi državam omogočal dovolj manevrskega prostora, da se odločijo, katere skupnosti bodo dejansko priznale kot manjšine in jim tako omogočile določeno varstvo. Določevanje subjektivnega kriterija – torej izražene želje manjšin, da še naprej ohranjajo svojo posebno identiteto – kot nujnega pogoja opredeljevanja manjšin je torej treba razumeti v širšem kontekstu sprejemanja oziroma nesprejemanja neke splošne definicije termina (narodna) manjšina.

Torej ni naključje, da prav omenjeni subjektivni kriterij, ki omogoča dodatni nadzor posameznih držav glede opredeljevanja določenih posebnih skupnosti kot (narodnih) manjšin, odpira celoten proces identifikacije manjšin manipulaciji in izražanju številnih političnih interesov posameznih (etnopolitičnih) skupin v državi. Grčija, na primer, tako zahteva, da posamezna manjšinska skupnost eksplicitno izraža ta subjektivni element – torej svojo voljo, da ohranja svojo posebno identiteto (Shaw 1992, 28), kar pa je seveda zlahka predmet različnih interpretacij.

S teoretičnega vidika pa subjektivni kriterij opredeljevanja skupnosti kot manjšin skriva še eno posledico oziroma zahtevo – namreč svobodo izbire. Iz subjektivnega kriterija tako izhaja tudi ideja, da se lahko pripadniki manjšin svobodno odločajo, ali sploh želijo biti prepoznani in/ali obravnavani kot pripadniki manjšine ali tega ne želijo, čeprav izpolnjujejo vse tako imenovane objektivne kriterije določevanja manjšin. Povedano drugače: čeprav v neki državi ali regiji obstaja skupnost ljudi, ki je objektivna drugačna od preostale populacije (glede svojega maternega jezika, kulture, veroizpovedi ipd.), to še ne pomeni, da naj se to skupnost oziroma njene pripadnike obravnava kot manjšino, ki je upravičena do določenih posebnih pravic oziroma posebnega varstva njene identitete.

To svobodo izbire posameznikov, da se jih oziroma da se jih ne obravnava kot pripadnike manjšin, je omenil že generalni sekretar Združenih narodov leta 1950,¹²⁵ vsebujejo pa jo tudi mednarodni dokumenti o varstvu manjšin iz 90. let prejšnjega stoletja, začeni z dokumentom, ki je bil junija 1990 sprejet na Konferenci o človekovi dimenziji v Kopenhavnu.¹²⁶ 32. odstavek dokumenta se glasi:¹²⁷

Pripadati narodni manjšini je stvar individualne odločitve posameznika, zaradi sprejema	To belong to a national minority is a matter of a person's individual choice and no disadvantage may
---	--

katere ta nikakor ne sme biti za kaj
prikrajšan.

arise from the exercise of such
choice.

Pravica posameznikov, da se svobodno odločijo o tem, ali naj se jih (ne) obravnava kot pripadnike manjšine, je zapisana v členu 3/1 Okvirne konvencije o varstvu narodnih manjšin, medtem ko člen 3/2 Deklaracije Generalne skupščine Združenih narodov o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, jezikovnih in verskih manjšin iz leta 1992 dopušča možnost svobodne izbire posameznikov o izvajanju pravic, zapisanih v Deklaraciji.

Vprašanje, na katerega smo želeli z našim poizvedovanjem dobiti odgovor, se je glasilo: Ali obstaja med prebivalci obravnavanih vasi želja po posebni manjšinski zaščiti in pridobitvi statusa narodne/etnične manjšine?

*Dobro bi bilo, če bi imeli kakšno zaščito, saj to ni protiustavno?*¹²⁸

*Ne. Potem bi pa res nastradali. ... ljudje bi rekli, če rabijo zaščito, potem je pa res nekaj narobe z njimi.*¹²⁹

*Mogoče bi si jo starejši želeli ... večina ne ... Jaz bi dala posebno zaščito tem štirim vasem, zaradi zgodovinskih razlogov ...*¹³⁰

*Kaj jaz vem, nič nam ne manjka. Nimamo povezave s Srbijo, čeprav imam sorodnike v Beogradu.*¹³¹

Ne vem, če bi se s tem strinjali. Vsi smo vezani na Slovenijo, nočemo, da se nas drugače tretira. Nam nič ne manjka, za nič nismo v Marindolu prikrajšani /.../ to je precej občutljiva problematika, zato ljudje ne bodo radi o tem govorili /.../ mogoče bi bili starejši za manjšino, mlajši ne. V

*Marindolu ni politikov. Tu so bolj kmetje, vsak gleda zase in za svojo družino.*¹³²

*Da, rabijo svoj status kot Madžari in Italijani. Če bi dobili status manjšine, ne bi zahtevali nič posebnega. Nekateri starejši v vasi ne razumejo slovensko.*¹³³

*Bil bi za status manjšine. Za večjo podporo ... finančno, za kulturo. Vsi smo že asimilirani.*¹³⁴

*Nisem za posebno zaščito. Komu pa kaj manjka? Če hočeš delati, delaš /.../.*¹³⁵

*Ni potreben noben status, nobena zaščita. Obstajali so pritiski iz Srbije v devetdesetih letih. Pisma iz Srbije, od srbske Akademije (pobuda za pridobitev statusa manjšine, op. a.). V vasi smo zbrali podpise, da se nočemo povezovati z njimi, in podpisali izjavo, da se od tega distanciramo. Zahtevali smo, naj nas država (Slovenija, op. a.) zaščiti. Vso dokumentacijo hranijo v arhivu občine Črnomelj. Takšno je večinsko mnenje v vasi (Bojanci, op. a.). V zvezi s tem stikov z ostalimi vasmi Miliči, Marindol, Paunoviči nimamo. V Marindolu je še nekaj takih, ki držijo srbsko. Mi v Bojancih smo šli s časom naprej.*¹³⁶

*Ne rabimo predstavništva, ne na lokalni ne na državni ravni. Upoštevajo nas kot prave Slovence.*¹³⁷

*O zaščiti je prepozno govoriti. Morda bi o tem lahko razpravljali pred tridesetimi leti.*¹³⁸

*Zaščita bolj v smislu promocije lastnih posebnosti. Da bi stopili v javnost. Brez agresivnosti.*¹³⁹

Večina intervjuvancev v štirih vaseh ne želi imeti manjšinskega statusa, kot ga imata italijanska in madžarska narodna skupnost v Sloveniji. Hkrati pa je bilo iz pogovorov zaznati, da se med prebivalci posameznih vasi mnenja o manjšinskem statusu vendarle razlikujejo. Še največ zagovornikov te ideje smo srečali v Marindolu. To naj bi bile »frustracije zaradi zaostalosti kraja«,¹⁴⁰ je menil vaščan Bojancev. V preostalih naseljih pa je razmišljanj na temo posebnega manjšinskega statusa le za vzorec. Iz naših pogovorov je mogoče razbrati, da so o posebni manjšinski zaščiti razmišljali, vendar je prevladalo mnenje, da bi proces oblikovanja in sprejemanja posebne zaščitne zakonodaje povzročil mnogo nasprotovanj, skratka, »več škode kot koristi«.¹⁴¹

Zanimiva so razmišljanja na temo, zakaj ne potrebujejo posebnega manjšinskega statusa – status manjšine bi jih na določen način »izvlekel« iz slovenske družbe, jih na poseben način zaznamoval. Zakon bi jih, po njihovem mnenju, deintegriral. Postavil bi jih v povsem novo situacijo, v položaj in status manjšinskosti (nedominantnosti); potisnil bi jih v status manjvrednosti; status, ki ga v zgodovini niso nikoli imeli.

4.6 Državljanstvo

Razumevanje narodnih manjšin v Evropi nadalje temelji na kriteriju, ki se nanaša na jurisdikcijsko vez med pripadniki manjšine in državo njihovega prebivališča – torej na državljanstvo. Skladno s tem kriterijem morajo biti pripadniki narodnih manjšin državljani države, v kateri živijo.

Podobno je ugotovil tudi Capotorti (1979), ko je analiziral razumevanje držav o pojmovanju manjšin kot objektov varstva v okviru 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (OZN 1966). Toda odmevni komentar št. 23 Odbora za človekove pravice o aplikaciji 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah jasno kaže, da na univerzalni ravni še zdaleč ne moremo govoriti o konsenzu glede državljanstva kot nujnega kriterija za opredeljevanje etničnih skupnosti kot manjšin.¹⁴² To je – glede na skromno vsebino 27. člena – tudi razumljivo, kar je pojasnil tudi Odbor za človekove pravice v svojem komentarju št. 23 iz leta 1994.

Tudi v evropskem kontekstu državljanstvo še zdaleč ni nekontroverzen in nesporen pogoj, čeprav se je trdno zakoreninil v evropskem razumevanju narodnih manjšin v okviru mednarodnega režima za varstvo narodnih manjšin, ki je nastal po padcu berlinskega zidu (Roter 2003b). Še več – poleg državljanstva morajo imeti pripadniki narodnih manjšin dolgotrajno in trdno vez s svojo državo (tj. državo, v kateri bivajo). Ker je slednji kriterij namenjen ločevanju med t. i. starimi in novimi manjšinami, ki po mnenju večine držav ne morejo uživati narodnomanjšinskega varstva, ni presenečenje, da države to svoje prepričanje dodatno »zavarujejo« še s kriterijem državljanstva. Ker je med pripadniki novih manjšin manj državljanov države, v katero so se priselili, številne države v svojih interpretativnih deklaracijah, ki jih predložijo ratifikacijskim listinam za pristop k Okvirni konvenciji o varstvu narodnih manjšin, posebej poudarjajo, da prištevajo med pripadnike narodnih manjšin samo svoje državljane. Seveda so tudi pri tem kriteriju in njegovi aplikaciji mogoče zlorabe, ko bi država na primer postavljala nemogoče pogoje za pridobitev državljanstva ob razglasitvi svoje neodvisnosti, kar se je dogajalo v baltiških državah.

Ob tem je treba posebej poudariti, da državljanstvo ni povsem neproblematična kategorija niti s stališča posameznikov, še posebej, kjer država ni naklonjena podeljevanju dvojnega državljanstva. V takšni situaciji je lahko odločitev posameznika za prevzem novega državljanstva – kljub temu da se lahko predstavniki posameznih etničnih skupnosti celo bolje sporazumevajo v uradnem jeziku države njihovega prebivališča (torej v jeziku večinskega prebivalstva) kot pa v svojem maternem jeziku oziroma maternem jeziku svojih staršev – zelo občutljiva odločitev, saj simbolizira prekinitev s preteklostjo, z domovino oziroma domovino njihovih staršev (Hammar 1985).

Problemov z urejanjem državljanstva ob nastajanju samostojne slovenske države prebivalci obravnavanih vasi (razen morda redkih posameznikov) niso imeli. Vaščan iz Marindola je izpostavil:

*Dobro živimo tukaj, nimamo nič proti slovenski državi. Nismo rabili pisat prošnje za slovensko državljanstvo, ker smo avtohtoni prebivalci oziroma Srbi v Sloveniji.*¹⁴³

Domicil so od nekdanj imeli v Sloveniji, zato so jim bile prikrajšane vse muke in težave, s katerimi se sicer ukvarjajo priseljske populacije.

26 Na primer Madžarska je v zakonu o manjšinah (Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities [Hungary], 2005) določila, da mora biti določena skupnost naseljena na ozemlju Madžarske vsaj eno stoletje, da bi bila priznana kot narodna manjšina (glej 2. odstavek 1. člena).

27 Glej Interpretativno deklaracijo Slovenije k Okvirni konvenciji o varstvu narodnih manjšin.

28 Kako močno je pojem avtohtonosti zasidran v slovenski politični in pravni sferi, govori podatek, da se pojem avtohtonosti pojavlja tudi v razpravah o Slovencih v sosednjih državah. V Zakonu o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja se striktno uporablja pojem »avtohtone slovenske narodne skupnosti«.

29 Ime Vlahi so stari Srbi, pa tudi drugi Slovani, uporabljali kot splošno ime za romanske narode, Srbi pa še zlasti za balkanske Romane. V srbskih srednjeveških državah je bilo precej takšnih Vlahov, vendar so bili že takrat v veliki meri »posrbljeni« in tako je prišlo v navado, da so kot Vlahe označevali tudi Srbe, ki so bili po poklicu in družbenem položaju enaki pravim Vlahom. Tudi Turki so z Vlahi poimenovali Srbe, ki so bili v njihovi vojaški službi (Filipović 1969, 161).

30 Kot piše Omerzel (1995, 5), naj bi bilo nekdanj srbskih naselij v Beli krajini še več – mednje naj bi recimo sodila tudi Vinica.

31 Županić (1912, 8–9) omenja, da se je Marindol imenoval tudi Šobotovci ali Šobotovo selo, vendar Terseglav (1996, 23) ugotavlja, da je šlo verjetno za dve ločeni naselji, saj »urbarji omenjajo Šabotovo selo kot del današnjih Tribuč na poti Črnomelj–Adlešiči, le nekaj kilometrov od Bojancev«. Na podlagi tega in dokumentov, ki so določali pašniška pravila (ti dokumenti so izrecno dovoljevali pašo na območju današnjih Bojancev zgolj potomcem Uskokov iz Šobotovcev pri Tribučah) Terseglav (1996, 22) tudi pritrjuje tezi, da »so prav ti Vlahi iz Tribuč oziroma Šabotovcev ali Šabotnega sela naselili prostor današnjih Bojancev v gozdu Velikega Bukovja med Tribučami in Vinico«.

32 Celotno ime cerkve je Cerkev Usekovanje glave svetog Jovana Krstitelja, kar bi v slovenskem prevodu pomenilo Cerkev obglavljenja Svetega Janeza Krstnika.

33 Pri vseh treh priimkih najdemo tako zapise z mehkim *ć* kot s trdim *č* na koncu priimka.

34 Podobno je ugotavljal že Capotorti (1979, 566. odst.).

35 Mišljene so obtožbe srbskega akademika dr. Vladimirja Dedijerja na račun Slovencev, ki da omejujejo ekonomske, kulturne in celo verske pravice delavcev iz drugih delov Jugoslavije, ki so našli zaposlitev v Sloveniji. Te obtožbe so pozneje nekateri razširili tudi na odnos Slovencev do drugih prebivalcev neslovenskega porekla, ki že stoletja živijo v Sloveniji – med njimi so tudi potomci Uskokov v belokranjski vasi Bojanci (Bezek-Jakše 1989, 2).

36 Intervjuvanka št. 5, Paunoviči.

37 Intervjuvanec št. 11, Bojanci.

38 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

- 39 Intervjuvanec št. 27, Miliči.
- 40 Intervjuvanec št. 33, Črnomelj.
- 41 Intervjuvanec št. 3, Miliči.
- 42 Intervjuvanec št. 23, Marindol.
- 43 Intervjuvanec št. 14, Bojanci.
- 44 Intervjuvanec št. 3, Miliči.
- 45 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.
- 46 Intervjuvanka št. 9, Bojanci.
- 47 Intervjuvanka št. 10, Bojanci.
- 48 Intervjuvanka št. 15, Bojanci.
- 49 Intervjuvanec št. 3, Miliči.
- 50 Intervjuvanka št. 6, Paunoviči.
- 51 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.
- 52 Intervjuvanka št. 2, Miliči.
- 53 Intervjuvanec št. 11, Bojanci.
- 54 Intervjuvanka št. 29, Marindol.

55 Med drugo svetovno vojno, med letoma 1942 in 1944, pouka sploh ni bilo. S prekinitvami so ga leta 1944 v srbskem jeziku nadaljevali v zasebnih hišah. Za povojno obdobje ni detajlnih podatkov o tem, ali je bil pouk ves čas v srbskem oziroma srbohrvaškem jeziku. Očitno se je v prvih povojnih mesecih poučevalo v slovenščini, saj se je tamkajšnji učitelj na primer oktobra 1945 pritoževal: »s knjigami je težava, ker učenci počasi dojemajo pouk v slovenskem jeziku« (Državna ljudska šola v Marindolu 1947).

56 »V/ vasi takrat namreč še ni bilo elektrike – razsvetljava je bila na petrolej – in vodovoda, po učne knjige je bilo treba hoditi v Karlovac, s katerim so bile slabe povezave, najbližja trgovina pa je bila v dobre tri kilometre oddaljenih Adlešičih« (Tomažin 2005, 225).

57 Zgradba je znana kot batinara. V zgradbi so domovali tudi orožniki, ki so kontrabantarje kaznovali tudi tako, da so ujetemu naložili primerno količino batin. Zgradba je po opustitvi šolske dejavnosti propadala. V drugi polovici 80. let jo je pridobila Zveza tabornikov Občine Kranj. Na njihovi spletni strani lahko o obnovi zgradbe oziroma o izgradnji novega objekta preberemo: »Obnova stare šole se je pričela takoj, vendar se je izkazalo da zaradi dotrajanosti objekta obnova ni mogoča. Tako se je začela gradnja popolnoma novega doma v Marindolu, na kraju, kjer je prej stala stara šola. Pri sami gradnji so nam zelo pomagali domačini Marindola, Adlešičev in Gorjancev. Gradnja taborniškega centra je bila končana v letu 1988 – poleti je bil zaključen gradbeni del adaptiranja šole v Marindolu, s čimer je bilo pridobljenih 400 m² pokritih prostorov. Po končani gradnji smo v naslednjem letu (l. 1989) nadaljevali z izgradnjo vodovoda in urejanja okolice novega taborniškega doma v Marindolu (Zveza tabornikov občine Kranj 2010).

58 Kot piše Tomažin (2005: 225), sta občina Adlešiči in Zavod za šolstvo Okraja Črnomelj sicer razpisala delovno mesto za učitelja v Marindolu, ki bi poučeval v srbohrvaškem jeziku, a so si učitelji

premislili, ko so se seznanili s slabimi življenjskimi razmerami v vasi.

59 Zanimivo je, da Vončina (1978, 246) omenja, da je leta 1944 Okrajni ljudski odbora OF v Črnomlju ustanovil tudi šolo v Miličih. Nikjer ni mogoče zaslediti informacij, do kdaj je ta šola delovala.

60 Intervjuvanki št. 2 in 3, Adlešiči; intervjuvanec št. 5, Marindol.

61 Račič (1919) je šolo v Bojancih leta 1918 opisal takole: »Tam, za Velikim Bukovjem, leži raztresena ta srbska vasica. Žene nosijo krasno narodno nošo, ki so jo ohranile z jezikom in vero, še po 500 letih med nami. Tam, pod vaškim pokopališčem, čepi na travniku mala hišica – pravijo ji šola. Vstopiva! Po ozkem hodniku prideš do prvih vrat, ki vodijo v učilnico. Recimo, da odgovarja duhu moderne šole – pred 40 leti! Malo dalje na hodniku so še ena vrata. Odpri! 5 m dolga in 2 m široka dvorana se odpre pred teboj. V kotu pri vratih je majhen pločevinast štedilnik, ki nadomešča peč. V drugem kotu pa raste iz sobnih tal zeleni slak in se veseli z učiteljico vred lepega sonca, ki škili skozi razbito okno v »širni hram« učiteljskega stanovanja. Kuhinje namreč ni v šoli. Kleti tudi ni, pod streho ne moreš, ker ni stopnic, lestve pa šola ne premore. Eno samo stranišče z nepokrito greznico je še v šoli. Drvarnice, seveda tudi ni, in ograje okoli hiše naravno tudi ne. Postava sicer pravi, da mora biti pri šoli vodnjak, a to ne velja za Belo krajino. Da bi si mogla učiteljica vsaj ob deževnem vremenu nastreči škafo strežnice! Ne mogoče je tudi to, ker ni cevi pri strehi. Treba je torej precej daleč k sosedu po škafoček kapnice in lepo moraš prositi, pa vsakokrat posebej.«

62 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

63 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

64 Intervjuvanec št. 1, Marindol.

65 Marindolska lipa je razglašena za naravni spomenik. Zasajena je bila ob naselitvi Uskokov sredi 16. stoletja na mestu ob nekdanji mitnici na meji med Kranjsko in Vojno krajino (Krajinski park Kolpa 2012).

66 Intervjuvanka št. 5, Paunoviči.

67 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

68 Intervjuvanec št. 3, Miliči.

69 »Za Bojance je znan podatek, da je bil prvi mešani zakon – z ženo slovenskega rodu – sklenjen leta 1947« (Ognjanović 1997, 105).

70 Intervjuvanka št. 9, Bojanci.

71 Intervjuvanec št. 1, Marindol.

72 Intervjuvanka št. 10, Bojanci.

73 Cerkev v Miličih je bila z Odlokom o razglasitvi Krajinskega parka Kolpa (Uradni list RS, št. 82/1998) leta 1998 razglašena za umetnostno-arhitekturni spomenik.

74 Intervjuvanec št. 14, Bojanci.

75 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

76 Intervjuvanec št. 3, Miliči.

77 Intervjuvanka št. 5, Paunoviči.

78 Kraj se je imenoval Srpske Moravice do leta 1993, ko so ga preimenovali v Moravice.

79 Intervjuvanec št. 16, Bojanci.

80 Prevod: Miran Komac. Izvirno besedilo: »Hram posvećen Usekovanju glave Svetog Jovana Preteče, zidana početkom 18. veka, opravljana 1926. g. i najnovija obnova 2006. g. finansirao Zavod za zaštitu spomenika kulture iz Črnoplja, Bela Krajina u Republici Sloveniji. Potrebna je obnova u unutrašnjosti hrama. Državne vlasti samovoljno su upisale crkvu u društveno vlasništvo, a mjesna zajednica samovoljno je napravila asfaltni put prema groblju na našem zemljištu i srušili gospodarsku zgradu na toj parceli« (Srpska pravoslavna crkva 2012).

81 Komunikacija med M. Komacem in M. Dražumerič po elektronski pošti dne 1. 10. 2012.

82 Isto.

83 Intervjuvanka št. 5, Paunoviči.

84 Intervjuvanka št. 24, Marindol.

85 Intervjuvanka št. 25, Marindol.

86 Intervjuvanec št. 27, Miliči.

87 Intervjuvanka št. 29, Marindol.

88 Intervjuvanec št. 31, Marindol.

89 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

90 Intervjuvanec št. 11, Bojanci.

91 Intervjuvanec št. 3, Miliči.

92 Intervjuvanec št. 7, Paunoviči.

93 Intervjuvanka št. 6, Paunoviči.

94 Intervjuvanka št. 4, Miliči.

95 Intervjuvanec št. 3, Miliči.

96 Intervjuvanka št. 5, Paunoviči.

97 Intervjuvanec št. 1, Marindol.

98 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

99 Intervjuvanec št. 23, Marindol.

100 Intervjuvanka št. 24, Marindol.

101 Intervjuvanka št. 25, Marindol.

102 Intervjuvanec št. 26, Miliči.

103 Intervjuvanka št. 28, Paunoviči.

104 Intervjuvanec št. 14, Bojanci.

105 Intervjuvanec št. 16, Bojanci.

106 Intervjuvanka št. 4, Miliči.

107 Intervjuvanka št. 6, Paunoviči.

108 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

109 Intervjuvanka št. 22, Marindol.

110 Intervjuvanec št. 32, Krasinec.

- 111 Intervjuvanka št. 2, Miliči.
- 112 Intervjuvanec št. 1, Marindol.
- 113 Intervjuvanka št. 6, Marindol.
- 114 Intervjuvanka št. 17, Marindol.
- 115 Intervjuvanka št. 2, Miliči.
- 116 Intervjuvanka št. 5, Paunoviči.
- 117 Intervjuvanka št. 6, Paunoviči.
- 118 Intervjuvanec št. 7, Paunoviči.
- 119 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.
- 120 Intervjuvanka št. 9, Bojanci.
- 121 Intervjuvanec št. 11, Bojanci.
- 122 Intervjuvanec št. 13, Bojanci.
- 123 Intervjuvanka št. 15, Bojanci.
- 124 Intervjuvanec št. 16, Bojanci.
- 125 V dokumentu z naslovom Definicija in klasifikacija manjšin: memorandum Generalnega sekretarja (OZN 1950).
- 126 Dokument kopenhavske Konference o človekovi dimenziji KVSE (KVSE 1990).
- 127 Prevod Petra Roter.
- 128 Intervjuvanec št. 1, Marindol.
- 129 Intervjuvanka št. 5, Paunoviči.
- 130 Intervjuvanka št. 6, Paunoviči.
- 131 Intervjuvanec št. 7, Paunoviči.
- 132 Intervjuvanka št. 38, Marindol.
- 133 Intervjuvanec št. 23, Marindol.
- 134 Intervjuvanec št. 31, Marindol.
- 135 Intervjuvanka št. 10, Bojanci.
- 136 Intervjuvanec št. 14, Bojanci.
- 137 Intervjuvanec št. 11, Bojanci.
- 138 Intervjuvanec št. 16, Bojanci.
- 139 Intervjuvanec št. 34, Bojanci.
- 140 Intervjuvanec št. 15, Bojanci
- 141 Intervjuvanec št. 34, Bojanci.
- 142 Splošni komentar Odbora za človekove pravice št. 23 (1994) – General Comment 23, HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994), 5.1 odstavek. Več v Roter (2008, 47).
- 143 Intervjuvanec št. 23, Marindol.

5. PREBIVALSTVO VASI BOJANCI, MARINDOL, MILIČI, PAUNOVIČI V ŠTEVILKAH

V uvodnem delu pričujočega besedila smo pojasnili, da izhodišče varovanja narodnih manjšin v Republiki Sloveniji določata pojma narodno mešano ozemlje in sklop kolektivnih pravic, ki jih država priznava ne glede na število oziroma odstotek pripadnikov narodnih manjšin na narodno mešanem ozemlju. Kolektivne pravice gredo narodnim manjšinam kot objektivno obstoječim subjektom. Pomembna značilnost slovenskega modela varstva narodnih manjšin je, da so t. i. posebne manjšinske pravice namenjene vsem prebivalcem narodno mešanega ozemlja, ne samo pripadnikom narodnih manjšin.

Toda uveljavljanje nabora t. i. posebnih narodnomanjšinskih pravic je težko prevesti iz papirnatih določb v vsakdanje življenje, če lokalna skupnost, ki naj bi bila zaščitená, nima ustrezne vitalnosti. Le ustrezna vitalnost prebivalstva na narodno mešanem ozemlju je pogoj za uspešno uresničevanje t. i. posebnih (kompenzacijskih) narodnomanjšinskih pravic. To je temeljni razlog, da v nadaljevanju predstavljamo prebivalce obravnavanih naselij brez narodne komponente – zgolj kot prebivalce zamišljenega narodno mešanega ozemlja.

Leta 1869 je v Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih živeló skupaj 686 prebivalcev (glej tabelo 4 spodaj). Zaradi revščine je proti koncu 19. stoletja prišlo do izseljevanja prebivalstva iz obravnavanih vasi. Okrog leta 1880 so nekateri odšli v Bosno na izgradnjo železniških prog, v 90. letih pa

so se začeli izseljevati v Ameriko. Nekateri so se pozneje vrnili, drugi pa so ostali v Ameriki, predvsem v okolici Pittsburgha (Filipović 1969, 183).

Leta 1900 je v Marindolu, Miličih, Paunovičih in Bojancih živelo skupaj še 550 prebivalcev: v Marindolu 169, v Miličih 113, v Paunovičih 48 in v Bojancih 220. Nekaj srbskih prebivalcev je živelo tudi v zaselku Vukobradi v vasi Žuniči in v zaselku Čavići, ki leži na hrvaški strani Kolpe (Županić 1912, 8–9).

Tabela 4: Pregled števila prebivalstva v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči za obdobje med letoma 1869 in 1966

Leto		1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1966
Število prebivalcev	Bojanci	273	231	264	220	203	161	139	147	110	112
	Marindol	183	181	204	169	160	174	178	181	169	141
	Miliči	156	153	161	113	92	102	89	90	73	64
	Paunoviči	74	62	59	48	48	55	46	53	46	44
	Skupaj	686	627	688	550	503	492	452	471	398	361

Vir: Šifrer, Živko 1969. Prebivalstvo naselij 1869–1966

Po drugi svetovni vojni se je precejšen del prebivalstva iz omenjenih vasi preselil v mesta (npr. v Črnomelj, Novo mesto, Ljubljano in Maribor). »/N/ajveč /.../ se jih je izselilo v bližnji Črnomelj, kjer danes najdemo priimke Bunjevac, Busić, Drakulić, Jakovac, Kordić, Milić, Paunović, Radojčić, Selaković, Stipanović, Vidnjević, Vignjević in Vrlinić /.../, mnoge med njimi že poslovenjene« (Tomažin 2005, 227). Značilna za to obdobje je tudi »selitev približno desetih družin iz Marindola, Bojancev in Paunovičev v Banat, kjer so se naselili predvsem v vasi Gudurica na domove, ki so jih zapustili pregnani vojvodinski Nemci. Nekateri so tam ostali, dve družini pa

sta se že v kratkem času vrnili na svoje domove« (Tomažin 2005, 226). O tem je spregovoril tudi intervjuvanec iz Bojancev:

Iz Marindola jih je šlo več v Vojvodino, v Banat, v hiše, iz katerih so izgnali Nemce. Iz Bojancev jih je šlo več v Ameriko in samo dve družini v Banat, pa še to se je ena vrnila. V Bojancih so bile večje kmetije.¹⁴⁴

Tabela 5: Pregled števila prebivalstva v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči za obdobje med letoma 1971 in 2002

Leto		1971	1981	1991	2002
Število prebivalcev	Bojanci	105	96	102	92
	Marindol	138	121	107	87
	Miliči	53	45	32	23
	Paunoviči	33	42	44	41
	Skupaj	329	304	285	243

Vir: Statistični urad Republike Slovenije 2012

Število prebivalcev v teh vaseh se je zmanjševalo v celotnem povojnem obdobju. Mlajši, ki so pridobili višjo izobrazbo, so pogosto ostali v večjih mestnih središčih (npr. v Ljubljani ali regijskih mestih). V zadnjih desetih letih se je upadanje števila prebivalcev zaustavilo. Intervjuvanci so nam o migracijskih tokovih povedali naslednje:

*... V šestdesetih letih se je vas (Bojanci, op. a.) spraznila. Potem pa so se ponovno začeli vračati iz Črnomlja.*¹⁴⁵

*V Miličih je od 19 hišnih števil 6 praznih. Vas se ne polni. Bojanci se polnijo, tam je precej priseljenih. Večinoma so ljudje zaposleni v Črnomlju in Novem mestu.*¹⁴⁶

V novejšem času so se nekateri vrnil na domačije, nekaj je tudi novih priseljencev, t. i. »vikendašev«. V vaseh se obnavljajo stare hiše ali pa rastejo nove, kot počitniške hišice ali stalna bivališča. Število prebivalcev se je v zadnjih nekaj letih bolj ali manj ustalilo na dobrih 230 oseb. Statistični podatki potrjujejo vsebino pridobljenih informacij na terenu: v letih 2009 in 2010 se je v omenjena štiri naselja priselilo 23 oseb (11 oseb leta 2010 in 12 oseb leta 2009), v teh dveh letih pa se je v naseljih rodilo pet otrok. Med priseljenimi je pet povratnikov (prvo prebivališče so imeli v eni od obravnavanih vasi), preostali so od drugod.¹⁴⁷

Tabela 6: Pregled števila prebivalstva v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči za obdobje od leta 2008 do 2012 po stanju 1. januarja¹⁴⁸

Leto		2008 ⁵	2009	2010	2011	2012
Število prebivalcev	Bojanci	81	80	83	84	85
	Marindol	95	92	96	95	100
	Miliči	20	18	18	19	18
	Paunoviči	41	34	35	34	34
	Skupaj	237	224	232	232	237

Viri: Statistični urad Republike Slovenije in Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva in Register tujcev

Gledano v daljši časovni perspektivi je izseljevanje močno prizadelo vse štiri obravnavane vasi. V Bojancih danes število prebivalstva predstavlja le še slabo tretjino tistega iz leta 1869, v Miličih celo le okoli enajst odstotkov. Nekoliko manj je izseljevanje prizadelo Marindol in Paunoviče, kjer se je število prebivalstva od leta 1869 do danes zmanjšalo približno za polovico. Glede na statistične podatke se je skupno število prebivalcev v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči od leta 1869 zmanjšalo za 449 oseb.

Prebivalci v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči so ob popisu 2002 živeli v 102 stanovanjskih stavbah s 108 stanovanjskimi enotami. Skupno število družin v obravnavnih vaseh ob popisu 2002 je bilo 64, število gospodinjstev pa 85. Povprečna velikost gospodinjstva je bila v Bojancih in Paunovičih 3,1, v Marindolu 2,8 in v Miličih 2,1.¹⁴⁹

Tabela 7: Gospodinjstva po številu članov, naselja, Slovenija, po stanju 1. januarja 2011

Naselje	Leto 2011						Povprečna velikost gospodinjstva
	Gospodinjstva – skupaj	1 član	2 člana	3 člani	4 člani	5 članov +	
Bojanci	32	8	11	4	6	3	2,6
Marindol	37	11	11	6	6	3	2,6
Miliči	13	9	2	2	0	0	1,5
Paunoviči	13	5	2	2	2	2	2,6

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012

Podatki zadnjega popisa za leto 2011 kažejo, da se je število gospodinjstev v štirih naseljih povečalo na 95, hkrati pa se je zmanjšala povprečna velikost gospodinjstva. Umiranje staršev (vsaj enega) ter odseljevanje otrok zmanjšuje povprečno velikost gospodinjstev. Zlasti v naseljih Miliči in tudi Paunoviči se kaže visok delež enočlanskih gospodinjstev. Opazen je zelo visok delež enočlanskih gospodinjstev samskih oseb moškega spola, starih 50 in več let, ki so rojeni v obravnavanih naseljih.

Tabela 8: Prvo prebivališče, naselja, Slovenija, po stanju 1. januarja 2011

Naselja	Prebivalstvo – skupaj	Naselje prebivališča	Drugje v Sloveniji	Tujina
Bojanci	84	50	32	2
Marindol	95	60	24	11
Miliči ¹⁵⁰	19
Paunoviči	34	17	9	8

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012

Tabela 9: Zadnja selitev, naselja, Slovenija, po stanju 1. januarja 2011

Naselja	Prebivalstvo – skupaj	Od rojstva živi v naselju	Priseljeni iz drugega naselja občine	Priseljeni iz druge občine iste regije	Priseljeni iz druge regije	Priseljeni iz tujine
Bojanci	84	36	31	3	12	2
Marindol	95	55	14	7	9	10
Miliči ¹⁵¹	19
Paunoviči	34	13	11	2	2	6

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012

Navedbe naših intervjuvancev, da se nekateri mladi z družinami vračajo domov, je mogoče potrditi tudi s številkami, ki so zapisane v zgornjih dveh tabelah. Podatki o zadnji selitvi kažejo, da se je največji delež oseb priselil v Paunoviče (62 odstotkov) in Bojance (58 odstotkov), najmanj priseljenih oseb pa je v Marindolu (43 odstotkov). V naselja so se v veliki meri priseljevali iz drugih naselij občine Črnomelj, nekaj pa tudi iz drugih slovenskih regij in tujine. Marindol ima največ prebivalcev, ki že od rojstva živijo v naselju (57 odstotkov) in se niso selili. Paunoviči pa imajo največji delež priseljenih iz tujine (17,6 odstotka). Po statističnih podatkih imata največji delež »avtohtonega« prebivalstva naselji Marindol in Bojanci.

Podatki tudi kažejo, da je bilo največ selitev v zadnjem obdobju, med letoma 2001–2010.

Tabela 10: Zadnja selitev – obdobje, naselja, Slovenija, po stanju 1. januarja 2011

Naselja	Selivci – skupaj	Do 1970	1971–1980	1981–1990	1991–2000	2001–2010
Bojanci	48	5	7	11	2	23
Marindol	40	7	4	6	9	14
Miliči ¹⁵²
Paunoviči	21	3	4	6	1	7

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012

Kakšna je socioekonomska struktura obravnavane populacije? Na razpolago imamo tri vrste podatkov: starostno strukturo, izobrazbeno strukturo in status aktivnosti prebivalstva.

Prebivalstvo v obravnavanih vaseh je bilo ob popisu 2002 zelo staro. Glede na to, da je zadnji indeks staranja za Slovenijo za konec leta 2005 izračunan na 110, lahko za »tako velike indekse celo rečemo, da prebivalstvo že izumira. Taki indeksi so značilni za demografsko najbolj ogrožena območja.«¹⁵³ Priseljevanje in rojstva v zadnjih petih letih so vsaj v Bojancih omilili visok indeks staranja. To nam kažejo podatki v spodnji tabeli.

Tabela 11: Prebivalstvo – izbrani kazalniki, naselja, Slovenija, letno

	Leto 2011						Leto 2012					
	Prebivalci	Povprečna starost (leta)	Indeks staranja	Preb., stari 0-14 let (%)	Preb., stari 15-64 let (%)	Prebivalci, stari 65 let ali več (%)	Prebivalci	Povprečna starost (leta)	Indeks staranja	Preb., stari 0-14 let (%)	Preb., stari 15-64 let (%)	Preb., stari 65 let ali več (%)
Slovenija	2.050.189	41,7	116,5	14,2	69,3	16,5	2.055.496	41,9	117,3	14,3	68,9	16,8
Bojanci	84	42,8	100,0	13,1	73,8	13,1	85	43,9	110,0	11,8	75,3	12,9
Marindol	95	47,8	185,7	14,7	57,9	27,4	100	46,1	152,9	17,0	57,0	26,0
Miliči ¹⁵⁴	19	18
Paunoviči	34	46,6	200,0	8,8	73,5	17,6	34	47,6	300,0	5,9	76,5	17,6

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012

Indeks staranja kaže na izjemno »staro« prebivalstvo v naseljih Paunoviči in Marindol, medtem ko je starostna struktura prebivalcev Bojancev nekoliko mlajša, kar je posledica »novejšega oživljanja« naselja.

Tabela 12: Prebivalstvo po naseljih, staro 15 let in več, glede na izobrazbeno strukturo, po stanju 1. januarja 2011

	2011							
	Prebivalci 15+ let Skupaj		Osnovnošolska ali manj		Srednješolska		Višješolska, visokošolska	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Slovenija	1.759.336	100	513.079	29,2	938.588	53,3	307.669	17,5
Bojanci	73	100	25	34,2	34	46,6	14	19,2
Marindol	81	100	44	54,3	31	38,3	6	7,4
Miliči ¹⁵⁵	19
Paunoviči	31	100	9	29,0	20	64,5	2	6,4

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012

Najugodnejšo izobrazbeno strukturo imajo prebivalci Bojancev. Intervjuvanci so nam zatrjevali, da je to tako zato, ker so se starši že zgodaj zavedli pomena izobrazbe.

*V Bojancih je veliko mladih, dobro izobraženih, že njihovi starši so imeli višjo izobrazbo. pobrali so večino dobrih služb v Črnomlju ...*¹⁵⁶

Tabela 13: Prebivalstvo po naseljih glede na status aktivnosti, po stanju 1. januarja 2011

Naselja	Prebivalstvo – skupaj		Aktivno prebivalstvo		Neaktivni – otroci, učenci, dijaki, študenti		Neaktivni – upokojenci		Drugi neaktivni	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Bojanci	84	100	40		16		23		5	
Marindol	95	100	32	33,7	17	17,9	34	35,8	12	12,6
Miliči ¹⁵⁷	19	100	
Paunoviči	34	100	15	44,1	6	17,6	12	35,3	1	2,9

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012

Podatki o statusu aktivnosti prebivalcev so skladni s starostno strukturo, kar pomeni, da je visok delež neaktivnega prebivalstva, torej upokojencev. Razpored prebivalcev v prid neaktivnih je naravna posledica demografske in socialne strukture vasi, ki so predmet našega zanimanja. S starostjo prebivalstva se povečuje tudi število neaktivnih. Trend je opazen v vseh obravnavanih vaseh, razen v Bojancih. Obrat v korist aktivnih je nastal kot posledica priseljevanja. Priseljevanje, pa čeprav skromno, lahko zaradi številčno majhnih skupnosti močno spremeni statistično sliko. Če so se prebivalci teh vasi še pred drugo svetovno vojno ukvarjali pretežno z živinorejo, so nam zdaj povedali, da se večina zaposluje v sosednjih mestih,

nekateri so se z namenom zaposlitve odselili tudi v druga, večja slovenska mesta. Po besedah intervjuvanca iz Miličev:

Že vsaj 15 let ni več polkmetov. Včasih so imeli živino, krave, zdaj pa se to ne izplača več. Mleko se ne zbira več po vaseh, meso se individualno ne sme več prodajati ... Zemlja ni primerna za obdelovanje, je preveč razdrobljena, poleg tega je to kraško območje, kjer je veliko skal, vrtač. Nekoč so tu imeli zadruge, vaške skupnosti, zato je lastništvo zemlje vprašljivo.¹⁵⁸

S kmetijstvom se ukvarjajo le izjeme, tako je na primer v Marindolu družina, ki se ukvarja z ovčerejo.

-
- 144 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.
- 145 Intervjuvanec št. 14, Bojanci.
- 146 Intervjuvanka št. 4, Miliči.
- 147 Pojasnilo Danilo Dolenc, Statistični urad Republike Slovenije (3. 10. 2012).
- 148 Od objave podatkov o prebivalstvu Slovenije po 1. 1. 2008 uporabljajo na Statističnem uradu Republike Slovenije spremenjeno statistično definicijo prebivalstva. To pomeni prelom v časovni vrsti podatkov, zato podatki po tej definiciji, torej podatki od srede leta 2008, niso neposredno primerljivi s podatki za predhodna leta.
- 149 Statistični urad Republike Slovenije (2002).
- 150 Podatkov za naselje ni mogoče prikazati zaradi določb o varstvu osebnih podatkov (Statistični urad Republike Slovenije).
- 151 Podatkov za naselje ni mogoče prikazati zaradi določb o varstvu osebnih podatkov (Statistični urad Republike Slovenije).
- 152 Podatkov za naselje ni mogoče prikazati zaradi določb o varstvu osebnih podatkov (Statistični urad Republike Slovenije).
- 153 Pojasnilo Danilo Dolenc, Statistični urad Republike Slovenije (5. 6. 2006).
- 154 Podatkov za naselje ni mogoče prikazati zaradi določb o varstvu osebnih podatkov (Statistični urad Republike Slovenije).
- 155 Podatkov za naselje ni mogoče prikazati zaradi določb o varstvu osebnih podatkov (Statistični urad Republike Slovenije).
- 156 Intervjuvanka št. 2, Miliči.
- 157 Podatkov za naselje ni mogoče prikazati zaradi določb o varstvu osebnih podatkov (Statistični urad Republike Slovenije).
- 158 Intervjuvanec št. 3, Miliči.

6. ZAKLJUČEK

Vprašanja, na katera smo skušali poiskati odgovore v longitudinalni študiji, so bila:

1. Ali je populacije v belokranjskih vaseh Bojanci, Marindol, Paunoviči, Miliči mogoče obravnavati kot artikulirane narodnomanjšinske skupnosti?
2. Ali imajo te populacije ustrezen nabor objektivnih elementov, ki jih srečujemo v procesu priznavanja določenih populacij kot etničnih/narodnih manjšin, tako v mednarodni teoriji in praksi kot v slovenskem okolju?
3. Ali si status (avtohtone) narodne manjšine sploh želijo?
4. Ali posedujejo pripadniki potencialnih narodnomanjšinskih skupnosti ustrezno socialno vitalnost, ki bi omogočala uresničevanje sklopa t. i. kompenzacijskih pravic?

Preden odgovorimo na postavljena vprašanja, naj na kratko ponovimo, katere so ključne vsebine slovenskega modela varstva manjšin. V njem se prepletajo trije pojmi: avtohtonost, narodno mešano ozemlje in sklop kolektivnih pravic. O kontroverznosti pojma avtohtonost je bilo že nekaj povedanega. Verjetno so se dilem, ki spremljajo pojem avtohtonosti, zavedali tudi goreči zagovorniki tega pojma, pa se je izhod iz zagate razrešil s pomočjo pojma narodno mešano ozemlje. Naj ponovimo: narodno mešano ozemlje je sestavljeno iz območij naselij občin, na katerem je narodna skupnost permanentno prisotna v daljšem zgodovinskem obdobju. Narodni skupnosti pripada, z namenom ohranitve in razvoja posebnih etničnih atributov, nabor t. i. kompenzacijskih pravic. Zbir teh pravic pripada

skupnosti ne glede na število oziroma proporc pripadnikov določene narodne skupnosti. Kolektivne pravice grede torej narodnim skupnostim kot objektivno obstoječim subjektom. Od posameznikov, pripadnikov narodnih manjšin pa je odvisno, kdaj in v kolikšni meri bodo »podeljene« posebne pravice uporabljali. Omeniti je treba še dodatno posebnost slovenskega modela – uresničevanje posebnih pravic narodnih manjšin je namenjeno vsem prebivalcem narodno mešanega ozemlja, ne samo pripadnikom manjšin. Tudi pripadniki večinskega naroda morajo imeti, na primer, dvojezične dokumente, morajo se učiti jezik narodne manjšine, »tolerirati« dvojezično toponomastiko itd.

Pravica do posebne zaščite je podrobneje razdelana v okviru t. i. kompenzacijskih pravic. Relativno zaokrožen seznam pravic (prilagojen obstoječemu modelu manjšinskega varstva v Sloveniji) bi bil lahko naslednji: pravica do rabe jezika; pravica do izobraževanja; pravica do informiranja; pravica do lastnega kulturnega razvoja; pravica do svobodnih stikov; pravica do uporabe narodnih simbolov; pravica do ekonomskega razvoja in pravica do ustreznega političnega predstavništva.

Kako je mogoče odgovoriti na prvo vprašanje, ki se je glasilo: ali je populacije v belokranjskih vaseh Bojanci, Marindol, Paunoviči, Miliči mogoče obravnavati kot artikulirane narodnomanjšinske skupnosti?

Prebivalci teh vasi se opredeljujejo kot skupnost, ki se v posameznih kazalnikih razlikuje od večinskega slovenskega prebivalstva. Tako na primer na ravni družin ohranjajo in prenašajo na mlajše generacije zgodovinski spomin in vedenje o uskoškem izvoru njihovih prednikov, ohranja se tudi pravoslavna veroizpoved, medtem ko se jezik na mlajše generacije prenaša bolj ali manj stihijsko. Raziskovanje na terenu je pokazalo, da ohranjanje etničnih in kulturnih posebnosti ne presega okvira družine, kar pomeni, da nimajo društva ali kakšne druge organizacije, v

okviru katere bi ohranjali in razvijali etnične ali kulturne posebnosti, čeprav tovrstno kolektivno druženje in s tem povezane slovesnosti, prireditve omogočajo pripadnikom etnične skupnosti utrjevanje kulturnega sidrišča, obnavljanje in krepitev zaveze pripadnosti ter solidarnosti. Članstvo ali sodelovanje v društvih in organizacijah etnične skupnosti posamezniku posreduje pomembne elemente skupinske identitete in identifikacije ter hkrati posreduje mite, še posebej tiste, ki utrjujejo predstave o kar se da dolgem in nepretrganem obstoju neke etnične skupnosti (Južnič 1993).

Za nosilce narodne (etnične) kolektivne identifikacije pa ni pomembna samo njihova samoopredelitev, ampak je pomembno tudi to, kako jih opredeljujejo »drugi«, ki niso nosilci te kolektivne identifikacije. Gre namreč za dvojno razumevanje identitete; na eni strani gre za samokonstrukcijo, samoopredelitev posameznika oziroma skupnosti, na drugi strani pa je identiteta opredeljena na podlagi pripisov drugih (posameznikov ali skupnosti) (Jenkins 1997). Terensko raziskovanje je pokazalo, da so tudi s strani večinskega prebivalstva prebivalci vasi Bojanci, Miliči, Marindol in Paunoviči prepoznani kot »potomci Uskokov«, »Srbi« oziroma »pravoslavci«.

Na podlagi terenskega raziskovanja lahko zaključimo, da imamo opraviti z dokaj šibko artikulirano narodno manjšino (skupnostjo).

Drugo vprašanje se je glasilo: ali imajo te populacije ustrezen nabor objektivnih elementov, ki jih srečujemo v procesu priznavanja določenih populacij kot etničnih/narodnih manjšin, tako v mednarodni teoriji in praksi kot v slovenskem okolju? Na podlagi rezultatov raziskovalnega dela, ki smo ga opravili v preteklih letih, je mogoče zaključiti, da posedujejo omenjene populacije vse objektivne elemente, ki jih prepoznavamo pri preostalih avtohtonih narodnih skupnostih v Sloveniji. Poudariti pa je treba, da sodobne družbene razmere, zlasti mobilnost prebivalstva ter

neorganiziranost prebivalcev obravnavanih vasi, povzročajo obilno erozijo posameznih elementov drugačnosti. Pri tem je treba dodati, da so etnične identitete oziroma identifikacije, njihove vsebine in pomeni na ravni posameznika in skupnosti nenehno predmet preverjanj in reinterpreteracij. To pomeni, da je ohranjanje etničnih kazalnikov, kot so kultura, vrednote in norme, jezik itd., tesno povezano s percepcijo statusa posameznika in skupnosti, v katero je rojen, v primerjavi s statusom skupnosti v stiku. Iz povedanega sledi, da etnično skupnost težko opredelimo po nekih objektivnih kriterijih, ki naj bi veljali za vse njene pripadnike (Phinney 1996a, 1996b).

Toda posedovati nabor objektivnih elementov ne pomeni, da ti je določen manjšinski status avtomatično dodeljen. Tega si je treba želeli in ga tudi zahtevati. Zato ostaja ključno vprašanje: ali si status (avtohtone) narodne manjšine prebivalci vasi Bojanci, Marindol, Paunoviči in Miliči sploh želijo? Pripadnost določeni skupnosti je stvar individualne odločitve, nihče ne more v njihovem imenu odločati o njihovem statusu. Torej, prebivalci obravnavanih vasi so, na podlagi objektivnih dejstev, potencialna narodna manjšina (avtohtona narodna skupnost, če uporabimo ustavno dikcijo). Toda brez njihove zavestne odločitve za manjšinski status je vsakršno razpravljanje o njihovi usodi brezpredmetno. Rezultati našega raziskovanja so pokazali, da v tem trenutku močno prevladuje prepričanje, ki nasprotuje posebnemu manjšinskemu statusu.

Večina prebivalcev ne želi imeti posebnega manjšinskega statusa, kot ga imata italijanska in madžarska narodna skupnost v Sloveniji. Ali pa se tako izražajo le pred tujci. Po mnenju sogovorca iz Miličev¹⁵⁹ je to brezsmiselno, in ni prepričan, ali bi takšen status sploh kdo hotel. Pa vendar. Podrobno branje mnenj v različnih vaseh kaže, da ideja o posebni narodnomanjšinski zaščiti ni le mrtva črka na papirju. Vendar so mnenja o posebni zaščiti po

vaseh različna. Prebivalci Bojancev večinoma ne žele posebnega statusa, »saj nikomur nič ne manjka«.160 V Miličih smo zasledili tudi nekoliko drugačno mišljenje: starejši par je na vprašanje, ali bi jim ustrezala posebna zakonska zaščita, ki bi vsebovala dvojezične dokumente, dvojezično toponomastiko itd. po zgledu Italijanov in Madžarov, odgovoril s trdnim DA. V Paunovičih so bili naši sogovorniki proti statusu, češ da bi bilo slabše, ena intervjuvanka161 pa bi podprla poseben status v smislu ohranjanja zgodovine. Posebnemu manjšinskemu statusu so bili najbolj naklonjeni v Marindolu: »Ne bi bilo slabo, saj ni protiustavno!!«162 V manjšem deležu so menili, da to ni potrebno, ker Srbi nimajo problemov.

Kakorkoli se bo razprava o uskoških populacijah v štirih obravnavanih vaseh razpletla v prihodnosti, bo pri implementaciji zaščitnega modela ter pri implementaciji nabora posebnih manjšinskih (kompenzacijskih) pravic treba računati na obseg in globino demografskih in socialnih potencialov. Treba bi bilo poiskati odgovor na vprašanje, kaj od zapisanega v (hipotetičnem) modelu varstva srbske manjšine bi bilo mogoče uresničiti v vsakdanji življenjski praksi. Zna se zgoditi, da bo razkorak med teorijo in prakso (pre)velik. Te skupnosti so, kot smo ugotavljali v razdelku o demografiji, na pragu izumrtja. Morda se bo slišalo morbidno, pa vendar drži: edini novogradnji v obravnavanih vaseh, ki sta namenjeni javni rabi, sta mrliški vežici v Bojancih in Miličih.

Namige o obstoju razkoraka med željami in zmožnostmi smo zaznali tudi pri našem raziskovanju.

*Do osamosvojitve je delovala folklorna skupina. Za oživitev bi se nekdo od mladih mogel angažirati ...*163

*Ni interesa za folkloro.*164

*Nimamo nobenega društva. V Bojancih je prej delovalo folklorno društvo.*¹⁶⁵ 166

Socialni potenciali obravnavanih populacij so skromni. Tega se zavedajo tudi naši sogovorci. Toda hotenja po ohranjanju podedovanih posebnosti še tlijo pri mnogih, predvsem starejših prebivalcih obravnavanih vasi. O tem, kako uresničiti hotenja po ohranitvi podedovane dediščine, pa ni prave ideje. O zaščiti teh populacij po zgledu obeh klasičnih, ustavno priznanih manjšin, je razmislekov le za vzorec. Zabeležili pa smo izjavo: »*Morda kaj malega na lokalnem nivoju.*«¹⁶⁷ Kaj naj bi to pomenilo, ne vemo.

V nekaterih državah so kulturno dediščino prostora uspeli uspešno promovirati s pomočjo krajinskih parkov. Zasnova Krajinskega parka Kolpa ne kaže na to, da bi bila kulturna dediščina Uskokov pomemben segment delovanja omenjenega parka. Dodajmo še mnenje ene izmed naših sogovornic:

*Nobenemu v teh vaseh se ne da kaj dosti. Najprej smo bili vsi veseli, ko smo videli, da so naše vasi vključili v Krajinski park, potem pa se tako ni nič zgodilo.*¹⁶⁸

Verjetno je še najbližje realnemu stanju izjava sogovorca iz Bojancev, ki pravi, da je o zaščiti prepozno govoriti, »*morda bi o tem lahko razpravljali pred 30 leti*«.¹⁶⁹

Ob koncu razprave bomo odgovorili še na vprašanje, ki se glasi: ali bi se v primeru, da bi bil prebivalcem srbskih vasi dodeljen status avtohtone narodne skupnosti, ta status raztegnil na vse Srbe v Sloveniji? Odgovor na vprašanje je negativen. Model slovenskega varstva narodnih manjšin temelji na konceptu avtohtonosti in konceptu narodno mešanega ozemlja.

Izvajanje nabora posebnih manjšinskih pravic je vezano na prebivalce narodno mešanih ozemelj. Res je, model ima elemente rezervatnega tipa zaščite. Ko pripadniki manjšine zapustijo narodno mešano ozemlje, izgubijo praktično vse posebne manjšinske pravice. Če bi bil prebivalcem štirih srbskih vasi dodeljen status narodne manjšine, to ne bi v ničemer vplivalo na status Srbov, ki so se v Slovenijo priselili v obdobju jugoslovanske države. Ti ne živijo na narodno mešanem ozemlju, zato jim tudi ne pripada nabor posebnih narodnomanjšinskih pravic.

159 Intervjuvanec št. 3, Miliči.

160 Intervjuvanec št. 14, Bojanci.

161 Intervjuvanka št. 6, Paunoviči.

162 Intervjuvanec št. 1, Marindol.

163 Intervjuvanec št. 8, Bojanci.

164 Intervjuvanec št. 11, Bojanci.

165 Intervjuvanec št. 3, Miliči.

166 Kljub temu pa (vsaj delno) plesno-pevske folklorne tradicije Bojancev ohranja Metliška folklorna skupina Ivan Navratil (*Metliška folklorna skupina Ivan Navratil*, 2010).

167 Intervjuvanec št. 16, Bojanci.

168 Intervjuvanka št. 2, Miliči.

169 Intervjuvanec št. 16, Bojanci.

7. LITERATURA IN VIRI

- Anonimno, 1909. Reforma ruskih bogoslovnih akademij. *Dom in svet* 22/10, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-HHC7BJKJ> (8. 10. 2012).
- Badovinac, Nikola, 1896. *Žumberak i Marindol*. Tisak dioničke tiskare, Zagreb, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-O8I3EDS1> (8. 10. 2012).
- Bandur, Simona, 2012. Tajna tiskarna ni več tajna, znana pa tudi ne. *Delo*, 28. julij, 19.
- Barrington, Lowell, 1999. *Rethinking the triadic nexus: external national homelands, international organisations, and ethnic relations in the former Soviet Union*. The Fourth Annual Convention of the Association for the Study of Nationalities. New York, 15.–17. april.
- Benoît-Rohmer, Florence, 1996. *The minority question in Europe: towards a coherent system of protection for national minorities. Texts and commentary*. Council of Europe, Strasbourg.
- Bezek-Jakše, Mirjam, 1989. Med obtožbami in resnico. *Dolenjski list* 35, 31. avgust, 2.
- Bezek-Jakše, Mirjam, 1990a. Protest Bojancev. *Dolenjski list* 22, 31. maj, 2.
- Bezek-Jakše, Mirjam, 1990b. »Srbi naj nas puste pri miru.« *Dolenjski list – priloga Dolenjskega lista* 38, 20. september, 12.
- Bezek-Jakše, Mirjam, 1990c. M. Kučan in dr. Plut med Srbi v Beli krajini. *Dolenjski list*, 18. oktober, 1.
- Bojanci*. Mapa dokumentacijske zbirke registra šol Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani.

- Brunner, Georg, 1996. *Nationality problems and minority conflicts in Eastern Europe: strategies for Europe*. Gütersloh, Bertelsmann Foundation Publishers, Revised edition (translated by Gabriele Schroers).
- Capotorti, Francesco, 1979. *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. Sub-Commission for Prevention of Discrimination and Protection of Minorities.
- Chaszar, Edward, 1999. *The international problem of national minorities*. Toronto/Buffalo, Matthias Corvinus Publishing.
- Dimitrić, Milovan, 1990a. Bojanci pravijo, da bodo proslave prirejali kar sami. *Delo*, 31. maj, 2.
- Dimitrić, Milovan, 1990b. Belokranjski Srbi odločno za samostojnost Slovenije. *Delo*, 24. december, 3.
- Dražumerič, Marinka, 1990. Srbi v Beli Krajini. *Dolenjski razgledi* 10 (šesti snopič) – priloga *Dolenjskega lista* 49, 6. december, 76–77.
- Dražumerič, Marinka & Terseglav, Marko, 1987. Prispevek k preučevanju Srbov v Beli krajini. *Traditiones* 16, 205–245. Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana.
- Državna ljudska šola v Marindolu*, 1947. Mapa dokumentacijske zbirke registra šol Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani.
- Filipović, Milenko S., 1969. Srbska naselja u Beloj krajini. *Radovi ANU BiH*, knj. 12. Sarajevo, 147–238.
- Gál, Kinga, 1999. Bilateral agreements in Central and Eastern Europe: A new inter-state framework for minority protection? *Working Paper*, No. 4. European Centre for Minority Issues (ECMI), Flensburg.
- Gruden, Josip, 1992. *Zgodovina slovenskega naroda*. Mohorjeva družba, Celje.

- Hammar, Tomas, 1985. Dual citizenship and political integration. *International Migration Review* 19/3, 438–450.
- Hladnik, Miran, 1996. Slovani v slovenski zgodovinski povesti. XXXII. SSJLK: *Zbornik predavanj*. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 109–127, <http://www.ijs.si/lit/slovani.html-l2> (15. 10. 2007).
- Hofmann, Rainer, 2005. The Framework Convention for the Protection of National Minorities: An Introduction. V Marc Weller (ur.) *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Oxford University Press, Oxford, 1–24.
- INV, 1990. Sklepno poročilo. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 24, 131–136.
- Ivanović-Barišić, Milina, 2010. Srbi u Beloj krajini. Uvid u sadašnje stanje. *Traditiones* 39/1, 99–110.
- Jackson Preece, Jennifer, 1998. *National minorities and the European nation-states system*. Clarendon Press, Oxford.
- Južnič, Stane, 1993. *Identiteta*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Knežević Hočevar, Duška, 1999. *Družbena razmejevanja v dolini zgornje Kolpe: domačinska zamišljanja nacije in lokalitete*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Knežević Hočevar, Duška, 2000. Nekateri razmisleki ob preučevanju domačinskih razumevanj nacije v dolini zgornje Kolpe po vzpostavitvi slovensko-hrvaške državne meje. *Migracijske teme* 16(1/2), 29–45.
- Knežević Hočevar, Duška, 2004. 'Kri ni voda': potomci Uskokov ob slovenskohrvaški meji. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 45, 126–143.

- Komac, Miran (ur.), 1990. Narodnost – manjšina ali skupnost. Urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 24.
- Komac, Miran, 2005. Varstvo 'novih' narodnih skupnosti v Sloveniji. V Miran Komac & Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 207–236.
- Kos, Dušan, 1991. *Urbarji za Belo krajino in Žumberak (15. in 18. stoletje)*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Krajevni leksikon Dravske banovine*, 1937. Krajevni repertorji z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine. Uprava krajevnega leksikona Dravske banovine, Ljubljana.
- Krajinski park Kolpa, 2012. *Urejanje naravnega spomenika Marindolska lipa*. http://www.kp-kolpa.si/novice_podrobno.php?sif_no=264 (24. 10. 2012).
- Lukić, Dijana, 2102. Šokčev dvor. *Digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem (DEDI)*, <http://www.dedi.si/dediscina/98-sokcev-dvor> (22. 10. 2012).
- Mal, Josip, 1911. Žumberak in Marindol (zgodovinska črtica). *Dom in svet* XXIV, Ljubljana, 266–269, 313–315.
- Matkovič, Anita, 2000. »Minil je čas živih dni ...« *Pokopališče kot etnološki vir na primeru belokranjskih pokopališč*: diplomska naloga. Priloge. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Črnomelj.
- Matkovič, Anita, 2012. *Ljudska noša uskoškega prebivalstva Bele krajine: s poudarkom na ljudski noši pravoslavnega prebivalstva Bele krajine* (v

vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči). Elektronska knjiga. Folklorna skupina, Dragatuš.

Metliška folklorna skupina Ivan Navratil, 2010, http://www.ivan-navratil.org/content.asp?sif_co=1 (7. 9. 2010).

Misja Zgaga, Alenka, 2008. Prišli so Turki ... V Andreja Brancelj Bednaršek (ur.) *Prišli so Turki, za njimi Uskoki*. Belokranjski muzej, Metlika, 7–39.

Ognjanović, Divna, 1997. Pogled kroz prošlost i viđenje budućnosti Srba u Beloj krajini. V Vladimir Petrović (ur.) *Srbi u Sloveniji*, Zbornik radova sa konferencije održane 8. i 9. juna 1996. Svetska srpska zajednica, Beograd, 103–111.

Omerzel, Borut, 1995. *Srbske vasi v Beli krajini. Referat pri diplomskem seminarju*. Filozofska fakulteta – Univerza v Ljubljani, Ljubljana.

Packer, John, 1993. On the definition of minorities. V John Packer & Kristian Myntti (ur.) *The protection of ethnic and linguistic minorities in Europe*. Abo Akademi University, Institute for Human Rights, Abo/Turku, 23–65.

Packer, John, 1996. On the content of minority rights. V Juha Rääkkä (ur.) *Do we need minority rights? Conceptual issues*. Martinus Nijhoff Publishers (International Studies in Human Rights 46), Hague/Boston/London, 121–178.

Pejic, Jelena, 1997. Minority rights in international law. *Human Rights Quarterly* 19(3), 666–685.

Pentassuglia, Gaetano, 2000. *Defining »minority« in international law: a critical appraisal*. Rovaniemi: Lapland's University Press.

Petrič, Ernest, 1977. *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Obzorja, Maribor.

- Petrović, Tanja, 2004. The Serbian population in the Slovene Region in Bela krajina and their language-related identity strategies. *Ethnologia Balkanica* 8, 91–102.
- Petrović, Tanja, 2005. *Srbi u Beloj krajini: jezička ideologija i proces zamene jezika = Srbi v Beli krajini: jezikovna ideologija in proces zamenjave jezika: doktorska disertacija*. Ljubljana.
- Petrović, Tanja, 2006. *Ne tu, ne tam. Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Phinney, Jean S., 1996a. Understanding ethnic diversity. *The American Behavioral Scientist*, Thousand Oaks, 40(2), 143–152.
- Phinney, Jean S., 1996b. When we talk about American ethnic groups, what do we mean? *American Psychologist* 51, 918–927.
- Prelević, Sanja, 2008. Uskoci iskočili iz istorije. *Večernje novosti*. Beograd, 9. maj.
- Račič, Božo, 1919. Belokranjske šole. *Učiteljski tovariš* 59(33), 20. avgust. URN:NBN:SI:DOC-U57UD1JF, <http://www.dlib.si> (17. 10. 2012).
- Ramaga, Philip Vuciri, 1993. The group concept in minority protection. *Human Rights Quarterly* 15(3), 575–588.
- Roter, Petra, 2003a. *Rethinking minority protection in Europe – towards an international regime: doktorska disertacija*. University of Cambridge, Cambridge.
- Roter, Petra, 2003b. Managing the »minority problem« in post-Cold War Europe within the framework of a multilayered regime for the protection of national minorities. V Arie Bloed, Rainer Hofmann, Joseph Marko, James Mayall & Marc Weller (ur.) *European yearbook of minority issues, Volume 1, 2001/2*. Kluwer Law International, The Hague, 85–129.

- Roter, Petra, 2007. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. V Miran Komac (ur.) *Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. INV, Ljubljana, 7–33.
- Roter, Petra, 2008. Spreminjajoči se pomen vsebine kriterijev opredeljevanja (narodnih) manjšin. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 56–57, 34–68.
- Shaw, Malcolm N., 1992. The definition of minorities in international law. V Yoram Dinstein in Mala Tabory (ur.) *The protection of minorities and human rights*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1–31.
- Skarić, Vladimir, 1924. Odakle su žumberački Uskoci? *Glasnik geografskog društva*, knj. X, 46–58.
- Srpska pravoslavna crkva, Mitropolija Zagrebačko-Ljubljanska, 2012. *Bojanci*, http://www.mitropolija-zagrebicka.org/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=4&lang=sr (17. 9. 2012).
- Statistični urad Republike Slovenije, 2005a. *Podatki o maternem jeziku po naseljih iz popisa prebivalstva 1991*.
- Statistični urad Republike Slovenije, 2005b. *Podatki o narodni pripadnosti po naseljih iz popisov prebivalstva 1981 in 1991*.
- Statistični urad Republike Slovenije, 2005c. *Podatki o veroizpovedi po naseljih iz popisa prebivalstva 1991*.
- Statistični urad Republike Slovenije, 2012. *Podatki o števila prebivalstva v vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči iz popisov prebivalstva v letih 1971, 1981, 1991 in 2002*.
- Statistični urad Republike Slovenije, SI-STAT podatkovni portal, 2012, <http://pxweb.stat.si/pxweb/dialog/statfile2.asp> (26. 9. 2012).

- Steensen, Thomas, 1991. The Frisians (particularly the North Frisians) in inter- and trans-state relations to 1940. V Paul Smith (ur.) *Ethnic groups in international relations (Vol. V)*. New York: New York University Press (Comparative studies on governments and non-dominant ethnic groups in Europe, 1850–1940), 133–151.
- Šifrer, Živko, 1969. *Prebivalstvo naselij 1869–1969*. Ljubljana.
- Štih, Peter & Simoniti, Vasko, 1996. *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva*. Mohorjeva družba v Celovcu in Korotan Ljubljana d. o. o., Celovec, Ljubljana.
- Štrumbl, Žarko, 1991. Uskoki na Slovenskem in v Žumberku. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 14(1/2), 42–50.
- Terseglav, Marko, 1996. *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*. ZRC SAZU, Ljubljana.
- Tomažin, Martin, 2005. Uskoško prebivalstvo v belokranjskih vaseh Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 46, 220–241.
- Türk, Danilo, 1979. Študija OZN o pravicah pripadnikov manjšin. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 9–10, 13–30.
- Valvazor, Janez Vajkard, 1984. *Slava Vojvodine Kranjske*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- van der Stoel, Max, 2001. Building a solid foundation: minority rights and their implementation. Address to the international conference 'Challenges of the Minority Policy in Croatia Today'. Zagreb, 5. april.
- Vončina, Drago, 1978. *Kronika šolstva med NOB v Beli krajini*. Borec, Ljubljana.

- Yinger, Milton J., 1994. *Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict?* State University of New York Press, New York.
- Zajc, Marko, 2003a. Dobri, pogumni, zli. Podoba žumberških Uskokov na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja. *Razprave in gradivo, revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 42, 222–237.
- Zajc, Marko, 2003b. *Problem slovensko-hrvaške meje v 19. stoletju (žumberško vprašanje): magistrska naloga*. Ljubljana.
- Zajc, Marko, 2003c. Žumberak kot pozabljena regija: ali kako lahko mejno območje zmede slovenske politike. *Zgodovinski časopis* 57(3/4), 261–267.
- Zajc, Marko, 2005. *Slovensko-hrvaški odnosi s posebnim ozirom na slovensko-hrvaško mejo 1830–1918: doktorska disertacija* (Disertacije, 61). Ljubljana.
- Zveza tabornikov občine Kranj, 2010. *Zgodovina centra*, <http://zto.taborniki.net/marindol/zgodovina.php> (29. 9. 2012).
- Županić, Niko, 1912. Žumberčani i Marindolci. Prilog antropologiji i etnografiji Srba u Kranjskoj. *Prosvetni glasnik*, 5–49.

Dokumenti

Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities [Hungary], 2005. 25 november,

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4c3476272.html> (26. 10. 2012).

Akt o notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo. *Uradni list RS*, št. 40/1992.

Beneška komisija, 1991. *Predlog evropske konvencije za varstvo manjšin – [Proposal for a European Convention for the Protection of Minorities]*, sprejela ga je Evropska komisija za demokracijo skozi pravo (Beneška komisija) 8. februarja 1991.

Deklaracija Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji. *Uradni list RS*, št. 7/2011.

Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=SL&numdoc=32000L0043 (5. 11. 2012).

ECRML (2004) 3, 2004. Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Uporaba listine v Sloveniji, http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SloveniaECRML1_sl.pdf (18. 10. 2012).

ECRML (2007) 4, 2007. Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Uporaba listine v Sloveniji. Strasbourg 20. junij 2007, http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regi

onal_or_minority_languages/2_monitoring/2.3_Committee_of_Experts
%27_Reports/Slovenia_2nd_report_slo.pdf (11. 10. 2007).

ECRML (2010) 5, 2010. Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih
jezikih. Uporaba listine v Sloveniji. Tretji nadzorni krog. Strasbourg 26.
maj 2010,
http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/EvaluationReports/SloveniaECRML3_sl.pdf (18. 4. 2012).

Interpretativna deklaracija Slovenije k Okvirni konvenciji o varstvu
narodnih manjšin, 1998 [*Declaration contained in a Note Verbale from
the Permanent Representation of Slovenia, dated 23 March 1998,
handed to the Secretary General at the time of deposit of the instrument
of ratification, on 25 March 1998*],
[http://conventions.coe.int/treaty/Commun/print/ListeDeclarations.asp?
NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1](http://conventions.coe.int/treaty/Commun/print/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1) (12. 10. 2012).

KVSE, 1990. *Dokument kopenhavnskega srečanja Konference o človekovi
dimenziji KVSE – [Document of the Copenhagen Meeting of the
Conference on the Human Dimension of the CSCE]*, sprejet je bil na
srečanju Konference o človekovi dimenziji v Københavnu 29. junija
1990.

Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. Sprejeta
na Generalni skupščini Združenih narodov 21. decembra 1965,
objavljena v Uradnem listu SFRJ – Mednarodne pogodbe št. 6/1967,
Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih
narodov in konvencij, sprejetih v mednarodni agenciji za atomsko
energijo, objavljen v Uradnem listu RS – Mednarodne pogodbe št.
9/1992,
[http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbo
rnik/I._CERD_-](http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/I._CERD_-)

Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacij
e.pdf (5. 11. 2012).

MIN-LANG/PR (2005) 4, 2005. *Drugo periodično poročilo Republike Slovenije o uresničevanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih* (13. 6. 2005),

http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/2.2_States_Reports/Slovenia_report2SL.pdf (12. 10. 2007).

Mnenje št. 170 (1993) – *Opinion No. 170 (1993) on the application of the Republic of Estonia for membership of the Council of Europe*, sprejela ga je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 13. maja 1993.

Mnenje št. 174 (1993) – *Opinion No. 174 (1993) on the application by the Czech Republic for membership of the Council of Europe*, sprejela ga je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 29. junija 1993.

Mnenje št. 175 (1993) – *Opinion No. 175 (1993) on the application by the Slovak Republic for membership of the Council of Europe*, sprejela ga je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 29. junija 1993.

Odlok o razglasitvi Krajinskega parka Kolpa. *Uradni list RS*, št. 82/1998.

OZN, 1950. *Definicija in klasifikacija manjšin: memorandum Generalnega sekretarja* – [*Definition and classification of minorities: memorandum submitted by the Secretary--General*], E/CN.4/Sub.2/85.

OZN, 1966. *Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah* – [*International Covenant on Civil and Political Rights*], sprejet z resolucijo Generalne skupščine OZN 2200A (XXI) 16. decembra 1966, v veljavi je od 23. marca 1976, 999 U.N.T.S. 171.

OZN, 1992. *Deklaracija o pravicah oseb pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin* – [*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*],

sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 47/135 (Annex), 18. december 1992, 32 ILM 911.

Pogodba o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. *Uradni list RS-MP*, št. 6/1993.

Priporočilo 1201 (1993) o dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o človekovih pravicah o pravicah narodnih manjšin – [*Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*], sprejela ga je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 1. februarja 1993.

Priporočilo 1231 (1994) – [*Recommendation 1231 (1994) on the follow-up to the Council of Europe Vienna Summit*], sprejela ga je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 26. januarja 1994.

Priporočilo RecChl (2004) 3, 2004. *Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o uporabi Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih v Sloveniji*. Sprejeto 9. junija 2004 na 887. zasedanju ministrskih namestnikov,
http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/default_en.asp (1. 9. 2012).

Priporočilo RecChL (2007) 5, 2007. *Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o uporabi Listine v Sloveniji*. Sprejeto 20. junija 2007 na 999. zasedanju ministrskih namestnikov.

Priporočilo RecChL (2010) 5, 2010. *Priporočilo Odbora ministrov o uporabi Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih v Sloveniji*. Sprejeto 26. maja 2010 na 1085. zasedanju ministrskih namestnikov,
http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/EvaluationReports/SloveniaECRML3_sl.pdf (17. 10. 2012).

Program sodelovanja med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Zvezne republike Jugoslavije v kulturi in izobraževanju za obdobje 2002–2005. *Uradni list RS*, št. 14/2003.

Protokol med Ministrstvom za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo RS, Ministrstvom za šolstvo in šport Republike Slovenije in Ministrstvom za šolstvo in znanost Črne gore o sodelovanju na področju izobraževanja. Podpisan v Ljubljani 4. junija 2010. *Uradni list RS*, št. 104/2010.

Splošni komentar Odbora za človekove pravice št. 23 (1994) – *General Comment 23, HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994)*, <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument> (18. 10. 2012).

Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti. Podpisan 19. 10. 1999. *Uradni list RS*, št. 69/2000.

Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Kosovo o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti. Podpisan 4. 5. 2011. *Uradni list RS*, št. 38/2011.

Sporazum o sodelovanju v izobraževanju, kulturi in znanosti med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Makedonije. Podpisan 8. 7. 1993. *Uradni list RS*, št. 25/1997.

Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške. Podpisan 7. 2. 1994. *Uradni list RS*, št. 51/1994.

Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado italijanske republike. *Uradni list RS*, 49/2002.

Svet Evrope, 1992. *Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih* – [*European Charter for Regional or Minority Languages*], sprejel jo je

Odbor ministrov Sveta Evrope 25. junija 1992, za podpis je odprta od 5. novembra 1992, v veljavi je od 1. marca 1998, ETS št. 148.

Svet Evrope, 1994. *Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin* – [*Framework Convention for the Protection of National Minorities*], sprejel jo je Odbor ministrov Sveta Evrope 10. novembra 1994, za podpis je bila odprta 1. februarja 1995, v veljavi je od 1. februarja 1998, ETS No. 157.

UNESCO, 1962. *Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju* – [*Convention against Discrimination in Education*], sprejela jo je generalna konferenca Organizacije združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO), velja od 22. maja 1962.

Uredba o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado italijanske republike. *Uradni list RS-MP*, št. 14/2002.

Ustava Republike Slovenije, *Uradni list RS*, št. 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004, 68/2006.

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. *Uradni list RS*, št. 43/06.

Zakon o osnovni šoli. *Uradni list RS*, št. 12/1996, 33/1997, 54/2000 Odl.US: U-I-72/96, 59/2001, 71/2004, 23/2005-UPB1, 53/2005, 70/2005-UPB2, 60/2006 (63/2006 popr.), 81/2006-UPB3, 102/2007, 107/2010, 87/2011, 40/2012-ZUJF.

Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. *Uradni list RS*, št. 69/2000.

Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji /BHUNS/. *Uradni list RS-MP*, št. 6/1993.

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji. *Uradni list RS*, št. 33/2007.

Zakon o spremembi zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. *Uradni list RS-MP*, št. 7/2007.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. *Uradni list RS*, št. 96/2002, 123/2006-ZFO-1, 7/2007 Odl.US: U-I-35/04-11, 53/2007, 65/2007 Odl.US: U-I-276/05-11, 77/2007-UPB1, 56/2008, 94/2009 Odl.US: U-I-278/07-17, 4/2010, 20/2011, 100/2011 Odl.US: U-I-210/10-10.

Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja. *Uradni list RS*, št. 93/2007 – uradno prečiščeno besedilo.

8. IMENSKO IN STVARNO KAZALO

A

Adlešiči 36, 55–57, 62, 70, 106

asimilacija 44, 47, 54, 106

avtohtonost 25, 32–33, 91, 95, 106

B

Bela krajina 7–10, 32–36, 42, 47–51, 53, 55, 58–59, 61, 66–69, 71–
73, 75, 96–101

Bojana 52

Bojanci 8–10, 33–39, 44–45, 47–54, 58, 60–75, 79–80, 82–96, 98,
100–101, 106

– šola 58

Č

Črna gora 21, 52–53, 73, 104

Črnomelj 8, 33, 36, 38, 48–50, 55–57, 65–67, 79, 83–84, 87, 89, 98

D

diskriminacija 23

Društvo narodov 11, 76

Državljanstvo 80

E

Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih 7, 8, 22, 102–
105

G

Grkokatoliki (glej tudi uniati) 52, 73

H

Hrvati 7, 16, 24, 33, 37, 45, 54, 73

– hrvaški jezik 7, 9, 20, 53–55, 60–61

I

Identiteta 97

J

jezik 7–9, 11–13, 16–22, 24, 26–29, 33, 49–61, 69, 73, 76–78, 81,
91–93, 99–100, 102–105

– materni jezik 7, 20–21, 54, 60–61, 77, 81, 100

K

Kolpa 33, 37–38, 82, 97

Krajinski park Kolpa 10, 42, 59, 63, 94–95, 98, 102

Kranjska 34–35, 37, 59, 69, 101

kulturna dediščina 10, 12, 25, 28–29, 42, 63, 67, 70, 94, 98

L

Lenković, Ivan 35–36

M

manjšinski status (glej tudi status narodne manjšine) 9–10, 18, 23–
25, 27, 29, 31, 34, 78–80, 91, 93, 95

Marindol 9–10, 32–38, 40, 44–45, 47, 51–53, 55–62, 66, 68–74,
78–79, 81–93, 96–98, 100–101

– šola 55, 57

Metlika 10, 35, 55–56, 65, 73, 98

Miliči 8–10, 32–33, 35–40, 45, 47, 50–51, 53–54, 57, 60–66, 68–74, 79, 82–95, 98, 100–101

Morlaki 33

N

narodna manjšina (glej tudi narodnomanjšinska skupnost) 7–33, 38, 42–46, 50–52, 75–82, 91–93, 95, 98, 103, 105

narodna pripadnost 17, 19, 24, 27, 45, 47, 60, 62, 73, 100

narodna skupnost 9, 11, 16–20, 23–28, 31–33, 38, 91, 93, 98, 102, 105

narodnomanjšinska skupnost (glej tudi narodna manjšina) 7–33, 38, 42–46, 50–52, 75–82, 91–93, 95, 98, 103, 105

narodno mešano ozemlje 24–25, 27, 45, 82, 91, 95

Novo mesto 10, 49, 63–67, 83–84

O

Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin 12, 15, 21, 30, 32, 78, 81, 102, 105

P

Paunoviči 8–10, 32–33, 35–38, 40–41, 44–45, 47, 50–51, 53, 57,

59–62, 64, 66, 68–72, 74, 78–79, 82–89, 91–93, 98, 101–102

– pravoslavna vera 33, 52, 62, 65, 71–74, 92

pravoslavci 36, 61, 98

– pravoslavne vasi 36, 53, 55, 61, 71, 74–75

– pravoslavni prazniki 69–70

Predavci 33

Pribegi 33

S

Srbi 7, 16, 24, 33, 44–50, 52, 55, 58, 60–61, 64, 69, 71–75, 81, 92–

93, 95–99, 101

– srbski jezik 7–9, 53–55, 58, 60–61, 73

Srbija 21, 35, 50–51, 72–75, 78–79

Status (narodne) manjšine (glej tudi manjšinski status) 9–10, 18,

23–25, 27, 29, 31, 34, 78–80, 91, 93, 95

srbohrvaški jezik 54–56, 58

Svet Evrope 7–9, 12–15, 21–24, 30, 32, 43, 75, 103–105

Š

Šokčev dvor 42, 98

T

Turki 7, 33–35, 53, 98–99

U

Uniat (glej tudi grkokatoliki) 52, 73

Uskoki 33–36, 42, 47, 52, 59, 72–75, 92, 94, 97–98, 100–101

V

Valvazor, Janez Vajkard 34, 100

varstvo manjšin 7, 10–12, 14–18, 21–22, 24–33, 43–46, 76–78, 80–
82, 91, 95, 98–99, 102, 105

veroizpoved 34, 49, 62–65, 77, 92, 100

Vinica 34, 36, 42, 54–55, 58

Vlahi 33, 36, 72–73, 75

Vojna krajina 7, 35, 37, 42, 59

Z

Združeni narodi 11–12, 77–78, 102–103

Ž

Žumberak 35, 96, 98, 101

– Žumberčani 34, 69, 73, 101

Žuniči 40, 42, 82

Srbi v Beli krajini:

Vrlinić, Radojčić i Kordić su bili prvi naseljenici 1593

Izdajatelj:

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA

SI, 1000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Tel.: 386 (01) 20 01 87 2, fax.: 386 (01) 25 10 96 4

Za izdajatelja: Izr. prof. dr. Sonja Novak Lukanovič

Recenzenta: izr. prof. dr. Jernej Zupančič, doc. dr. Damjan Mandelc

Lektoriranje: Irena Destovnik

Oblikovanje, prelom in naslovnica: Grafično oblikovanje Jana Kuharič, s.p.

Finančna podpora: Javna agencija za knjigo republike Slovenije

Copyright © po delih in v celoti: Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 2014

V monografiji so predstavljeni izsledki, projekta »Percepcije slovenske integracijske politike: drugi del« (2004–2006), ki je potekal v okviru Ciljnega raziskovalnega programa »Konkurenčnost Slovenije 2001–2006« in je bil financiran s strani Ministrstva za notranje zadeve in Ministrstva za šolstvo in šport, ter izsledki, pridobljeni v okviru projektne naloge »Ugotavljanje

narodne/etnične vitalnosti pripadnikov srbske, hrvaške in nemške narodne skupnosti na njihovem zgodovinskem poselitvenem prostoru – analiza imigracijskih procesov v Slovenijo iz držav članic EU« (2008/2009), ki jo je financiral Urad za narodnosti Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

342.724(497.4)(0.034.2)

341.234(0.034.2)

323.15(497.434=163.41)(0.034.2)

SRBI v Beli krajini [Elektronski vir] : Vrlinić, Radojčić i Kordić su bili prvi naseljenici 1593 / Miran Komac ... [et al.]. - El. knjiga. - Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2014

ISBN 978-961-6159-50-0 (ePub)

1. Komac, Miran

273065216